Anatole France
CRIMA LUI SYLVESTER BONNARD
în românește de Sergiu Dan
COPERTA: DONE STAN
Lector: Victoria Călugăru
Tehnoredactor: Cornel Bociort
Bun de Tipar: 10.10.1991
Coli tipar: 10; Tiraj: 30.000 exemplare
Comanda nr. 71
Tipar executat la tipografia RENAȘTEREA *BĂNĂȚEANĂ*
Paginare computerizată *ppt £ Macintosh*
ISBN 973-9015-10-7
Textul a fost preluat după ediția publicată în 1960, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, Biblioteca pentru toți.

Partea întîi

24 decembrie 1861

Am tras papucii în picioare și mi-am pus halatul. Am șters lacrima cu care crivățul, suflînd pe chei, îmi împăienjenise privirea. Un foc vesel ardea în soba camerei melc de lucru. Flori de gheață, aducînd cu niște frunze de ferigă, înfloriseră geamurile ferestrelor, ascunzîndu-mi Sena cu podurile ci și Luvrul regilor din neamul lui Valois.

Mi-am tras mai aproape jilțul și mesuța pe rotițe, lăcîndu-mi un locșor la gura sobei, atît cît bincvoia să-mi la*Jc Amilcar.

în fața grătarului, pe o pernă de puf, Amilcar sta ghemuit cu nasul vîrît între labe. Răsuflarea lui liniștită făcea să-i salte blana deasă și ușoară, Ia răstimpuri egale. Simțindu-mă lîngă el, își mișcă ochii cu luciri de agată între pleoapele pe jumătate lăsate, pe care le închise aproape în aceeași clipă, gîndindu-sc pcscmene: „Nu-i nimic, e prietenul meu”.

— Amilcar! îi zic, întinzîndu-mi picioarele, Amilcar, prinț somnoros al cetății cărți or, /. t, paznic de noapte! Tu aperi împotriva mîrșavilor rozători manes~ \sclc ș'. tipări urile pe care bătrînul cărturar le-a cumpărat din puțina sa agoniseală cu 3 neostenită rîvnă. în această bibliotecă tăcută, ocrotită de virtuțile mie miliare, dormi, Amilcar, cu moliciunea unei sultane! Căci tu întrunești în T. mira tjînfățișarca cumplită a unui război îic lă r rși grația lenește a unei hmei Gin Orient. Viteaz și voluptos Amilcar, dormi în pace, aștcptînd ceasul cînd șoarecii vordănțui, în lumina lunii, înaintea acestor *Acta Sanctorum1* ale învăța ilor Bollandiști12.

începutul cuvîntării mele îi plăcu Iui Amilcar, care îmi ținu isonul cu un hîrîit din gît, amintind cîntccul unui samovar. Dar cînd ridicai glasul, Amilcar mă înșliință, plcoștindu-și urechile și încrețindu-și pielea vărgată a frunții, că nu c cuviincios să înșir vorbe umflate. Gîndea în sinea lui:

„Omul ăsta cu tcrfcloagcle vorbește alandala, pe cînd jupîncasa noastră nu rostește dccîl cuvinte pline de miez, pl inc de adevăr, fie poflindu-tc la masă, fie făgăduindu-ți o scărmăncală. Pricepi întotdeauna ce spune. Bălrînul acesta însă grămădește sunete fără nici o noimă".

Așa cugeta Amilcar. Lăsîndu-lcugîndurilclui, am deschis o carte pe care o cilii cu interes căci era un catalog de manuscrise. Nu cunosc lectură mai ușoară, mai atrăgătoare și mai plăcută ca aceea a unui catalog. Cel pe care îl citeam, întomit în 1824 de către domnul Thompson, bibliotecar al Iui sir Thomas Ralcigh, păcătuiește, cc-i drept, prin aceea că c din calc-afară de zgîrcit cu lămuririle pe care le aduce și nu arc nici cîl de cît acea exactitudine pe care arhiviștii

---

1 în limba latină în original: Faptele sfinților (n.r.)

2 Preoți și călugări iezuiți care aj scris o Viață a sfinților, sub îndrumarea belgianului Jean Bolland (1596-16 5). Prin da*ele cu caracter laic ce le conține, opera lor constituie o completare a cronicilor medievale (n.r.).

generației melc au introdus-o, cei dintîi, în lucrările privind cercetarea hrisoavclor și a scrierilor vechi. Catalogul acesta lasă mult de dorit și multdcghicit. Poate că tocmai din pricina asta încerc, citindu-1, unsimțămînt care, la o fire cu închipuirea mea bogată, s-ar putea numi visare. Mă lăsai încetișor în voia acestor gînduri nedeslușite, cînd jupîncasa mea intră să-mi vestească pe un ton posomorit că domnul Coccoz vrea să-mi vorbească.

Văzui într-adevăr pe cineva lunccînd în bibliotecă, la spatele ci. Era un omuleț cu înfățișarea pirpiric și îmbrăcat într-un surtuc ponosit. Venea spre mine, făcînd sumedenie de mici temenele însoțite de mici zîmbctc. Era tare gălbejit și, cu toate că lînăr și încă vioi, părea să fie bolnav. Mă gîndcam, văzîndu-1, Ia o veveriță rănită. Ducea la subsuoară o boccea verde pe care o puse pe un scaun, apoi, dcsfăcîndu-i cele patru noduri, dădu la ivca. ă un vraf de cărticele cu scoarțe galbene.

— Domnule, îmi zise atunci, nu am cinstea să fiu cunoscut de dumneavoastră. Sînt comisionar în articole de librărie. Vînd cărțile celor mai de scamă librării din capitală și în speranța că veți binevoi să mă onorați cu încrederea dumneavoastră îmi iau libertatea să vă ofer cîtcva noutăți.

Doamne, dumnezeule! Cu ce noutăți mă îmbie spiric j; u' Coccoz!

Întîiul op ce mi-1 puse în mînă fu *Povestea Turnului Nesle* \ istorisind

1 Unul din turnurile care străjuiau Parisul medieval. Legenda spune că nurorile regelui Filip al IV-leacel Frumos (1268-1314), printre care și Margareta de Burgundia, îi atrăgeau în acest turn pe bărbații care le erau pe plac și care erau apoi aruncați, din înaltul turnului, în Sena. Buridan – vestitul doctor scolastic al Universității din Paris – se spune că a fost singurul care ar fi scăpat acestei morți.

(n.r.)

dragostele Margaretei de Burgundia cu căpitanul Buridan.

— E o carte istorică, îmi zise el, surîzînd, o carte de istoric adevărată.

—Dacă-iașa, răspunsei, trebuie să fie tare plicticoasă, deoarece cărți Ie de istoric care nu spun minciuni sînt toate nespus de mohorîtc. Eu însumi scriu dintr-astea adevărate și dacă vreodată le paște nenorocul să umbli cu vreuna din ele din ușă în ușă, riști să-ți rămînă cîtc zile vei avea în bocceaua asta verde, fără să dai nicicînd de-o bucătăreasă destul de nechibzuită care să ți-o cumpere.

— Foarte adevărat, domnule, se învoi omulețul, doar ca să-mi facă pe plac. Și mereu zîmbitor, îmi întinse *Dragostele Eloizei și ale lui Abelard3'* dar îi dădui de înțeles că la vîrsta mea n-aveam ce face cu o poveste de dragoste. Zîmbindîntruna, *\m\\) ro [) uscRegulajocurilordesocietat (r.* pichet, ccartc, vist, zaruri, dame, sah.

— Vai! îi zic, dacă ții să-mi amintești cum se joacă maus, adu-mi-1 pe vechiul meu prieten Bignan, cu care făceam o partidă în fiece scară, pînă ce toate cinci academiile să-1 fi dus cu pompă la cimitir, sau fii bun și coboară la deșertăciunea jocurilor omenești inteligența gravă a lui Amilcar pe care îl vezi dormind pe această pernă, căci el este astăzi singurul tovarăș al serilor melc.

Un zîmbet nchotărîl și sperios se ivi pe chipul omulețului.

— Iată, lacu el, o nouă culegere de petreceri de societate, pozne și jocuri de cuvinte, unde se arată și cum o roză purpurie poate fi schimbată într-una albă.

îi spun că eram de multă vreme certat cu rozele și că, în ce privește poznele, îmi ajung acelea pe care mi le îngăduiam să le fac,

---

[3] 'Iubire celebră a evului mediu, între Eloiza - nepoata unui canonic din Paris - și perceptorul ei Abelard (1079-1142), însemnat teolog și filozof al timpului. Cei doi au devenit simbol al iubirii pătimașe dar zădărnicite de cei care i se opun, (n.r.)

fără să știu, în lucrările mele științifice.

Spiridușul îmi oferi ultima sa carte cu un ultim surîs. îl auzii spunîndu-mi:

— Iată *Cheia viselor*, cxplicînd lot ce poate visa un om: ccccînd visezi aur, cînd visezi hoț, cînd visezi mort, cînd visezi că ai căzut din vîrful unui turn… Tot, lot!

Am apucat deștele și, învîrtindu-1 cu vioiciune prin aer, i-am spus musafirului meu comercial:

— Se poate, prietene, dar visele acestea și încă altele o mic, vesele sau triste, nu-s dccît unul singur: visul vieții. Crezi oare că biata-ți cărțulie galbenă arc să-mi dea cheia acestuia?

— Da, domnule, îmi spuse spiridușul. Cartea Ie cuprinde pe toate și nu e scumpă: un franc și douăzeci și cinci de centime, domnule.

N-am împins mai departe convorbirea mea cu vînzătorul de cărți. Acum, că spusele mele or fi fost rostite chiar așa cum le povestesc aici, n-aș cuteza să afirm. Se prea poale să le mai fi umflat nițel, așlcmîndu-lc pe hîrtie. E foarte greu, chiar cînd ții un jurnal, să pui într-însul adevărul, slovă cu slovă. Dar, dacă cuvintele nu vor fi fost întocmai, gîndul mțu acesta a fost.

O strigai pe jupînească, căci în locuința mea soneria lipsește.

— Tcrcza, îi zic, domnul Coccoz, pe care te rog să-l însoțești pînă la ușă, arc o carte care le-ar putea interesa: *Cheia viselor* se numește. Aș fi fericit să ți-o dăruiesc.

Jupîncasa mea îmi răspunse:

— Domnule, cînd nu ai vreme să visezi treaz, nu-ți rămînc mai multă vreme să visezi dormind și, slavă domnului, ziua îmi ajunge pentru cîtc treburi am, iar treburile îmi ajung pentru cît ține ziua, ca să pol zice în fiece scară: „Doamne, binccuvîntcază-mi odihna!" Eu nu visez nici culcată, nici dc-a-n-picioarclea și nu iau plapuma drept

un drac, așa cum s-a întîmplat cu vară-mca! Și dacă îmi îngăduiți să-mi dau cu părerea, am să vă spun că avem destule cărți aici. Domnul arc mii și mii care i-au zăpăcit mintea, pe cînd cu am două care-mi sînt de ajuns: cartea de rugăciuni și cartea de bucate. Zicînd acestea, jupîncasa îi ajută pe omuleț să-și sirîngă marfa în bocceaua lui verde.

Spiridușul Coccoz nu mai zîmbea. Pe chipul său cu trăsăturilcVăvășite se putea citi o asemenea suferință că, pe dală, îmi păru rău că luasem în rîs un om alît de necăjit. L-am chemat îndărăt, zicînd că zărisem cu coada ochiului *Povestea Estelei și a lui Nemorin* [1], din care avea un exemplar, că am o marc slăbiciune pentru păstori și păstorițe și că aș cumpăra bucuros, pe un preț mai potrivit, povestea celor doi îndrăgostiți.

— Am să v-o dau pe un franc și douăzeci și cinci, domnule, îmi răspunse Coccoz, pe al cărui chip strălucea bucuria. E o carte istorică și veți fi mulțumit de ca. Acuma știu cam ce vă place. Văd că sînteți un cunoascător. Vă voi aduce *Crimele papilor.* E o lucrare serioasă. Am să vă aduc ediția pentru amatori, cu poze colorate.

îl poftii să nu se mai obosească pentru atîta și îl lăsai să plece mulțumit. Cînd bocceaua verde pieri cu vînzător cu lot în umbra coridorului, o întrebai

1 Pastorală a scriitorului francez Florian (1755-1794), cunoscut îndeosebi ca fabulist, (n r) pc jupîncasă dc unde ne-a picat biciul omuleț.

— Picat c bine zis, îmi răspunse ca. Ne-a picat, domnule, din pod, unde locuiește cu ncvaslă-sa.

— Zici că arc și nevastă, Tereza? Să le crucești, nu alta! Femeile sînt niște făpturi foarte ciudate. Nevasta ăstuia trebuie să fie o biată femeie ca vai dc 1 urne.

— Nu știu ce hram pdartă, îmi răspunse Tereza, dar o văd în

fiecare dimineață lîrîndu-și pc scară rochiile dc mătasă pătate cu grăsime. Și rotește niște ochi strălucitori! La drept vorbind, ochii ăștia și rochiile astea sîntoare dc nasul unei femei pc ca® o primești din milă? Căci și-au făcut pomană cu dînșii, lăsîndu-i să șadă în pod pînă se drege acoperișul, cînd au văzul că bărbatul c bolnav și femeia însărcinată. Portăreasa zicea chiar că azi dimineață au prins-o durerile și că acum c în pal. Ăstora doar un copil le lipsea!

— Tereza, răspunsei cu, fără îndoială că nu le mai trebuia și copil. Natura a vrut însă ca ci să facă unul, le-a întins capcana în care au căzut. E nevoie dc multă băgare se scamă ca să te poți feri dc vicleniile naturii. Să-i plîngcm și să nu-i osîndim! Cit despre rochiile dc mătasă, nu cred Să fie femeie tînără căreia să nu-i placă! Fiicele Evei se înnebunesc după găteli. Chiar și dumneata, Tereza, care ești atît dc serioasă și dc cuminte, ce mai gură faci cînd îți lipsește un șorț alb, ca să servești la masă! Dar, ia spune-mi, ăștia au oare dc-alc gurii, acolo, în podul lor? \

— Aș! dc unde să aibă, domnule? Bărbatul, dc-1 văzurăți adineauri, umbla cu giuvacricalc, după cîtc mi-a spus portăreasa și nu se știe dc ce n-o mai fi vînzînd ceasornice. Vinde acum almanahuri. Femeia, între noi fie vorba, mi se parc fîșncață și cam rea dc muscă. își poate asta crește un copil cum pot cu cîntă la ghitară. Nu se știe dc unde au venit, dar mă prind că i-a adus caleașca Sărăciei din țara lui Cc-am-avul-și-cc-am pierdut.

— Ori dc unde să fi sosit, nuuila, Tereza, că-snișîcnăpăstuițișicăînpodul lor c frig.

— Naiba să-i ia! Acoperișul c crăpat în mai multe locuri și plouă cu găleata peste ci. N-au dc nici unele. Nici tu pal, nici tu masă, nici pe ce pune capul. Tîmplarul și țesătorul nu lucrează, cred cu, pentru niște creștini dc teapa lor!

— E un lucru cum nu se poale mai trist, Tereza, să vezi o

creștină care n-arc dc-alc traiului, nici cîl păgînul ăsta dc Amilcar. Și dînsa ce spune?

— Domnule, cu nu stau niciodată de vorbă cu dc-aldc ăștia. Nu știu nici ce spune, nici ce cîntă. Dar dc cînlat, cîntă toată ziulica. O aud pc scară, dc cîtc ori intru sau ies.

— Dacă-i așa, moștenitorul Cocc. ozilor arc să poată zice ca oul din ghicitoarea țărănească: „Mă făcu mama cîntînd". Așa ceva s-a întîmplat cu Hcnric al patrulea. Cînd Jcannc d'Albcrt simți că o apucă durerile facerii, începu să eînte vechiul cîntcc din ținutul Bcarnului:

Maică Prccistă de la capul podului Ajută-mă în ăst ceas greu!
Roagă pe Dumnezeu din cer
Să mă ușureze degrabă
Și să-mi dcic un flăcău! ♦

Firește că c smintit lucru să dai viață unor nenorociți. Dar asta, biata mea Tereza, se înlîmplă în toate zilele, și toți filozofii din lume nu vor ajunge să schimbe năravul acesta prostesc. Doamna Coccoz s-a supus năravului și acum cîntă. Pînă aici c bine. Spune-mi însă, Tereza, puseși oare azi ciorba la fiert?

— Am pus-o, domnule, și-i tocmai vremea să dau fuga să-i iau spuma.

— Foarte bine! Dar nu cumva să uiți, Tereza, să scoți din oală un castron plinuț și să-1 duci doamnei Coccoz, vecina noastră de la cucurigu. Jupîncasa mea sui să iasă, cînd adăugai cum nu se poate mai potrivit: Și, înainte de toate, fii așa de bună dc-1 cheamă pe prietenul dumitalc, rîndașul, și zi-i să ia din magazia noastră un braț de lemne și să-1 ducă în podul Coccozilor. Vezi, mai ales, să nu lipsească din grămadă și un buștean mai gros, un adevărat buștean de Crăciun. Cît despre spiridușul cela, dacă mai dă pc-aici, arată-i frumușel ușa, așa fel ca să nu-1 mai văd nici pe el, nici cărțile lui cu

scoarțe galbene.

După cc-am luat măsurile acestea, cu egoismul rafinat al unui holtei bălrîn, m-am afundat iar în citirea cataloagului meu.

Cu cîta uimire, cu ce zvîcnirc a inimii și cu ce tulburare dădui peste însemnarea asta pe care n-o pot așterne aici fără să-mi tremure mîna: *"Legenda daurită a luiJacques din Genova (Jacques din Voragina) tălmăcită în franțuzește, mic* în – 4°.

Acest manuscris din veacul al XlV-lea cuprinde, în afară de tălmăcirea aproape integrală a vestitei lucrări a lui Jacques din Voragina, și: 1) legendele sfinților Ferreol, Ferrution, Germain, VinccntșiDroctovcc; 2) ocîntarcdcsprc *Mormîntul făcător de minuni al domnului sfînt Germain din Auxerre.* Această tălmăcire, aceste legende și această cîntare se datoresc cronicarului Jean Toutmouille.

Manuscrisul este pe piele de vițel. Cuprinde un marc număr de slove înflorite și două miniaturi făcute cu dibăcie, dar în proastă stare păstrate, una înfățișînd „Întîmpinarca domnului" și cealaltă „încoronarea Proscrpinci".

Ce descoperire! Fruntea mi seîmbroboni de sudoare, o ceață mi se lăsă înaintea ochilor. Tremuram tot, sîngcleîmi năvăli în obraz și, nefiind în stare să mai scot o vorbă, simțeam nevoia să țip în gura marc. Ce comoară! Cercetez de patruzeci de ani Galia creștină și, cu deosebire, glorioasa mănăstire de la Saint-Germain-des-Pres ', de unde au ieșit acei regi călugări – care au întemeiat dinastia nostră națională. în ciuda vinovatei zgîrccnii a descrierii din catalog, pentru mine nu mai încăpea îndoială că acest manuscris venea de la marca mănăstire. Totul mi-o dovedea: legendele adăugite de tălmăcitor se împleteau toate cu istoria cucernicei ctitorii a regelui Childebert. Legenda sfînlului Droctovcc era, mai cu scamă, plină de înțelesuri, căci c a celui dintîi stareț al mănăstirii dragi inimii mele. Cîntarca în vers franțuzesc despre mormîntul sfînlului Germain mă

ducea chiar în naosul venerabilei catedrale care fu buricul Galici creștine.

Legenda daurilă este prin ca însăși o vastă și fermecătoare lucrare; Jacqucs din Voragina, legiuitorul rînduiclilor tagmei călugărești a sfînlului Dominiquc și arhiepiscop de Genova, a slrîns laolaltă, în al treisprezecelea veac, datinile privitoare la sfinții catolicismului, alcătuind o culegere de o • asemenea bogăție, că în mănăstiri și castele se minunau toți zicînd: „Asta c legenda daurilă!"

Legenda daurilă este, mai presus de orice, foarte amănunțită în ce privește viețile sfinților italieni. Galiilc, Gcrmaniilc, și Anglia cu sfinților lor, țin un locșor mai mic. Jacqucs din Voragina nu-i vede pe sfinții cei mai 'mari ai apusului dccît printr-o pîclă rece. De aceea, tălmăcitorii acquitani, germani și saxoni ai vredniculuí cronicar au avut grijă să-i întregească povestirea cu viețile sfinților lor naționali.

Am citit și confruntat destule manuscrise ale *Legendeidaurite.* Le știu și pe acelea descrise de învățatul meu coleg, domnul Paulin Paris, în frumosul său catalog al manuscriselor din biblioteca regelui. Două dintre ele mi-au reținut mai cu osebire atenția. Întîiul c din veacul al patrusprezecelea și cuprinde o tălmăcire făcută de JcanBclct, iar celălalt manuscris, mai tînărcu un secol, ne aduce versiunea lui Jacqucs Vignay. Amîndouă fac parte din manuscrisele adunate de Colbcrt și fuseseră trecute în catastifele glorioasei Biblioteci colbcrtine prin grija bibliotecarului Baluze, al cărui nume nu-1 pot rosti fără să-mi scol tichia, căci, în veacul uriașilor erudiției, Baluze le uimește prin măreția lui. Cunosc o foarte stranie culegere rămasă din moștenirea Bigot „cunosc șaptezeci și patru de ediții tipărite, înccpînd cu venerabila străbunică a tuturor celorlalte, cea gotică de la Slrassbourg, începută în 1471 și isprăvită în 1475. Nici unul însă dintre manuscrisele acestea, nici una din aceste ediții nu cuprinde legendele sfinți lor Fcrrcol, Ferrulion, Germain, Vincctși

Droctovee, nici unul nu poartă numele lui Jean Toutmouillc, în sfîrșit, nici unul nu vinedin mănăstirea Saint-Germain-des-Pres. Toate sînt, pe lîngă manuscrisul descris de domnul Thompson, cecacc-i un fir de pai pe lîngă o monedă de aur. Vedeam cu ochii mei, pipăiam cu degetul o mărturie peste care nu se poate trece a existenței acestei cronici. Eaînsă, cronica, cc-o fi devenit? Sir ThomasRalcigh plecase să-și sfîrșească zilele pe malul lacului Como, ducînd cu dînsul o parte din nobila sa avuție. încotro deci să fi apucat, unde s-o fi împrăștiat după moartea acestui nobil curios? Unde o fi ajuns manuscrisul lui Jean Toutmouillc? Pentru ce, îmi ziceam, pentru ce oare trebuie să aflu că această prețioasă carte există, de vreme ce mi-c dat să n-o am, să n-o văd niciodată? M-aș duce s-o caut în inima dogoritoarea Africii sau în ghețurile polare, dacă aș ști că se a Hă acolo. Dar nu știu unde c. Nu știu dacă o păstrează într-un dulap de fier, sub trei lacăte, vreun gelos iubitor de cărți, sau dacă muccgăicștc în podul vreunui ageamiu. Mă trec fiori la gîndul că s-ar puica ca foile ci smulse să acopere borcanele cu castraveciori ale vreunei gospodine.

30 august 1862

O căldură apăsătoare îmi încetinea pașii. Mergeam de-a lungul zidurilor cheiului dinspre miazănoapte și, în umbra călduță, tarabele cu cărți vechi, cu stampe și mobile de odinioară, îmi îneîntau privirea și vorbeau închipuirii mele. Așa, hoinărind și frunzărind, gustam în treacăt niscaiva versuri sunînd frumos, ale vreunui poet din Pleiadă1, trăgeam cu coada ochiului la o elegantă mascaradă a lui Watlcau2, pipăiam cu privirea o spadă cu două mîncre, un gîlar

1 Gruparea a șapte poeți francezi din timpul Renașterii, care, în frunte cu Pierre Ronsard (1524-1586), au încercat să renoveze substanța și mijloacele expresiei poetice (n.r.).

2 Pictor și gravor francez (1684-1721), renumit pentru tablourile sale cu teme pastorale, (n.r.).

de oțel ori un coif. Ce mai chivără groasă și ccmai platoșă greoaie, dumnezeule! Vcstmînt de uriaș? Nu, doar o carapace de gînganic. Oamenii de pe atunci erau cuirasați ca niște cărăbuși. Slăbiciunea lor era pe dinăuntru. La noi, tocmai dimpotrivă, puterea c lăuntrică iar sufletul nostru oțclil locuiește într-un trup bicisnic.

Iată un pastel înfățișînd o cocoană de altădată. Chipul, șters ca al unei umbre, surîdc, iarmîna, purtînd mănușă străvezie, ține pe genunchi de atlaz un cățel înzorzonat. Simt cum mă covîrșcștc o tristețe plină de vrajă privind această imagine. Rîdă de mine cei care nu păstrează în sufletul lor un pastel pe jumătate șters de vreme!

Asemenea cailor care simt grajdul, iuțesc pasul cînd mă apropii de locuința mea. Acesta c stupul omenesc unde am chilioara în care stau să-mi picur mierea cam acrișoară a erudiției. încep să urc, călcînd cu pas greoi, treptele scării. Mai sînt cîtcva și ajung la ușă. Dar, în clipa aceea, ghicesc înainte de a vedea, o rochie care coboară cu un foșnet de măiasă. Mă opresc și mă dau lingă parmalîc.

. Femeia care vine c cu capul gol, e lînără și cîhlă. Ochii și dinții îi strălucesc în umbră, căci rîdccu gura și cu ochii. Trebuie să fie o vecină, și încă una care mă știe. Ține în brațe un copil drăguț, un băiețaș gol-goluț ca un fiu de zeiță. La gîtul copilului atîmă un medalion prins de un lănțișor de argint. Văd că își suge degetele și se uită la mine cu ochii săi mari, deschiși asupra acestui univers nou pentru dînsul. Mamă-sa îmi aruncă o privire, în același timp și reală și tainică. Se oprește și, împurpurîndu-sc la față, după cîtc mi se parc, îmi întinde mica făptură. Bebelușul arco cută drăgălașă între pumnișor și braț, altă cută la gîl, iar de la cap la picioare face numai gropițe care rid în trupușorul trandafiriu. Mamă-sa mi-1 arată,

mîndră de el:

— Domnule, îmi zice, cu o voce melodioasă, nu-i așa că-i tare drăguț băiețașul meu? îi ia mîna, i-o pune la gură, apoi duce spre mine dcgctuțclc trandafirii, zicînd: Bebe, trimite domnului un pupic. Domnul c bun. El nu vrea ca micuții să sufere de frig. *Trimitc-i un pup. Și, strîngîndu-și mica ființă în brațe, o ia la fugă cu sprinteneala unei pisici, picrzîndu-sc într-un coridor care, judccînd după miros, "duce la o bucătărie.

Intru la mine.

— Tcrcza, cine ar putea fi această lînără mamă cu un băiețaș drăguț, pe care o întîlnii pe scară, umblînd cu capul gol?

Și Tcrcza îmi răspunde că asta este doamna Coccoz. Ridic ochii în tavan, aștcptînd parcă de acolo o deslușire. Tcrcza îmi amintește de colportorul pirpiriu care îmi adusese anul trecut niște almanahuri, pe cînd nevastă-sa era gaia să nască.

— Și Coccoz? întrebai.

Mi se răspunse că n-am să-l mai văd niciodată. Bietul omuleț fusese îngropat, fără ca cu și mulți alții să fi avut habar, puțină vreme după ce doamna Coccoz născuse. Aflai ca văduva lui s-a mîngîiat; făcui și cu ca dînsa.

— Dar, Tereza, am întrebat iar, doamna Coccoz o fi avînd ce mînca în podul ci?

— Domnule, îmi răspunse jupîncasa, nu vă lăsați tras pe sfoară purtînd grijă acestei ființe. Au dat-o afară din pod, după ce acoperișul a fost reparat, darea tot acolo stă, în ciuda proprietarului, a administratorului, a portarului și a portăresei. Cred că i-a vrăjit pe toți. Asta, domnule, n-o să iasă din podul ci dccît alunei cînd o avea chef, și o să iasă cu caretă la scară, ascultați ce că spun eu, domnule. Tereza se gîndi o clipă, apoi rosti această cugetare:” 0 mutră drăguță c un blestem de sus”.

Cu toate că știam fără umbră de îndoială că Tereza fusese slută și lipsită dcoricc drăgălășenie încă din anii săi tineri, înălțai capul și-i zisei cu o urîcioasă răutate:

— Ehei! Tereza, am auzit că și dumneata ai avut la vremea dumitalc o mutră drăguță. Nu se cade să ispitești nici o făptură din lumea asta, fie ca și cea mai cucernică.

Tereza își plecă ochii și răspunse:

— Fără să fi fost ceea ce se cheamă frumoasă, nu eram de lepădat și, de aș fi vrut, aș fi făcut și cu ca toate celelalte.

— Cine ar îndrăzni să se îndoiască de asta? Dar ia-mi, te rog, pălăria și bastonul. Voi cili, ca să-mi treacă vremea, cîtcva pagini din Moreri ’. Și dacă c să mă iau după nasul meu de vulpe bătrînă, vom avea la cină o găinușă care te face să-ți las gura apă. Vezi, drăguță, de această stimabilă pasăre și iartă aproapelui tău, ca să-ți ierte și el dumitalc și bătrînului dumitalc slapîn.

Zicînd acestea, m-am apucat să descurc mlădițelc stufoase ale unei genealogii princiare.

7 mai 1863

Am petrecut iarna ca înțelepții *în angello cum libello*[4] și iată că rîndunclclc cheiului Malaquais mă găsesc la întoarcerea lor așa cum m-au lăsat. Cine trăiește puțin se schimbă puțin și nu prea înseamnă că trăiești cînd îți irosești zilele aplecat pe hîrțoagc vechi. Mă simt parcă astăzi mai pătruns ca niciodată de tristețea nedeslușita pe care ți-o picură viața. Rînduiala minții mele (nu cutez a mi-o mărturisi mic însumi) a fost tulburată din ceasul cînd existența acelui manuscris a lui Jean Toutmouillc mi-a fost dezvăluită. E ciudat lucru cum pentru cîlcva foi de pergament vechi mi-am putut pierde liniștea, dar nimic nu c mai adevărat. Omul sărac, Iară dorințe, c

---

[4] Biograf francez (1643-1680), autor al unui Mare dicționar istoric (n.r.).

stăpînul celei mai însemnate dintre comori: c slăpîn pe sine însuși. Nababul care rîvncștc nu c dccît un rob vrednic de plîns. Eu sînt tocmai ca robul acela. Plăcerile cele mai gingașe, aceea de a sta de vorbă cu un om de duh subțire și cumpătat, sau de-a lua masa cu un prieten, nu-s în stare să mă facă să uit manuscrisul a cărui lipsă o simt, de cînd am aflat că există. îmi lipsește ziua și îmi lipsește noaptea; îmi lipsește în clipele de bucurie și de tristețe, îmi lipsește în truda și în odihna mea.

îmi vin în minte dorințele mele din anii copilăriei. Ce bine înțeleg astăzi poftele atotputernice din vremea aceea.

Revăd cu o ciudată limpezime păpușa care, pe cînd aveam zece ani, se lăfăia într-o dugheană păcătoasă de pe strada Senei. Cum s-o fi întîmplat să-mi placă păpușa aceea, nu știu. Mă țineam foarte mîndru că-s băiat, disprețuiam fetițele și așteptam cu nerăbdare clipa (care, vai, a venit) cînd voi avea barbă țepoasă și zbîrlilă. Mă jucam de-a soldații și, pentru a-mi hrăni căluțul de lemn cu legănătoare, făceam prăpăd în plantele pe care biata mumă-mca le cultiva în glastre. Era joacă de bărbat, aceea, așa cred! Și totuși, rîvncam la o păpușă. Au și hcrculii astfel de slăbiciuni. Cea pe care o iubeam era barem frumoasă? Nu. O văd și acum. Avea cîtc o pală roșie pe amîndoi obrajii, brațe moi și scurte, înspăimîntătoare mîini de lemn și niște picioare lungi, crăcănate. Fusta înflorată îi era prinsă de mijloc în două ace cu gămălie. Am încă înaintea ochilor gămăliile negre ale celor două ace. Era o păpușă tare sărăcuță, mirosind a mahala. Mi-amintcsc bine că, deși nu eram dccît de-o șchioapă și nu rupsesem încă prea mulți pantalonași, simțeam în felul meu, dar foarte puternic, că păpușa aceea nu era nici grațioasă, nici arătoasă, ci grosolană și nccioplilă. O iubeam însă cu toate acestea, o iubeam tocmai pentru că era așa. N-o iubeam dccît pe ca. îi duceam dorul. Soldații și toboșarii mei nu mai însemnau nimic

pentru mine. Nu mai băgăm în gura calului meu de lemn rămurclc de floarcasoarclui și de vcntrilică. Păpușaasta era totul pentru mine. închipuiam adevărate șiretlicuri de sălbatic, pentru a o sili pe Virginic, bona mea, să treacă cu mine prin fața dughcnci de pe strada Senei. îmi lipeam nasul de geam și bona trebuia să mă smulgă de acolo, trăgîndu-mă de mînă. „Domnișorulc Sylvcstre, c lîrziu și mămica dumneavoastră arc să vă certe". Pe vremea aceea, domnișorul

Sylvcstrc se sinchisea prea puțin de dojeni și de bătaie. Bona însă îl lua pe sus

— Ridieîndu-1 ca pe o pană – și domnul Sylvestre n-avea încotro și se pleca în fața forței. Dc-atunci, cu trecerea anilor, s-a prostit și astăzi știe de frică. Nu-i era frică de nimic pc-atunci.

Mă simțeam nenorocit. O rușine fără temei, dar căreia nu era chip să mă împotrivesc, mă împiedica să-i dezvălui mamei dragostea mea. De-a aici, suferințele mele. Timp de cîtcva zile, păpușa, mereu prezentă în mintea mea, îmi răsărea înaintea ochilor, se holba la mine, își deschidea brațele să mă cuprindă, căpătîrîd în închipuirea mea un fel de viață care o făcea lainică și cumplită, deci cu atît mai dragă și mai vrednică de dorul meu.

în sfîrșit, într-una din zile, zi pe care n-am s-o uit niciodată, bona mă însoți la unchiul meu, căpitanul Victor, care mă poftise la masă. Aveam o marc admirație pentru unchiul meu, căpitanul; mai întîi pentru că el trăsese ultimul cartuș francez la Waterloo1 și apoi, fiindcă dccîtcori lua masa la noi, freca cu usturoi cojițe de pîinc pe care le băga în salata de cicoare. Asta mi se părea tare frumos. Unchiul Victor îmi inspira de asemeni o foarte marc stimă prin redingotele sale cu găitan de fir și mai ales printr-un anume fel de a răsturna casa cu dosul în sus, de cum intra pe ușă. Nici astăzi nu prea știu cum lăcca, știu doar că atunci cînd unchiul Victor se

nimerea într-o adunare de douăzeci de persoane, nu-1 vedeai și nu-1 auzeai decît pe dînsul. Bunul meu tată nu împărtășea, după cum cred, admirația mea pentru unchiul Victor, care îl otrăvea cu pipa'lui, îi căra pumni în spate, prietenește, și îl învinuia că c un papă

— Lapte. Mama, cu toate că îi arăta căpitanului o îngăduirrță de soră, îl ruga uneori să nu mai mîngîic atîta sticlușele cu rachiu. Eu însă nu voiam să știu de ceea ce îl scîrbca pe tata, nici de ceea ce stîrnca dojenile mamei, și unchiul Victor îmi inspira cel mai curat entuziasm. Așadar, intrai, cu un simțămîntdc mîndric, în mica lui locuință de pe strada Guenegaud. Tot prînzul, alcătuit numai din mezeluri și dulciuri, era pus pe-o mcscioară, la gura sobei. Căpitanul mă îndoapă cu prăjituri și, dîndu-mi să beau vin curat, îmi vorbi de multe nedreptăți a căror victimă fusese. Se plînsesc mai cu scamă de Burboni56, dar cum uitase să-mi spună cine au fost Burbonii mi i-am închipuit, nu prea știu de ce anume, ca pe niște geambași pripășiți cu neguțătoria lor la Waterloo. Vorbind într-una, fără să se oprească decît ca să umple paharele, căpitanul mai ocări pe deasupra și o sumedenie d^ mueoși, de ticăloși și tcrchca – bcrchca de care habar n-aveam, dar pe care îi uram din tot sufletul. Cînd ajunserăm la desert, mi se păru că îl aud pe căpitan zicînd că tatăl meu era un om care se lăsa dus de nas; n-aș putea însă spune că am înțeles despre ce era vorba. îmi vîjîiau urechile și mi se păru că mcscioara dansează.

Unchiu-mcu își puse redingota cu găitan de fir, își luă pălăria lui pleoștită și ieșirăm în strada care avea acum cu lotul altă înfățișare, de parcă nu mai trecusem pe acolo de foarte multă vreme. Totuși,

---

5 Bătălia prin care Napoleon a fost definitiv înfrîntîn 1815 (n.r.).

6 Familia regală care a urcat pe tronul Franței după înfrîngerea lui Napoleon (n.r.).

cînd am ajuns în strada Senei, chipul păpușii îmi veni iar în minte, înflăcărîndu-mă mai multcaoricînd. Mă perpeleam ca pe jeratic. Holărîi deoadată să încerc o marc lovitură. Treceam tocmai prin fața prăvălioarei; păpușa seafla acolo, după geam, cu obrajii roșii, cu fusta înflorată și cu picioarele ci groase.

— Unchiule, îi spusei, făcînd o sforțare, vrei să-mi cumperi păpușa asta? Și așteptai.

— Să cumpăr o păpușă unui băiat? La naiba! izbucni unchiu-mcu cu glas dc tunet. Vrei deci să ic faci de rîsul lumii 1 Și tc-ai găsii să-ți placă tocmai Marghiola asta! Felicitările melc, domnișorulc! J3acă rămîi cu asemenea gusturi și dacă la douăzeci de ani ai să-ți alegi păpușile cum ți le alegi la zece, n-ai să prea ai bucurii în viață, ți-o spun de pc-acum, iar camarazii tăi vor zice că ești un nărod fără pereche. Cerc-mi o sabie, o pușcă, și ți le cumpăr, băiete, cu ultimul bănuț din pensia mea. Dar să-ți cumpăr o păpușă, trăs-ni-o-ar s-o trăsnească! O păpușă, ca să te fac de ocară! Niciodată, cit oi trăi 1 Află că dacă tc-aș vedea jucîndu-lc cu o sluta împopoțănatăcum casta, domnule fiu al sorei melc, nu tc-as mai reenuoaște ca nepot al meu!

Auzind aceste cuvinte, simții o strîngcrc dc inimă și numai mîndria, o mîndric drăcească, mă ținu să nu plîng. Unchiu-mcu, potolit ca prin farmec, se întoarse iar Ia ale lui, vărsîndu-și năduful pe Burboni; dar cu, strivit dc bruftuiala-i mînioasă, simțeam că mor dc rușine. Hotărîrea mea era luată. Mă prinsei cu lcgămînt să nu mă fac dc ocară și cu o voință nccl intită renunțai pentru totdeauna la păpușa cu obrajii roșii. în ziua aceea am cunoscut dureroasa bucurie a jertfei.

Căpitane, dacă drept este că atît cît ai trăit, ai înjurat ca un surugiu, ai fumat ca un vardisl și ai tras la măsea ca un paracliser, cinstită să-ți fie totuși pomenirea, nu numai că ai fost un viteaz, dar

și fiindcă ai arătat pentru întîia oară nepotului tău în pantalonași scurți ce înseamnă sentimentul eroismului! Trufia și lenea te făcuseră aproape dc nesuferit, o, unchiule Victor, dar o marc inimă bătea sub găitanele redingotei tale! Purtai, mi-aduc aminte, un trandafir

la cheutoare. Floarea asia pe care o înlindcai atît de bucuros vînzătoarclor din prăvălii, floarea asta, deschisă ca o inimă ce-și risipea petalele în bălaia tuturor vînturilor, era simbolul glorioasei talc tinereți. Nu disprețuiai nici vinul, nici tutunul, dar disprețuiai viața. Nu de la tine, căpitane, ar fi putut învăța cineva ce se cheamă bun – simț sau gingășie, dar tu mi-ai dat, la vîrsta cînd bonă îmi mai ștergea nasul, o lecție de onoare și de abnegație pe care n-am s-o uit niciodată.

E mult de cînd odihnești în cimitirul din Mont-Parnasse, sub o umilă lespede pe care se putea cili acest epitaf:

AICEA ZACE

ARISTIDE – VICTOR MALDENT CĂPITAN DE INFANTERIE CAVALER AL LEGIUNII DE ONOARE

Nu asta însă, căpitane, e inscripția ce pregăteai tu ciolanelor talc purtate pe cîmpurile de bătălie și prin lăcașurile plăcerii. S-a găsit între hîrtiilc talc acest amar și mîndru epitaf, pe care, în pofida voinței talc din urmă, n-au cutezat să ți-1 pună pe mormînt.

AICEA ZACE

UN HAIDUC DIN ȚARA LOAREI

— Tereza, vom duce mîinc o coroană de flori de siminoc la mormîntul haiducului 1 din țara Loarei.

Tereza însă nu-i aici. Și cum ar putea fi aici, lîngă mine, la răspîntia șoselei Champs – Elysecs? Acolo, la capătul șoselei, Arcul de Triumf, care păstrează sub bolțile Iui numele camarazilor de

arme ai unchiului Victor, își înalță către cer coloanele lui uriașe. De-a lungul șoselei, copacii își arată în soarele primăvarii cele dintîi frunze, încă palide și înfrigurate. Trec pe lîngă mine uru'ind caleștile către Bois de Boulognc. Mi-am prelungit plimbarea pe aceasta șosea, loc de întîlnire al lumii simandicoase, și iată-mă oprit fără pricină în fața unei barăci descoperite, în care văd clondire de zeamă de fructe astupate cu cîteo lămîie, alăturea cu munți de turtă dulce. Un bictcopil necăjit, ale cărui zdrențe nu reușesc să-i acopere trupul cu pielea crăpată, face ochi mari înaintea acestui belșug de bunătăți, care nu sînt pentru dînsul. își arată pofta

' Regaliștii îi numeau în batjocură „haiduci" pe soldații credincioși lui Napoleon, care, după înfrîngerea acestuia, se retrăseseră pe Loara (n.r.) cu lipsa dc rușine a nevinovăției. Privirea ochilor săi rotunzi stă ațintită la un haplea uriaș dc turtă dulce. E un general și seamănă puțintel cu unchiul Victor, îl iau și, după cc-1 plătesc, îl întind sărmanului băiețaș care nu îndrăznește să-I atingă, căci, hîrșitde timpuriu cu necazurile, nu crede în fericire. Se uită la mine cu ochii aceia pe care îl vezi la cîinii de pripas, părînd să zică: „Ești rău și-ți bați joc dc mine".

— Haide mă țînculc, îi zic cu tonul meu morocănos dc totdeauna, haide, ia și mănîncă. Mai norocos dccît am fost cu la vîrsta la, îți poți împlini poftele fără să te faci dc ocară. Iar tu, unchiule Victor, al cărui chip bărbătesc mi-1 aminti generalul acesta dc turtă dulce, vino tu, umbră glorioasă, șiajută-mă să uit noua mea păpușă. Sîntcm veșnic aceiași copii și gonim fără încetare după alte și mereu alte jucării.

Aceeași zi

E cum nu se poale mai stranie legătura ce s-a lacul în mintea mea între familia Coccoz și călugărul Jcan Touimouillc.

— Tereza, zic, lăsîndu-mă în jilțul meu, spune-mi dacă lînărul

Coccoz e sănătos și dacă i-au ieșit primii dinții, apoi dă-mi papucii.

— Trebuie să-i fi ieșit de muli, domnule, mă lămurește Tereza, dar eu nu i-am văzul. Cum a dai primăvara, în cea dintîi zi însorită, mama și copilul au dispărut, lăsîndu-și aici lucrurile și boarfele. S-au găsii în podul ci treizeci și opi de borcane de pomadă goale. Asta le întrece pe toate. Primea vizite, în ultima vreme, și văînchipuiți lesne că acușica nuc în vreo mănăstire dc maici. Ncpoaui portăresei zice că a zărit-o pe bulevarde, într-o calcașcă. Vă spuneam au că asta sfîrșcștc rău.

— Tereza, îi răspunsei, această femeie tînără n-a sfîrșit nici rău, nici bine. Așteaptă și tu să ajungă la împlinirea zilelor, ca s-o poți judeca. Și fcrcștc-tc să vorbești prea mult cu portăreasa. Doamna Coccoz, pe care am zărit-o o dată pe scară, mi s-a părul că își îndrăgește odrasla. Dragostea pentru copilul ci îi face cinste.

— Cît despre asta, așac, domnule. Micuțul nu ducea lipsă dc nimic. N-ai fi putut găsi în lot cartierul copil mai îndopat, mai îngrijit și mai alintat ca el. îi punea pcstclcuță albă în fiecare zi lăsată dc Dumnezeu și îi eîntade dimineața pînă scara tot felul dc cîntccc ca să-l facă să rîdă.

— Tereza, un poet a zis: „Copilul căruia mumă-sa nu i-a surîs, nu c vrednic nici să stea la masa zeilor, nici să se culce în patul zeițelor".

UD

8 iulie 1863

Auzind că s-au apucat să dreagă lespezile la paraclisul fecioarei de la Saint – Germain – des – Preș, am intrat în biserică trăgînd nădejde să dau de niscaiva inscripții scoase la iveală de lucrători. Nu mă înșelasem. Arhitectul îmi arătă o piatră culcată lîngă zid. îngenuncheai ca să pot buchisi scriitura săpată în această lespede și, cu jumătate de glas, în umbra vechiului pristol, citii aceste cuvinte

care făcură să-mi zvîcncască inima:

„Aicea zace Jehan Toulmouilte, călugăr al acestei biserici, carele s-a învrednicit să îmbrace în argint bărbia Sfîntului Vincent și a Sfîntului Amant, precum și piciorul Ncprihăniților și carele în toate zilele vieții lui fost-a întru toate om cinstit și viteaz. Rugați-vă pentru al său suflet".

Șterscl ușurel cu batista colbul care pîngărea această lespede funerară; aș fi voit s-o sărut. „El e, el, Jcan Toutmouille!" strigai cu. Și din înaltul bolților, numele se întoarse, spărgîndu-sc parcă în creștetul meu, vuind. Văzînd chipul încruntat și mul al paznicului, care venea spre mine, mi se făcu rușine de înflăcărarea ce mă cuprinsese și o luai razna printre cele două sfeștoace puse de-a curmezișul în drumul meu de doi paraclișieri care se dușmăneau. îl aflasem totuși cu adevărat pe Jcan Toutmouille al meu. Nu mai încăpea îndoială, tălmăcitorul *Legendei daurite,* cel care scrisese viețile sfinților Germain, Vincent, Fcrreol, Fcrrutionși Droctovccera, întocmai cum îmi închipuisem eu, un călugăr de la Saint – Germain – des – Preș. Și încă ce vrednic călugăr, cuvios și darnic. A pus să le facă neprețuitelor moaște bărbie de argint, cap de argint, picior de argint, ca astfel să le ferească de stricare și picirc! Dar putca-voi oare să-i văd vreodată cu ochii mei cronica, sau această nouă descoperire mi-a fost hărăzită doar ca să-mi facă și mai amarnice părerile de rău?

20 august 1869

" Eu, care plac unora și-i pun la încercare pe toți oamenii, fiind bucuria celor buni și spaima celor răi; cu, care fac să se nască greșeala și apoi o fac să piară, iată, mă încumet să-mi desfac aripile. Să nu-mi găsiți o vină dacă, în

grăbit, lunec pe deasupra anilor"

Cine vorbește astfel? E un bălrin pe care îl cunosc prea bine, c Timpul. Shakespcarc, după ccîncheical treilea *acidin Poveste de iarnă,*

se oprește spre a lăsa timp micuței Perdita să crească în frumusețe și înțelepciune, iareînd reîncepe scena, evocă înlr-însa pe anticul Timp cu coasa lui, pentru a explica spectatorilor cum au trecut zilele ncsfîrșite care au apăsat pe capul gelosului Lcontcs.

Am lăsat uitării în acest jurnal, ca și Shakespcarc în comedia sa, un lung răgaz, și acum, după pilda poetului, las să vorbească Timpul, ca să explic cei șase ani peste care am sărit. Iată într-adevăr șase ani de cînd n-am scris un rînd în caietul acesta și, apucînd iarăși pana, nu am, vai! o Perdita „crescută în frumusețe" pe care s-o descriu. Tinerețea și frumusețea sînt soațe credincioase ale poeților. Aceste fermecătoare fantome dau pe la noi, ccșlilalți, doar din cînd în cînd. Nu știm să Ic oprim. Dacă, dintr-o toană de neînțeles, năluca vreunei Perdita s-ar hotărî să treacă prin capul meu, ca ar ieși de acolo strivita îngrozitor de vrafurile cu pergamente zbîrcitc. Fericiți sînt poeții! Perii lor albi nu înspăimîntădeloc umbrele nestatornice-ale Elenei'1, ale Franciscăi2, alcJulictci3, ale Julici4, și alo Dorotcii5! Pe cînd numai nasul lui Sylvcstrc Bonnard c dcajuns ca să pună pe fugă tot stolul marilor îndrăgostite.

Am simții totuși și eu, ca oricare altul, frumusețea: am încercat și cu vraja lainică cu care neînțeleasa fire a dăruit ființele; o întrupare de lut mi-a dat și mic fiorul care face pc amanți și poeți. N-am știut însă să iubesc, nici să cînl. În sufletul meu, ticsit de un lalmcș – balmcșdc hîrțoagc vechi și vechi formule, regăsesc, asemeni unei miniaturi ce s-a rălăcilînir-un pod, un chip luminos cu doi ochi albaștri… Bonnard, prietene, ești un bătrîn smintit. Citește catalogul acesta pc care l-ai primit chiar în dimineața asta de la un librar din Florența. E un catalog de manuscrise și țc îmbie cu descrierea cîtorva piese deosebite, păstrate de colecționarii din Italia și Sicilia. Iată ce ți se potrivește și ce c de nasul tău! N-apuc să citesc bine și

scot un țipăt. Amilcar, căruia anii i-au dat o gravitate care mă intimidează, îmi aruncă o uitătură plină de dojană și pare să mă întrebe dacă tihna mai face parte din lumea asta, de vreme ce el n-o poate gusta lîngă slăpînul său, bătrîn ca și dînsul. în bucuria stîrniia de această

1 Eroină din mitologia greacă, celebră prin frumusețea ei (n.r.).

2 Francesca da Rimini – personaj din Divina Comedia a lui Dante (n.r.)

3 Eroina piesei Romeo și Julieta de Shakespeare (n.r.)

4 Eroina romanului epistolar Noua Eloiză a lui J.J. Rousseau (n.r.)

5 Eroina poemului lui Goethe Hermann și Doroteea (n. r).

descoperire, simt nevoia unui suflet căruia vreau să i-o împărtășesc, și mă întorc spre Amilcar cu voioșia unui om fericit: nu, Amilcar, nu putem avea liniște în lumea asia, și tihna la care rîvncști nu se împacă defel cu truda lăsată vieții noastre. Și-apoi cine îți spune că sîntcm bătrîni? Ascultă peste ce am dat în catalogul ăsta și să mai zici pe urmă că c timp de odihnă:

"Legenda daurită a lui Jacques din Voragina; tălmăcită pe franțuzește în veacul al patrusprezecelea de călugărul Jehan Toutmouille.

Manuscris superb, împodobit cu două miniaturi minunat întocmite și păstrate în desăvîrșită stare, înlațișînd, una Întîmpinarca Domnului iar cealaltă încoronarea Proscrpinci.

După *Legenda daurită* se găsesc Legendele sfinților Fcrrcol, Ferrution, Germain, Droctovce, XX VIU pagini, și Mormîntul făcător de minuni al dumnealui sfîntul Germain d' Auxerre, XIJ pagini.

Acest neprețuit manuscris, care făcea parte din colecția lui sir Thomas Raleigh, se află în clipa de față în păstrarea domnului Midiei – Angelo Polizzi din Girgcnti".

— Pricepi. Amilcar? Manuscrisul lui Jehan Toutmouillcc în Sicilia, Ia Michcl – Angelo Polizzi. Dcic Domnul ca omului acestuia să-i fie dragi cărturarii î Am să-i scriu. Zis și făcut. în scrisoarea mea, îl rugam pe domnul Polizzi să-mi trimită manuscrisul grămăticului Toutmouille arătîndu-i pe ce temeiuri cutezam să mă socot vrednic dc un asemenea hatîr. îl înștiințam în același timpcăîi țineam la dispoziție cîtcva texte inedite pe care le aveam și care nu erau lipsite dc interes. îl rugam stăruitor să-mi facă cinstea unui răspuns ncîntîrziat și înșirai, sub iscălitura mea, toate titlurile melc onorifice.

—Domnule! Ei, domnule! încotro alegați așa? țipă Tereza înspăimîntată, venind după mine. Cobora scara în goană, sărind cîtc patru trepte deodată, cu pălăria mea în mînă.

— Mă duc să pun o scrisoare la poștă, Tereza.

— Doamne, Dumnezeule î Dacă se poate să iasă cineva așa, cu capul gol, ca un nebun î

— Sînt nebun, Tereza. Dar cine nuc? Dă-mi repede pălăria.

— Și mănușile, domnule! Și umbrela!

Ajunsesem jos și dînsa tot mai continua să țipe și să geamă.

25

Așteptam răspunsul domnului Michcl – Angclo Polizzi cu o nerăbdare pc care anevoie izbuteam s-o țin în frîu. Nu mai aveam astîmpăr, umblam de colo – colo ca un apucat; deschideam o carte și o închideam la loc cu zgomot. Mi se întîmplă într-o zi să răstorn, cu colul, un lom din dicționarul lui Moreri. Amilcar, care tocmai se lingeți pc bot, se opri deodată și, cu laba deasupra urechii, mă fulgeră cu o privire mînioasă. Oare la un asemenea trai furtunos trebuia el să se aștepte sub acoperișul meu? Nu nc-nvoisem oare, pc lăcutclca, să ducem o viață liniștită? Numai că cu stricasem înțelegerea.

— Bietul meu prieten, îi răspunsei, sîntîn prada unei pasiuni

aprige, care mă mînăși mă frămîntă. Pasiunilesînt vrăjmașele traiului lihnii, recunosc; fără ele însă n-ar mai fi nici meșteșugari nici arte în lumea asta. Fiecare ar moți gol pe o movilă de gunoi, iar tu, Amilcar, n-ai mai dormi toată ziulica pe o pernă de mătasă, în cetatea cărților. Nu i-am înșirai mai departe lui Amilcar teoria pasiunilor, căci jupîncasa îmi aduse o scrisoare. Purta ștampila poștei din Ncapolc și iată ce zicea:

"Ilustrisimc domn,

Posed intr-adevăr manuscrisul Iară pereche al *Legendei da uri te care* n-a scăpat luminoasei dumneavoastră atențiuni. Anume pricini, de Ioane marc însemnătate, se împotrivesc cu neînduplecată tărie ca cu să mă despart de acest manuscris, fie și o singură zi sau chiar numai un singur minut. Ar fi pentru mine o bucurie și o glorie să vi-1 arăt în modesta mea locuință din Girgenti, care se va înfrumusețea și ilumina prin prezența domniei voastre. Aștcptînd deci cu o nerăbdătoare speranță venirea dumneavoastră, îndrăznesc a mă socoti, scniorc academician, al domniei voastre smerit și devotat servitor,

Michcl – Angclo Polizzi

(comerciant de vinuri și arheolog la Girgenti, Sicilia) "

Ei, bine, mă voi duce în Sicilia: *Extremum hune, Arethusa, mihi concede laborem.*[7]

O dală cc luasem această holărîrc și îmi rînduisem treburile în vederea călătoriei, nu mai rămînca dccît s-o vestesc și pe jupîncasă. Mărturisesc că multă vreme am șovăit să-i vorbesc de plecarea mea. Mă temeam de dojenile, de batjocuri le, dclacrimilcci. Eofatădctrcabă, îmi ziceam, mi-c credincioasă; arc să încerce să mă

---

[7] îngăduie-mi, Aretuza, și această ultimă încercare (în limba latină în original); primul vers din bucolica a X-a de Vergiliu (n.r.).

rețină și Dumnezeu mi-c martor că, de cîtc ori vrea ceva, nu cruță nici cuvintele, nici gesturile și nici țipetele. De data asta, parcă văd cum îi cheamă în ajutor pe portăreasă, pe curățitorul de dușumele, pe plăpumărcasă și pe cei șapte fii ai negustorului de fructe; au să cadă cu toții în genunchi, la picioarele melc, au să bocească și numai văzînd cît sînt de urîți le voi face pe plac doar ca să nu-i mai văd. Acestea erau icoanele'înfricoșătoare, vedeniile de om bolnav pe care frica mi le îngrămădea în minte. Da, frica, o frică roditoare, cum zice poetul, făcea să se nască acești monștri în creierul meu. Căci, iată, o mărturisesc în aceste pagini intime: mi-c frică de jupîncasa mea. Știu că mă știe slab și asta îmi topește tot curajul în luptele mele cu dînsa. Luptele ăfccstetVSîni dese și întotdeauna cu sînt cel învins.

Pînă la urmă însă tot trebuia s-o anunț pe Tereza că plec. O văzui intrînd în bibliotecă cu un braț de lemne, ca să facă foc în sobă, sau, cum zicea ca, să aprindă" o bobotaic", diminețile fiind răcoroase. Mă uitam la ca cu coada ochiului, pccînd stătea chircită, ținîndu-și capul vîrît sub tăblia de fier a sobei. Nu știu de unde mi-a venit în clipa aceea curajul și n-am mai șovăit. M-am ridicat din jilț și, plimbîndu-măîn lungul și-n latul camerei, am rostit pe un ton ușurel, cu acea îndrăzneală pe care o au numai fricoșii:

— A, era să uit să-ți spun, Tereza, că mă duc la Sicilia.

Sfîrșind cele spuse, așteptai cu sufletul la gură. Tereza nu răspunse nimic. Capul și scufa ci uriașă, vîrîtc în gura sobei, abia se mai zăreau, iar în făptura ci pe care n-o scăpăm din ochi, nimye nu trăda nici cea mai mică tulburare. își vedea de treabă, băgînd surcele sub bușteni și atît. în sfîrșit, își arată iar chipul. Era liniștit, așa de liniștit că mă scotea din sărite. „Zău, falaasta bătrînă n-arc pic de inimă", gîndii cu. „Mă lasă să plec fără un 'ah' măcar. Atît de puțin îi pasă oare de lipsa bătrînului ei stăpîn?"

— Duccți-vă, domnule, o auzii în cele din urmă, dar să vă

întoarceți pe la șase. Avem azi la cină o mîncarc pc care n-o pol ține prea mult pc foc.

Neapoli, 10 noiembrie 1869

— *Co tra calic vive, magne c lave c face ia.*

—Te înțeleg, prietene, aș putea, pentru trei gologani, sămănînc, să beau și să-mi spăl obrazul, făcîndu-lc pc toate deodată cu o felie din harbujii ăștia rînduiți pc o mcscioară. Vezi însă că prejudecățile occidentale mă împiedică să gust cu nevinovăția cuvenita această plăcere simplă. Și cum să stau să mînînc harbuz? Am de furcă îndeajuns ca să mă pol ține pc picioare în mijlocul acestei mulțimi. Ce noapte luminoasă și plină de larmă la *Sania Lucia*! Munți de fructe se înalță în tarabele luminate de felinare multicolore. Pc plitele aprinse în bălaia vîntului, apa fumegă în oale și prăjeala silnic în tigăi. Mirosul de pește prăjii și de carne friptă gîdilă nasul și mă fac să strănut. Bag de seamă în această împrejurare că batista mea a părăsit buzunarul redingotei. Mă simt împins, săltat și răsucii încoace și-ncolo de norodul cel mai vesel, mai guraliv, mai viu și mai îndemînatec din cîlc se pot închipui și iată tocmai o lînără cumătră care, pc cînd stau și mă minunez de neasemuitul ei păr negru. îmi dă un brînci cu umărul ci mlădios și puternic de mă trimite la trei pași îndărăt, fără a mă vătăma, drept în brațele unui mîncău de macaroane, care mă primește zîmbind.

Mă aflu la Napoli. Cum am ajuns aici cu cîtcva rămășițe turtite și boțite din calabalîcul meu, n-aș putea spune, fiindcă nici cu nu prea știu. Am călătorii într-o necontenită spaimă și cred într-adevăr că arăt, în orașul acesta luminos, ca o bufniță la soare. Azi-noapte mi-a mers și mai rău, m-am dus în *Strada di Porto,* unde mă găsesc acum. în jurul meu, cete ncaslîmpăralc se îmbulzesc înaintea dughenilor pline cu dc-alcgurii iar cu plutesc ca o epavă în voia acestor valuri vii, care rămîn mîngîictoarc, chiar cînd trec peste

mine. Căci nordul acesta napolitan păstrează în vioiciunea sa un nu știu ce blînd și mîngîios. Nu-s îmbrîncit, ci legănat și cred că tot hîțînîndu-mă încoace și încolo, oamenii aceștia vor sfîrși prin a mă adormi dc-a-n-picioarclca. Călcînd pc lespezile de lavă ale acestei *Strada,* admir forfota de hamali și pescari care vorbesc, cîntă, fumează, dau din mîini, se ciorovăiesc și se îmbrățișează cu o uimitoare vioiciune. Ei trăiesc cu toatq simțurile deodată și, înțelepți fără să știe, își măsoară dorințele după scurtimea vieții. M-am apropiat de-o cîrciumă întesată dc mușterii și am citit pe ușa ci acest catren în grai napolitan:

Amice, allicgrc magnammo c bcvimmo
Nfin clic n'cc stacc noglio a la lucerna:
Chi sa s'a l'autro munno nc'e vcdimmo?
Chi sa s'a l'autro munno nc'e taverna?
Să ne-ospătăm, prieteni, și bucuroși să bem
Cil candela vieții mai arc untdelemn:
Dc nc-om vedea în lumea cealaltă, cine știe?
Și cine știe crîșmă de-o fi pe ceea lume?

Horațiu dădea povețe asemănătoare prietenilor săi. Tu le-ai primit, Postum us; iu le-ai înțeles, Lcuconoe, frumoasă răzvrătită care voiaia să afli tainele viitorului. Acest viilor este astăzi liceului si noi îl cunoaștem. La drepi vorbind, a voastră e vina dacă v-ați zbuciumat pentru atîla lucru, iar prietenul dumitale se dovedea un om cu scaun la cap, sfăluindu-vă să fiți cumpătați și s-o lăsați mai domol cu vinurile voastre grecești. *Sapias, vina liques1.* Astfel îndeamnă o țară minimală și un cer fără pală la plăceri mai potolite. Se află însă suflete cliinuiic de o sublimă nemulțumire; acestea sîntcclc mai nobile. Ai fosi dintre ele, Lcuconoe, iară cu, poposind aici către apusul zilelor mele, înorașul unde a strălucii frumusețea la. mă plccadînc înaintea umbrei laic melancolice. Sufletele

asemănătoare cu al lău, care se iviră în creștinătate, fost-au suflcic dc sfinte iar dc minunile lor plină-i *Legenda daurită.* Prietenul lău Horațiu a lăsai urmași mai puțin mărinimoși, iar pe unul dintre acești nepoți ai săi îl văd în cîrciumarul poet cai c toarnă chiar acum vin în ulcele, sub firma lui cpicurcană.

Și totuși viața îi dă dreptate prietenului Flaccus și filozofia lui c singura care se potrivește cu mersul lumii acesteia. Te uita la voinicul ăsta rezemat dc parmalîcul îmbrăcat în viță dc vie. își mănîncă înghețata privind stelele. Nici nu s-ar apleca să ridice vechiul manuscris după care umblu cu cu atîla caznă. Și la drept vorbind omul c mai degrabă făcut ca să mănîncc înghețată, dccît să stea cu nasul în hîrțoagc vechi.

M-am tot învîrtil în jurul chefliilor și eîntăreților. Vedeam îndrăgostiți cumYnușcau din poame frumoase, ținîndu-sedc mijloc. Se vede treaba că omul

'Traducerea preceda (n.r.) c într-adevăr rău din fire, căci toată bucuria asta îmi era străină și mă mîhnca adînc. Această mulțime arăta o atîl de naivă poftă de viață, că mă simții tare atins în sfiiciunea mea de scrib bătrîn. Eram, pe deasupra, deznădăjduit că nu pol pricepe o iotă din cele ce se vorbeau în jurul meu. Pentru un filolog ca minc asta înseamnă o suferință umilitoare. Umblam deci posomorit cum nu se mai poate, cînd, cîlcva cuvinte rostite în spatele meu, mă făcură să ciulesc urechea.

— Dimitric, bătrinul ăsta c cu siguranță un francez. Acrul său încurcat mă face să-1 compătimesc. Vrei să-i vorbești? Spinarea lui încovoiată parc a fi a unui om de treabă, nu-i așa, Dimitri?

Acestea au fost spuse în franțuzește de un glas de femeie. Mi-a fost din capul locului destul de neplăcut să aud că mă face bătrîn. Ești oare bătrîn la șaizeci și doi de ani? Mai zilele trecute, întîlnindu-1 pe Podul Artelor, colegul meu Perrot d' Avrignac îmi

făcuse un compliment privitor la tinerețea mea și el se pricepe, parc-sc, mai bine la chestii de virstă, dccît această junä ciocîrlic care cîntă pe spatele meu, dacă bineînțeles, ciocîrli ile cîntă noaptea. Spatele meu c încovoiat, zice dînsa. Ah. ah! Același lucru îl cam bănuiam și cu. dar încep să nu-1 mai cred, de cînd asta e părerea unei păsărele. Firește, nu voi întoarce capul ca să văd cine a vorbit, dar sînt încredințat că e o femeie frumoasă. De ce? Pentru că numai vocea femeilor care au fost sau sînt frumoase, care plac sau au plăcut, poate avea aceste mlădieri fericite și acest sunet argintiu ca un fel de rîsct. Din gura unei slute va ieși poate un cuvînt mai suav și mai melodios, dar nicidecum un ciripit atîl de vioi.

Gîndurilc acestea îmi trecură prin minte în mai puțin de o secundă și, numaidccît, vrînd să fug de cei doi necunoscuți, m-am vîrît în mulțimea napolitană, tocmai unde era înghesuiala mai marc, apucînd pe-o ulicioară întortocheată, în care nu se vedea licărind dccît candela aprinsă la o firidă cu icoana Maicii Domnului. Acolo, cugetînd mai pe îndelete, mi-am dat scama că frumoasa femeie (negreșit că era frumoasă) exprimase față de mine o părere plinădc bunăvoință, pentru care s-ar fi cu venit să-i fiu recunoscător. „Dumitric, bătrinul ăsta c cu siguranță un francez. Acrul său încurcat mă face să-l compătimesc. Vrei să-i vorbești? Spinarea lui încovoiată parc a fi a unui om de treabă, nu-i așa, Dimitri?" Auzind aceste cuvinte grațioase nu trebuia s-o iau la fugă. Ar fi fost mai nimerit să mă opresc zîmbind înaintea cucoanei cu grai atîl de limpede și, înclinîndu-mă, să-i vorbesc astfel: „Doamnă, au auzit iară să vreau cele ce ați spus adineauri. Ați voit să faceți un bine unui biet bătrîn. Lați și făcut, doamnă: sunetul unei voci franceze mi-a fost dcajuns ca să simt o deosebită plăcere, pentru care vă mulțumesc." Desigur, ar fi trebuit să-i adrsez aceste cuvinte sau altele la fel. Fără îndoială că c frațuzoaică, judecînd după vocea ci.

Vocea femeilor din Franța c cea mai plăcută voce din cîtc sînt pc lume. Ca și noi, străinii îi cunosc vraja. Filip din Bergamo1 a spus în 1483, vorbind despre Fecioara Ioana89: „Graiul îi era dulce cum îl au femeile din țara ci". Bărbatul care o însoțea se numea Dimitric. Nu mai încăpea îndoială că era rus. Trebuie să fie niște oameni bogați, carc-și plimbă plictiseala prin lume. Se cuvine să le plîngcm de milă celor bogați: îi împresoară avuțiile fără să fie pătrunși de ele. Pc dinăuntru sînt săraci și lipsiți de toate. Mizeria celor bogați cjalnică.

Tolgîndindașa, ajunsei într-o ulicioară sau într-un *sotto -portico,* dacă c să zic în graiul napolilan, care trecea pc sub bolți atît de numeroase și pc sub balcoane atîbdc ieșite înafară, că nici o rază de lumină nu mai răzbălca pînă acolo. Mă rătăcisem se vede treaba și eram osîndit să-mi caut calea întoarcerii toată noaptea, iar ca să întreb pc cineva, ar fi trebuit mai întîi să dau de un chip omenesc și spre deznădejde^ mea nu întîlnii nici unul. în prada acestei deznădejdi, apucai pc o stradă, la înlîmplarc, o stradă sau mai bine zis un înfricoșător bîrlog de hoți. Așa mi s-a părut din capul locului și chiar așa și era căci nici n-apucasem să lac vreo cîțiva pași, cînd dădui cu ochii de doi oameni care se luptau cu cuțitele. E drept că se băteau mai mult cu gura dccît cu tăișul cuțitelor și înțelesei după sudălmilc ce schimbau între dînșii că erau doi îndrăgostiți. Prevăzător, o luai pe o uliță vecină, în timp ce acești oameni de treabă continuau să-și vadă de ale lor, fără a se sinchisi nici atîlica de mine. Umblai cîtăva vreme la nimereală, după care mă așezai foarte abătut pc o bancă de piatră, căindu-mă amarnic pentru că fugisem ca un bczmztic de Dimitri și de însoțitoarca lui cu grai

---

8 Giacomo Filippo Foresti (1434-1520) istoric italian (n.r.).

9 Ioana d' Arc (1412-1431) eroină franceză din timpul războiului de o sută de ani (n.r.).

limpede, bătînd atîta drum de pomană.

— Bună ziua, domnule! Veniți de la teatrul San Carlo? Ați auzit-o pc *diva?* Numai la Napoli se cîntă cum cînta ca.

Ridicai capul. înaintea mea stătea hangiul. Eram așezat cu spatele la fațada hanului, chiar sub fereastra camerei mele.

Monte – Allegro. 30 noiembrie 1869

Neodihneam, cu, călăuzele mele și catîrcclc lor, pcdrumuldclaSciacca spre Girgenti, într-un han din sărăcăciosul sal Monte – Allegro, ai cărui locuitori mistuiți dc malarie tremură dc frig la soare. Dar oricum o fi, tot greci sînt și veselia lor înfruntă orice. Cîțiva dintre dînșii dădeau tîrcoalc hanului cu o curiozitate surîzăloarc. O poveste, să fi fost în stare să le spun, i-ar fi făcut să uite toate necazurile vieții. Chipul le trăda agerimea minții, iar femeile, cu toate că pîriitc dc soare și ofilite, purtau cu grație mantia lor neagră cu poale lungi.

Aveam înaintea ochilor ruine roase dc vîntul mării și pe care nici iarba nu mai creștea. Tristețea mohorîtă a pustiului domnește pe această țarină sterpă al cărei sîn crăpat abia dc mai hrănește cîlcva mimoze despuiate, niște palmieri pitici și niște cactuși. La douăzeci dc pași dc mine, de-a lungul unui povoi, pietricelele păreau o dîră albă dc oseminte. Călăuza îmi spuse că asia c o gîrlă.

Mă aflam dc cincisprezece zile în Sicilia. Ajuns în accsi golfulcț al minunatului Palcrmo, deschis între cele două mari siînci sterpe – Pcllcgrino și Calai fano – și care se adînccștc de-a lungul Scoicii dc Aur. acoperită cîi vezi cu ochii dc mirți și portocali, m-am simții cuprins dc o asemenea admirație, că hoiărîi să vizitez insula, atîi dc nobilă prin amintirile ce păstrează și atît dc frumoasă datorită colinelor sale unduite. Bătrîn pelerin, cărunții în Occidentul barbar, încumetai să mă aventurez pe acest pămînt străvechi și. tocmind o călăuză, pornii dc la Palcrmo la Trapani, dc la Trapani la Sclionte, dc

la Seliontc la Sciacca, dc unde plecai azi dimineață ca să mă duc la Girgenti. unde trebuie să dau de manuscrisul lui Jcan Toutmouillc. Frumusețile pe care le-am văzut mi-au rămas atît de vii în minte, îneît a le descrie mi se pare trudă zadarnică. Dc ce să-mi tulbur bucuria călătoriei mîzgălind însemnări? Indrăgostiții care iubesc cu adevărat nu-și așternpe hîrtic fericirea.

Prins cu totul dc melancolia clipei dc fața și de poezia trecutului, cu sufletul plin dc privelișteа frumoasă, cu ochii vrăjiți dc liniile armonioase și pure, sorbeam tocmai în hanul dc la Monte – Allegro rouă înspumată a unui vin scîntcictor, cînd am văzut intrînd în sala hanului o femeie tînără și frumoasă. Purta o pălărie dc pai și o rochie dc mătasă subțire. Sub cununa întunecată a părului, îi strălucea privirea ochilor negri. După umblet, se'vedea numaidccît că e o pariziană. Se așează la masă și hangiul îi puse înainte un pahar cu apă rece și un buchețel dc tranndafiri. Cum la intrarea ci mă ridicasem în picioare, m-am tras cuviincios dc o parte, prcfăcîndu-mă a cerceta icoanele atîmatc pe pereți. Am băgatdc scamă că, privindu-mă din spate, ca făcu un gest dc mirare. Mă apropiai dc fereastră, privind la căruțele cu loitrilc zugrăvite care treceau pe drumul pietros mărginit de smochini sălbateci și dc cactuși. în timp ce ca sorbea din apa rccc, cu mă uitam la ccr. în Sicilia încerci o plăcere de nespus bînd apă proaspătă și scăldîndu-ți ochii în lumină. Am murmurai în sinea mea versul poetului atenian

O, *lumină, sfîntă, al zilei ochi de aur1*

în vremea asta, franțuzoaica mă observa cu deosebită curiozitate și, cu toate că mă feream să o privesc mai mult decît se cade, îi simțeam ochii ațintiți asupră-mi. Am pare-se darul de a ghici uitătura care mă atinge Iară s-o întîlncască pe a mea. Mulți oameni își închipuie că au această însușire tainică; în realitate însă nu-i la mijloc nici mister și cînd o privire ne cercetează sîntem înștiințați de

vreun semn abia simțit care scapă atenției noastre. N-ar fi cu neputință să fi văzul frumoșii ochi ai acestei doamne răsfrînți în geamurile ferestrei.

Cînd m-am întors cu fata la dînsa, privirile noastre se întîlniră.

O găină neagră veni să ciugulească firimituri în încăperea nemălurată.

— Vrei pîinc, vrăjitoareo, zise lînăra femeie, zvîrlindu-i rămășițele de pe masă.

Recunoscusem glasul pe care îl auzisem noaptea trecută în *Sania Lucia.*

— Scuzati-mă doamnă, zisei numaidecît. Cu toate că nu mă cunoașteți, trebuie să mă achit de o datorie, mulțumindu-vă pentru bunăvoința ce v-a inspirat-o un bătrîn compatriot care rătăcea noaptea lîrziu pe ulițele Ncapolului.

— Mă recunoașteți domnule, îmi răspunse ea, eu de asemenea vă recunoscu.

— După spinarea mea, doamnă?

— Ah'. Ați auzit cînd cu am spus soțului meu că aveți spinare de om cumsecade. Asta n-are cum să vă displacă. Aș fi mîhnită să vă ii supărat.

— Dimpotrivă, doamnă, m-ați măgulit. Și observația dumneavoastră mi se parc, cel puțin în principiu, justă și adîncă. Fizionomia nu stă numai în trăsăturile obrazului. Există mîini inteligente și mîini iară imaginație. Există genunchi fățarnici, coate egoiste, umeri obraznici și spinări cumsecade.

— E adevărat, îmi zise ca. Vă recunosc însă și după obraz. Cred că nc-am mai întîlnitînainte, în Italia sau în altă parte, nu mai știu unde. Prințul și cu mine călătorim mult.

Vers din tragedia Antigona de Sofocle (495-405 î.e.n.) (n.r.).

— Nu cred, doamnă, să fi avut vreaodată norocul de a vă fi

întîlnit, răspunsei. Sînt un bătrîn singuratic. Mi-am petrecut viața aplecat pe cărți și n-am prea călătorit. Asta ați văzut-o după fîstîccala mea care v-a făcut milă. îmi parc rău că am dus o viață retrasă de puslinic. înveți, negreșit, cîtc ceva și din cărți, dar mai mult înveți umblînd prin lume.

— Sînteți parizian?

— Da, doamnă. Locuiesc de patruzeci de ani în aceeași casă și nu ies mai deloc. Cc-i drept, această casă c așezată pe malul Senei, pe meleagul cel mai vestit și mai frumos din lume. Văd de Ia fereastra mea palatul Tuilleries și Luvrul, Pont-Ncuf, turlele de la Notre Dame, foișoarele Palatului de Justiție și turnul în chip de săgeată de la Sfinta-Capelă. Toate pietrele astea vorbesc; ele îmi povestesc minunata istorie a francezilor.

Tînăra femeie părea îneîntată de spusele mele.

— Apartamentul dumneavoastră se află pe chei?

—Pe cheiul Malaquias. răspunsei, la al treilea cal, încasa negustorului de gravuri. Mă numesc Sylvestre Bonnard. Numele meu nu e prea cunoscut, dar este al unui membru al Institutuluiși-i de ajuns pentru ca prietenii mei să nu-1 uite.

Ea mă privi cu o expresie neobișnuită de uimire, de interes, de melancolic și de duioșie și nu puteam pricepe cum'o istorioară atît de simplă isca în sufletul acestei tinere necunoscute emoții atît de vii și de felurile. Așteptam tocmai ca ca să-și explice tulburarea, cind un uriaș tăcut, blînd și trist, intră în sală.

— Soțul meu, îmi zise dînsa, prințul Trepov. Și, arălîndu-mă acestuia, adăugă: Domnul Sylvestre Bonnard. membru al Institutului francez.

Prințul salută plccîndu-și umerii. îi avea înalți, lăți și posomoriți.

— Scumpă prietenă, vorbi el, sînt foarte mîhnit că trebuie să te răpesc domnului Sylvestre Bonnard, dar trăsura așteaptă și trebuie

să ajungem la Mcllo înainte de a se înnopta.

Ea se ridică, luă buchetul de trandafiri pe cmc gazda i-1 dăduse și ieși din han. O urma*, în timp ce prințul cerceta hamul catîrcilor, încercînd trăinicia chingilor și a curelelor. Oprindu-se sub bolta de viță, ea îmi zise:

— Ne ducem la Mcllo. E un sat groazrhc, la șase leghe de Girgenti și nu veți putea niciodată ghici ce ne mînă într-acolo. Nu vă mai osteniți degeaba. Ne ducem să căutăm o cutie de chibrituri. Limitri colecționează cutii dg chibrituri. S-a îndeletnicii cu lot soiul de colecții: sirîngca zgarde de cîini, nasturi de uniformă, mărci poștale. Acum însă numai cutiile de chibrituri îl mai interesează,… micile cutii de carton cu poze în culori. Am și strînspînă azi cinci mii două sute paisprezece de toate felurile. Unele din ele ne dau marc bătaie de cap pînă le găsim. Așa, de pildă, știam că s-au făcut la Napoli cutii cu portretele lui Mazzini1 și Garibaldi și 10că poliția confiscasc cutiile, înlcmnițînd pe fabricant. Tot căutînd și întrcbînd, găsirăm una din cutiile astea la un locuitor de la țară, care nc-o vîndu pentru o sulă de lire, dcnunțîndu-nc apoi poliției. Zbirii ne răscoliră bagajele. Nc-au dat de cutia de chibrituri, dar mi-au umflat bijuteriile. Atunci am prins și cu gust pentru această colecție. Ne vom duce la vară în Suedia, ca să ne completăm seriile.

încercai (mai c nevoie s-o spun) un fel de milă amestecată cu simpatic pentru acești îndărătnici colecționari. Firește, mi-ar fi plăcut mai mult să văd pe domnul și doamna Trepov adunînd marmure străvechi din Sicilia, amfore pictate sau medalii. Mi-ar fi plăcut să-i văd ccrceiînd ruinele din Agrigcnto11 și tradițiile poetice

---

[10] Giuseppe Mazzini (1805-1872) om politic și scriitor italian, adept al unirii politice a Italiei pe baze republicane (n.r.).

[11] Oraș pe țărmul Siciliei, celebru prin ruinele sale străvechi, prin muzeul și biblioteca în care se păstrează manuscrise arabe din evul mediu (n.r.).

din Eryx12. Dar, oricum, strîngcau o colecție, erau din tagma mea și puteam oare să-mi rînd de dînșii, fără a rîdc nițel și de mine însumi?

— Știți acum, adăuga ca, pentru ce călătorim prin țara asta groaznică.

La asemenea vorbe simpatia mea se răci și mă cuprinse un fel de mînic.

— Țara asta, doamnă, nu c groaznică, răspunsei. Pămîntul acesta c un pămînt glorios. Frumusețea e un lucru așa de măreț și de strălucit, că nici veacuri de sălbăticie n-o pot șterge pînă într-alîl să nu rămînă urme vrednice de a fi slăvite. Măreția anticei Ccrcs13 mai dăinuie încă peste aceste coline sterpe, iar muza elină carca făcut să răsuneglasul ci dumnezeiesc în Arctuza și Mcnal, mai cîntă încă, în auzul meu, pe muntele pleșuv și în izvorul secat. Da, doamnă, în cele din urmă zile ale pămîntului, cînd globul nostru pustiu, așa cum c astăzi luna, își va rostogoli în spațiu leșul său palid, peticul dcțărînăcarc mai poartă ruinele din Sclinontc va păstra în moartea universală semnele frumuseții și, atunci, măcar atunci, nu se va mai găsi o gură ușuratică pentru a ocărî mărcțiilc sale singuratice.

Nici nu sfîrșii bine aceste cuvinte șiîmi dădui scama cîtdcncsăbuilccrau. „Bonnard, mi-am zis, un om bătrîn care și-a petrecut, ca tine, viața toată cu cărțile lui, nu știe să sica de vorbă cu femeile". Spre norocul meu, doamna Trcpov nu înțelesese din discursul meu mai mult dccîl ar fi înțeles dacii i l-aș fi ținut în grecește. îmi zise cu blîndcțc.

— Dimitri se plictisește și cu mă plictisesc. Avem cutiile de chibrituri. Dar ți se urăște chiar și cu cutiile de chibrituri. Altădată

---

12 Oraș în vechea Sicilie (n.r.).

13 Zeița agriculturii în mitologia romană (n.r.).

aveam necazuri și nu mă plictiseam deloc; necazurile sînt o distracție marc.

înduioșai de sărăcia morala a acestei drăgălașe persoane, îi spusei:

— Vă plîng, doamnă, că nu aveți nici un copil. Dacă ați avea unul, țelul vieții dumneavostră v-ar apărea limpede și gîndurilc dumneavoastră ar deveni în același limp mai serioase și mai mîngîictoarc.

— Am un fiu, îmi răspunse ca. E marcGcorgcal meu. Un adevărat bărbat; are opi ani. Mi-c loi aiîi de drag ca alunei cînd era mititel, dar nu mai e același lucru. îmi întinse un trandafir din buchetul ei. zîmbi și adăugă, pe cînd urca în trăsură. Nici nu vă închipuiți, domnule Bonnard, ce bucurie mi-a lacul întîlnirea cu dumneavoastră. Spre să vă întîlnesc din nou la Girgcnti

Girgenti, în aceeași zi

M-am așezai cît puteam mai bine în *lettica* mea. *Lctiica* este o trăsură fără roate sau, dacă vreți, un fel de pătuc, un scaun purtat de două catîrcc, una înainte și alta îndărăt. întrebuințarea ci c veche. Am văzul uneori litiere de acestea figurînd în manuscrisele din veacul al paisprezecelea. Nu-mi trecea prin minte pe atunci că una la fel arc să mă poarte într-o zi de la Montc-Allcgro la Girgcnti. Nu trebuie să pui mîna-n foc pentru nimic.

Vreme de trei ceasuri, catîrcclc și-au sunat clopoțeii, bălînd cu copitele lor un pămîntscorojildcarșiță. Pccînd în preajma mea se desfășurau încet, între două garduri vii de aloc, formele aride ale unei priveliști africane, cu mă gîndcam la manuscrisul călugărului Jean Toutmouillc, dorindu-1 cuo neprihănită patimă, de care singur mă înduioșam, atîta copilărească nevinovăție aflam în ca.

O mireasmă de trandafir se făcu simțită mai tare către scară amintindu-mi de doamna Trepov. Luceafărul începuse să lucească

pe cer. Eu îmi depănam firul gîndurilor. Doamna Trepov c o drăgălașă persoană foarte simplă și care a rămas așa cum a făcut-o firea. Gîndește ca o pisică. N-am putut descoperi la-dînsa nici cît de cît din acea nobilă rîvnă de a ști care frămîntă ființele cugetătoare. Și, cu toate acestea, acxprimatînfclulci, o idee profundă:" Nu te plictisești cînd ai necazuri". Ea știe așadar că în lumea asta neliniștea și suferința rămîn petrecerile noastre cele mai sigure. Marile adevăruri nu pot fi aliate fără suferință și trudă. Cu ce trudă a dobîndil prințesa Trepov acest adevăr?

Girgenti, 1 decembrie 1869

M-am trezit a doua zi la Girgenti, în hotelul Gellias.

Gelliasa fost un cetățean bogat din vechiul Agrigento. 1 se dusese vestea pentru dărnicia ca și pentru măreția lui și lotci înzestrase orașul cu foarte multe hanuri gratuite. Gellias a răposat de o mic trei sute de ani și azi nu se mai pomenește de ospitalitate gratuită la neamurile civilizate. Numele lui Gelliasa ajuns însă al unui hotel în care, frînt de oboseală cum eram, am pulul să dorm toată noaptea.

Girgenti cel de azi își ridică pe cctățuia străvechiului Agrigento casele sale strimte și înghesuite printre care se înalță o posomorită catedrală spaniolă. Vedeam de la fereastra mea, la jumătatea drumului către marc, șirul alb al templelor aproape dărăpănate. Doar ruinclcaccstcnnw yuînc. lcoarccarc viață. Restul, cît vezi cu ochii c stîrpiciunc. Apa și viața au părăsit Agrigen tul. Apa, divina Nestis1 a lui Empcdoclc14 15agrigcntinul, c atît de trebuincioasă ființelor, că nimic nu poate trăi departe de fluvii și de fînlîni. în portul Girgenti însă, așezat la o depărtare de trei kilometri de oraș,

---

14 Divinitatea apelor în mitologia greacă (n.r.).

15 Om politic și filozof din vechiul Agrigento (sec. V î.e.n.) (n.r.).

negoțul cîn floare. Aici, așadar, îmi ziceam, în orașul acesta posomorit, pe stînca din dreapta, se alia manuscrisul lui Jcan Toutmouillc! întrebai de casa domnului Michcl-Angclo Polizzi și pornii într-acolo.

L-am găsit pe domnul Polizzi îmbrăcatîn galben din cap pînă-n picioare, prăjindu-și niște cîmați într-o tigaie. Cum dădu cu ochii de mine, domnul Polizzi lăsă din mînă tigaia, ridică brațele în sus și începu să scoată strigăte entuziaste. Era un omuleț căruia obrazul bubos, nasul coroiat, bărbia ieșită în afară și ochii rotunzi îi dădeau o înfățișare deosebit de vioaie. Mă luă cu „excelență", îmi zise că va însemna ziua asta cu o pietricică albă și stărui să iau loc. încăperea în care ne aflam părea să fie în același timp bucătărie, salon, odaie de culcare, atelier de pidură și cămară. Se vedeau acolo plite și oale, un pat, pînze, un șevalet, sticle și ardei roșii. Aruncai o privire la tablourile care acopereau pereții.

— Arta! arta! izbucni domnul Polizzi, ridieîndu-și iar brațele la cer, arta! Ce lucru măreț! Ce mîngîicrcî Eu sînt picior, excelență! Și îmi arătă pcsfîntul Francisc, neterminat încă, și care ar fi pulul rămînc așa fără nici o pagubă pentru aria sau pentru religie. Mă pofti apoi să văd cîlcya tablouri vechi, mai izbutite cc-i drept, dar părîndu-mi-sc a fi prea drese. Eu repar, îmi zise, tablourile vechi. Oh, maeștrii cei vechi! Ce suflet la dînșii! Ce geniu!

— Va să zică, c-adcvărat? Dumneata ești totodată picior, anticar si negustor de vinuri.

— Întocmai și la dispoziția dumneavoastră, excelență! îmi răspunse. Am chiar acum un vinișor… fiecare picătură e un mărgăritar de foc. nu alta! Țin foarte mult ca înălțimea Voastră să-l guste.

— Prețuiesc vinurile siciliene, i-am spus, dar nu pentru ele am venit la dumneata, domnule Polizzi.

El:

— Atunci pentru picturi. Domnia voastră sînteți un cunoscător. Bucuria mea c nemărginită cînd vin să mă vadă iubitorii de pictură. Vă voi arăta capodopera lui MoniCălosfc, da, excelență, capodopera lui! E *închinarea păsioriloi4.* Perla șCoătei siciliene!

Eu:

— Voi vedea cu plăcere această pictură, dar să vorbim mai întîi de cea ce mă aduce aici.

’ Ochii săi mici și vioi sc opriră întrebători asupră-mi și, nu fărăocumplilă spaimă, băgai de scamă că nici nu-i trecea prin minte ce mă adusese la dînsul.

Tulburat cum nu sc mai poate și simțind broboane reci de sudoare orăzdîndu-mi fruntea, bîlbîii jalnic o frază cam în felul acesteia:

— Am venit de la Paris ca să văd manuscrisul *Legendei daurite,* pe care, după cum mi-ai scris, îl ai dumneata.

37

Auzind asia, ridică brațele în sus, căscă peste măsură gura și ochii, arătîndu-se în prada unei mari frămînlări.

— Oh! Manuscrisul *Legendei daurite’.* O perlă, excelență, un rubin, un diamant! Două miniaturi atîldc perfecte că te fac să întrezărești paradisul! Cîtă suavitate! Culorile acestea răpite florilor sînt o îneîntare pentru ochi! Nici luliu Clovio1 nu le-ar fi pulul face mai frumoase!

— Arătați-mi-lî bîiguii, fără să-mi pol ascunde nici neliniștea, nici speranța.

— Să vi-1 arăt! exclamă Polizzi. Dar pot oare, excelență? Nu-1 mai am! Nu-1 mai am! Și parca că vrea să-și smulgă părul din cap. Să și-l fi smuls cu piele cu tot și nu l-aș lî împiedicat s-o facă. Se opri însă mai înainte de a-și cășuna vreun rău.

— Cum? strigai mînios. cum așa? Mă faci să viu de la Paris la Girgcnti ca să-mi arăți un manuscris, și. cînd viu, îmi spui că nu-1 mai ai. E foarte urîtdin partea dumitalc. domnule! Să judece toți oamenii cinstiți purtarea dumitalc! Cine m-ar fi văzui alunei își puica face o idee despreț um arată un berbec turbai. E foarte urii! E foarte urii! am mai spus dccîlcva ori, înîinzîndu-mi brațele care tremurau. 11 văzui pe Michcl-Angclo Polizzi lăsîndu-scsăcadă pe un scaun, cu înfățișarea unui erou pc moarte. Văzui ochii săi umplîndu-sc de lacrimi și părul, pînă alunei lluiurînd ca o flacără pc creștet, căzîndu-i pc frunte în dezordine.

— Sînt tată. excelență, sînt tată! izbucni el frîngîndu-. și mîinile. Adăugă apoi, printre suspine: Fiu-meu Rafacl, fiul sărmanei melc neveste, a cărei moarte o jelesc de cincisprezece ani, Rafacl a vrut, excelență, să se statornicească la Paris; a închiriat o prăvălioară pc Laffittc ca să vîndă curiozități, l-am dat tot ce aveam mai de preț, i-am dat cele miji frumoase lucrări ale melc de majolică, cele mai frumoase faianțe de Urbino, tablourile marilor maeștri, și ce tablouri, signorcî Și acum mă apucă amețeala cînd mă gîndcsc la ele! Șiloalc iscălite! în sfîrșit, i-am dat manuscrisul *Legendei daurite.* J-aș fi dat carnea și sîngclc meu. Singurul meu llu! Fiul bietei mele soții, o sfîntăî

— Așa, domnule, îi zic, pc cînd cu porneam să caut la capătul Sicilici manuscrisul călugărului Toutmouillc, bizuindu-mă pc cuvînlul dumitalc, manuscrisul acesta era expus într-o vitrină din strada Laffittc, la o mic cinci sute de metri de locuința mea!

— Era acolo, acesta c sfîntul adevăr, îmi răspunse domnul Polizzi

Miniaturist italian (1498-1578) (n.r.). înscninîndu-sc deodată, și se află încă acolo, cel puțin așa cred, excelență. Luă de pe o măsuță un cartonaș pe care mi-1 întinse, zicînd: Iată adresa fiului meu.

Da-ți-o și prietenilor dumneavoastră și vă voi rămînc îndatorat. Faianțe, emailuri, brocarturi, tablouri, arc un sortiment complet dezicere de artă, în toate genurile, și antichități, pe cinstea mea. Duccți-vă dc-1 vedeți, o să vă arate *Legenda daurită.* Două miniaturi de o minunată prospețime.

Am luat alene cartonașul pe care mi-1 întindea. Omul acesta abuza de slăbiciunea mea, invitîndu-mă din nou să împrășlii printre cunoștințe numele lui Rafacl Polizzi.

Eram cu mîna pe clanța ușii, cînd sicilianul îmi apucă brațul. Avea o mutră de om inspirat.

— Ah, excelență, lacu el, dacă ați ști ce oraș c acesta, al nostru! în el a văzul lumina Empedocle. Empedocle! Ce om marc și ce marc cetățean! Ce minte îndrăzneală! Ce virtute! Ce suflet! Acolo în port, se află o statuie a lui Empedocle. înaintea căreia îmi scot pălăria de cîtcori trec. Cînd fiu-meuRafael era pe cale să plece spre a deschide un magazin de antichități în strada LalTitte. la Paris, m-am dus cu el în port și acolo, la picioarele statuii lui Empedocle, i-am dat părinteasca mea binecuvîntare. „Adu-ți aminte de Empedocle", i-am zis. Ah,. signore, un nou Empedocle, iată cc i-ar trebui astăzi nefericitei mele patrii! Doriți sa vă însoțesc la statuia lui. excelentă? Vă voi fi călăuză ca să vă arăt ruinele! Am să vă arăt și templul lui Castor și Pollux ', templul lui Jupiter 16 Olimpianul, templul Junonci? fintîna antică, mormîntul lui Theron17 și Poarta de aur. Cei care se dau drept călăuze pe lîngă călători sînt toți niște măgari. Eu însă, excelență, sînt o călăuză bună, vom face săpături, dacă poftiți, și vom descoperi comori. Eu am știința, darul săpăturilor. Acolo unde savanții au săpat degeaba, Iară să găsească nimic, cu

---

16 în mitologia greacă - fiii gemeni ai lui Zeus și-ai Ledei.

17 Tiran care a deținut conducerea politică a Agrigentului, secolul V î.e.n. (n.r).

descopăr capodopere.

Izbutii să scap de el. Se ținu după mine și mă ajunse, alcrgînd în josul scării, unde mă opri, ca să-mi șoptească la ureche: "Ascultați, excelență, vă voi însoți prin oraș, vă voi duce să cunoașteți girgente dc-alc noastre! Siciliene, signorc, frumusețea antică întruchipată! Și vă voi arăta și niște țărăncuțe… Ei, ce ziceți?

— Să le ia dracu! îi strigai scos din fire și o luai la fugă, lăsîndu-1 acolo cu brațele deschise.

Cînd m-am văzut destul de departe, m-am prăbușit pe o piatră și, prinzîndu-mi fruptea în mîini, m-am apucat să cuget la toate acestea. Oare, gîndii, oare ca să aud facîndu-mi-sc astfel de oferte am venit cu în Sicilia? Firește, Polizzi ăsta era un ticălos și fiu-său alt ticălos. Dar cc-or fi urmărit cu urzeala lor? Nu mă simțeam în stare s-o descurc. Pînă una-alta eram cum nu se poate mai umilit și mai abătut.

Un pas ușor și un foșnet de rochie mă făcură să-mi înalț ochii. Prințesa Trcpov venea spre mine. Se așeză alături, pe piatra mea, îmi luă mîna într-a ci și-mi spuse cu blîndcțc:

— Vă căutam, domnule Sylvcstre Bonnard. Mă bucur foarte mult că v-am întîlnit. Aș vrea să vă las o amintire plăcută din întîlnirca noastră. Țin cu iot dinadinsul la asia. Și, pe cînd vorbea, mi s-a părul că descopăr sub vălul său o lacrimă și un surîs. Prințul se apropie la rîndul său, acoperindu-nccu umbra lui uriașă: Arată-i Dimiui. arală-i domnului Bonnard pesie ce chilipir ai dai.

Și blîndul uriaș îmi întinse o cutie de chibrituri, o urîcioasă cutiuță de carton, împodobită cu un cap în albastru și roșu al lui Empedoclc, după cum pretindea dedesubt inscripția.

— Văd, doamnă, văd. Dar groaznicul Polizzi, la care vă sfătuiesc să nu-1 trimiteți pe domnul Trepov, m-a iacul s-o rup cu Empedoclc pe vecii vecilor și portretul de pe cutia de chibrituri nu mi-1 poate

face cu nimic mai simpatic pe acest filozof din vechime.

— E urîtă, lacu ca, dar c rară. Cutiile astea sînt de ncgăsil. Trebuie să le cumperi Ia fața locului. De la șapte dimineața Dimitri se și înființase la fabrică. Vedeți dar că nu ne-am irosit vremea de pomană. p

— Îmi dau bine scama de asta, doamnă, răspunsei pe un ton plin de amărăciune* cu însă mi-am pierdut vremea fără a găsi ceea ce venisem să caut atît de departe!

— Aveți vreun necaz? mă întrebă ca cu voiciunc. Vă pot fi de folos cu ceva? Nu vreți să-mi spuneți și mic ce vă doare?

I-am povestit toată tărășenia. Povestirea mea se cam lungise, dar ca se arăta mișcată, căci îmi mai puse o mulțime de întrebări amănunțite, în care vedeam tot atîtca dovezi de bunăvoință. Vru să știe totul d-a fir-a-păr; titlul exact al manuscrisului, în ce format este, în ce stare se găsește, ce vechime arc și îmi ceru adresa domnului Rafacl Polizzi. Și i-am dat-o, făcînd astfel (o, soartă!) tocmai ceea cc groaznicul Michcl-Angclo Polizzi îmi ceruse. îți vine uneori greu să le mai oprești. O luai de la capăt cu vaietele și blestemele. De astă dată domna Trepov se pomi pe rîs.

— De cc rîdcți? am întrebat-o.

— Pentru că sînt o femeie rea, îmi răspunse dînsa.

Și își luă zborul, lăsîndu-mă singur și mîhnii pe lespedea mea.

Paris, 8 decembrie 1869

Cuierele mele, încă pline, umpleau sufrageria. Eram așezat în fața unei mese încărcate cu bunătăți pe care pămîntul Franței le rodește pentru cei cc știu cc-i o mîncare bună. Mîncam d intr-o plăcintă de Chartres care, ea singură, te-ar face să-ți iubești patria. Tereza, în picioare înaintea mea, ținîndu-și mîinilc împreunate pe șorțul alb, se uita la mine ^u bunăvoință, îngrijorare și milă. Amilcar se tot freca de picioarele mele, lacînd bale la gură de bucurie. Versul

acesta al unui bătrîn poet îmi vine în minte:

Ferice de drumeţul vîslind ca şi Ulise1

„Ei bine, gîndii, m-am plimbatzadamic, mă întorc cu mîna goală dar am făcut şi cu, ca Ulise1819, ocălătoric frumoasă". Şi, dînd pegîtcc mai rămăsese din cafea, i-am ccruiTcrczei bastonul şi pălăria, pe care ca mi le întinse bănuitoare. Se teme pesemne să nu plec iar. O liniştii, îndcmnînd-o să-mi pregătească cina pentru ora şase.

Găseam şi aşa o plăcere deosebită, umblînd haihui pe străzi le acestea ale Parisului în care fiecare piatră a caldarîmului mi-c nespus de dragă. Dar de astă dată aveam o ţintă şi o I uai de-a dreptul spre strada Laffittc. Numi-a trebuit mult pînă să dau de prăvălioara lui Rafacl Polizzi. O deosebeai de celelalte prin mulţimea tablourilor vechi care, deşi iscălite cu nume cc-au strălucit fiecare într-all fel, semănau totuşi între ele prin nu ştiu cc aer de familie cc-ar fi pulul da idcca unei duioase frăţii a geniilor, dacă n-ar fi dovedit mai curîftdmăicstria de picior a domnului Polizzi-tatăl. îmbogăţită cu aceste capodopere suspecte, prăvălioara era înveselită de o puzderie de mărunţişuri, obiecte de curiozitate ca: pumnale, ibrice pîntccoasc, cupe, oale de pămînt ars, talgere de aramă şi farfurii hispano-arăbeşti cu lucrări metalice. Pe un jilţ portughez, în pielea căruia se vedeau zugrăvite nişte armorii, era aşezat un volum din Cartea de rugăciuni a lui Simon Vostrc1, deschis la foaia împodobită cu o figură de astrologie; alături, pe un cufăr, o veche tipăritură după scrierea lui Vitruviu20 îşi arăta gravurile măiestre, cariatide şi alte chipuri arhitectonice. Această harababură amăgitoare care ascundea o rînduirc iscusită a lucrurilor ce păreau

---

18 Primul vers dintr-un sonet celebru al lui Joachim du Bellay (1524-1560) unul din membrii Pleiadei (n.r.).

19 Ulise sau Odiseu - eroul epopeii Odiseea a poetului grec Homer (secolul IX î.e.n.) (n.r.).

20 Editor francez din sec. al XVI-lea (n.r.)

să fie într-adins zvîrlitc la întîmplare, în așa fel îneît să se înfățișeze în lumina lor cea mai prielnică, m-ar fi făcut însă și mai bănuitor, dacă neîncrederea pe care doar numele lui Polizzi ajungea să mi-o inspire ar mai fi putut crește, fiind și așa nemărginită.

Domnul Rafacl, care sta acolo ca și cum ar fi fost sufletul tuturor acelor lucruri amestecate ce se bateau cap în cap, mi se păru a fi un tînăr flegmatic, un soi de englez. EI nu părea să aibă nicidecum însușirile sublime pe care tătîncsău și 1c risipea în mimică și declamație. I-am spus ce mă aduce la dînsul; l-am văzui dcschizînd un dulap de unde scoase un manuscris pe care îl puse pe masă ca să-l pot cerceta în voie. N-am încercat de cînd sînt o emoție asemănătoare, dacă las la o parte cele cîtcva luni din tinerețea mea, a căror amintire, chiar dcaș trăi o sulă de ani, îmi rămîne în suflet pînă cel din urmă ceas al meu; toi așa de vie ca în ziua dintîi. Era într-adevăr manuscrisul descris de bibliotecarul lui sirThomasRalcigh, era într-adevăr manuscrisul călugărului JcanToutmouille, ceea ce vedeam și ceea ce pipăiam! Opera lui Voragina se găsea acolo simțitor prescurtată, dar prea puțin îmi păsadeasta. Neprețuitele adăugiri alccălugărului de la Saint-Gcrmain-des Preș nu lipseau. Și asta era totul 5 încercai să citesc legenda Sfîntului Droctovcc; nu reușii. Citeam toaterîndurilcdintr-odaiășiîmi vîjîia capul ca o moară de apă, noaptea, în cîmp. Cu toate acestea, mi-am dat scama numaidccîl că manuscrisul avea trăsăturile autenticității celei mai neîndoielnice. Cele două miniaturi înfățișînd Întîmpinarca domnului și încoronarea Proscrpinci mă copleșeau prin frumusețea desenului și voiciunca culorilor. După ce suferiseră grele stricăciuni în 1824, cum făcea mărturie catalogul lui sir Thomas, rcdobîndiscră de atunci o strălucire nouă. Acest miracol nu m-a mirat prea mult. Și, Ia urma urmelor, nici nu mă sinchiseam de cele două miniaturi! Legendele și

poemul lui Jean Toutmouille, iată unde era comoara. Sorbeam din ca cu privirea lacomă, atîl cît puteau cuprinde ochii.

îmi luai un aer nepăsător, ca să-l întreb pe domnul Rafacl ce preț avea acest manuscris și, așteptînd răspunsul, mă rugam în gînd ca prețul să nu întreacă economiile melc și-așa destul de greu atinse de o călătorie costisitoare. Domnul Polizziîmi răspunsccănu putea vinde manuscrisul carcnu-i aparținea, urmînd să fie scos, împreună cu alte manuscrise și cu cîtcva tipărituri străvechi, la licitație.

Fu o lovitură cumplită pentru mine. Mă silii să-mi vin în fire și răspunsei cam așa:

— Mă mir ce aud, domnule. Tatăl dumitale, pe care l-am văzul mai zilele trecute la Girgcnti, m-a încredințat că dumneata ești stăpînul acestui manuscris. Nu se cade să mă faci să mă îndoiesc de cuvîntul tatălui dumitale.

— Am fost într-adcyăr stăpînul, vorbi Rafacl cu odcsăvîrșită sinceritate, am fost, dar nu mai sini. Am vîndut acest prețios manuscris unui amator al cărui nume sînt oprit a-I rosti și care, la rîndul său, pentru motive ce nu pot fi arătate, se vede silit să-și vîndă colecția. Onorat de încrederea clientului meu, am primit din parte-i însărcinarea să întocmesc catalogul și să îngrijesc licitația care se va ține la 24 decembrie. Dacă binevoiți să-mi dați adresa dumneavoastră, voi avea cinstea să vă trimit catalogul care-i acum la tipărit și în care veți găsi descrierea *Legendei daurite,* la numărul patruzeci și doi.

îi dădui adresa și icșii.

Vorbirea cumpătată a fiului îmi displăcea tot atît cît și scălîmbăiala nerușinată a taiăluLEram scîrbit pînă în fundul sufletului de matrapazlîcurilc acestor ncgustbrTmîrssavi, punînd la cale această vînzarc la licitație prin mijlocirea unui prețuitor împuternicit, doar ca să ridice peste măsură, Iară să bală la ochi,

prețul manuscrisului pe carc-1 jinduiam. Eram în mîna lor. Gîndul acesta mă lacca să sufăr, Iară însă a-mi potoli pofta de a avea manuscrisul călugărului Toutmouille. Pe cînd cugetam astfel, gîndind să ajung de cealaltă parte a șoselei, m-am oprit să las să treacă o cupea care mergea în susul străzii în timp ce coboram; prin geamul trăsurii am rccunoscul-o pe doamna Trcpov. Doi cai negri și un vizitiu îmblănit ca un boier o duceau în goana marc. Ea nu mă văzu. „Facă soarta, mi-am zis, ca dînsa să poată găsi ccca ce caută, sau mai degrabă ccca ce i sc potrivește". E urarea pe care i-o fac drept răspuns la rîsul răutăcios cu care a întîmpinal pățania mea de la Girgcnti. Femeia asta arc un suflet de pițigoi. Și, amarii, grăbii pasul către podurile Senei.

Cu nepăsarea ci din totdeauna, vremea aduse, fără grabă, nici întîrzicrc, ziua de 24 decembrie. M-am dus la palatul Bullion și am luat loc în sala No. 4, chiar în fața mesei la care trebuiau să șadă portărelul împuternicit – Boulouzc și expertul Polizzi. Văzui cum sala se umple încetul cu încetul de chipuri cunoscute mic. Am strîns mîna cîtorva bătrini librari de pe cheiuri, dar prudența la care te îndeamnă nevoia, oricît ai fi de încrezător, mă făcu să nu scol o vorbă care ar fi putut trăda pricina prezenței mele neobișnuite în sălile palatului Bullion. Dimpotrivă, îi întrebam cu pe acești domni ce anume veniseră să caute la vînzarca hotărîiă a lui Polizzi și am avut mulțumirea de a-i auzi vorbind de cu toiul alte lucruri decîl ce mă adusese pe mine.

Sala se umplu încet cu cei veniți să cumpere ca și mulți gură-cască; după o întîrziere de jumătate de oră, portărelul înarmat cu ciocănelul său de fildeș, conțopisiul însărcinai să întocmească bordcrourilc de vînzarc, cxpcriul cu catalogul său în față și crainicul cu un talgcrașîn vîrful unei pră jini luară loc pe estradă, cu o solemnitate burgheză. Aprozii se rînduiră la picioarele estradei.

După ce portărelul anunță că vînzarca a început, se făcu oarecum tăcere.

Au fost vîndute mai întîi la prețuri neînsemnate niște*Pcrces Piae]* destul de banale, cu miniaturi. Nu mai c nevoie să spun că miniaturile acestea erau nou-noițe.

Prețul modest al obiectelor strigate dădu curaj cetei negustorilor de vechituri care se amestecară cu noi de parcă nc-am fi cunoscut de cînd lumea. Căldărarii veniră, la rîndul lor, aștcptînd să se deschidă ușile unei săli vecine și vorbăria veselă a acestor auvergnați2 acoperi vocea crainicului.

O minunată culegere din *Războiul evreilor ue/Î* iar atenția, fiind mult disputată. „Cinci mii de franci, cinci mii" anunțăCrainicuhîn mijlocul tăcerii căldărarilor încremeniți de admirație. Șase sau șapte antifonarc nc-au coborît din nou la prețurile mici. O misilă gravă, numai în fustă și cu capul gol, văzînd cogeamite carte pe preț de nimic, dobîndi unul din aceste antifonarc cu treizeci de franci.

în sfîrșit, cxpcriul Polizzi puse pe masa No. 42: *Legenda daurită,* manuscris francez inedit cu miniaturi superbe, trei mii de franci preț de pornire a licitației.

— Trei mii! trei mii! chclălăia crainicul.

1 Rugi pioase (în limba latină în original) (n, r.).

2 Locuitori din Auvergne, regiune din centrul Franței (n.r.).

— Trei mii, repetă scurt portărelul.

îmi vîjîiau tîmplclc și zării printr-un nor o mulțime de mutre serioase răsucindu-se ca să vadă manuscrisul pe care un aprod îl plimba desfăcut prin sală.

— Trei mii și cincizeci! spusei cu.

M-am îngrozit auzindu-mi glasul și am rămas încurcat văzînd toate fețele acelea întorcîndu-sc spre mine.

— Trei mii și cincizeci la dreapta! făcu crainicul ținînd scama de oferta mea.

— Trei mii și o sulă! reluă domnul Polizzi.

începu atunci un duel eroic între mine și expert.

— Trei mii și cinci sule!

—Șase suie!

— Șapte sute!

— Patru mii!

— Patru mii și cinci sute!

Apoi, dintr-un salt strașnic, domnul Polizzi sări deodată la șase mii. Șase mii de franci, asia Ora tot ce puteam cheltui. Er; k pentru mine, posibilul. Am riscat imposibilul, suigînd:

— Șase mii și o sută!

Vai, nici imposibilul nu era de ajuns.

— Șase mii și cinci sute! zise domnul Polizzi cu voce liniștită.

Mi-am plecai capul și-am rămas cu buza lăsată în jos, neîndrăznind să zic nici da, nici nu crainicului, care îmi striga:

—Șascmii cincisulc, de la mine! Nu de la dumneata, domnul din dreapta, ci de la mine! NibiDiCroared Șase mii și cinci sute!

— E limpede î rosti portărelul împuternicit. Șase mii și cinci sute. E limpede, bineînțeles… Dă cineva mai mult?… Nu oferă nimeni peste șase mii cinci sute de franci. O tăcere solemnă domnea în sală. Simții deodată că îmi plesnește capul. Era ciocanul portărelului care, izbînd cu putere în estradă, anunța că numărul 42 a fost definitiv adjudecat domnului Polizzi. Numaidecît pana conțopistului începu să alerge pe hîrtia timbrată, înrcgistrînd accstTapt deosebit, într-un singur rînd. Lovitura mă doborîse; simțeam nevoie de aer și de liniște. Cu toate acestea, nu mă grăbeam să ies de acolo. încetul cu încetul îmi venii în fire. Speranța omului e încăpățînată. Aveam și cu una. Gîndcam că noul

proprietar al Legendei *daurite putea fi* un bibliofil inteligent și generos, care m-ar lăsa să frunzăresc manuscrisul îngăduindu-mi chiar să dau la tipar părțile mai însemnate. De aceea, cînd se sfîrși licitația, mă apropiai de expert, care tocmai cobora de pe estradă.

— Domnule expert, îl întrebai, ați cumpărat numărul 42 pentru dumneavoastră sau pentru altcineva?

— Pentru altcineva. Aveam poruncă să nu-I las să-mi scape, oricare ar fi prețul.

— Ați putea să-mi spuneți numele cumpărătorului?

— Îmi parc foaric rău că nu vă pol îndeplini dorința, dar sînt oprit s-o fac. Mă despărții de el cu deznădejdea în suflet.

30 decembrie 1869

— Tereza, n-auzi că sună cineva la ușă de un sfert de oră? Tereza nu-mi răspunde. Stă la taifas în odăița portăresei. Asta c sigur. Așadar, aceasta c urarea pe care o faci bătrînului iau stăpîn de ziua lui? Mă lași singur tocmai în ajunul slîntului Silvestru.' Dacă c să-mi sosească astăzi urări călduroase, vai, ele nu pol ieși dOcît din morminte, căci toți cei care mă iubeau sînt de multa vreme sub pămînt. Nu prea știu ce mai caut în lumea asta î

Aud iar soneria. îmi las locul de lîngă sobă, și, cu spinarea încovoiată, mă duc să deschid. Pe cine văd în capul scării? Nu c Cupidon1, ud leorarcă, și nici cu nu Sînt bătrînul Anacreon2122, ci-i un băiețaș de opt sau nouă anișori. E singur. înalță capul, uilîndu-sc la mine. îl văd roșind, dar năsucul obraznic îi dă un aer strengăresc» Arc pene la pălărie și un pieptar de dăHtclă pe hăinuță. Drăguțul de el! Ține în brațe un pachet cît el de' marc și mă întreabă dacă cu sînt domnul Sylvcstrc Bonnard. îi răspund că da; îmi întinde pachetul

---

21 Zeul dragostei în mitologia romană (n.r.)

22 Poet liric grec (560 - 478 î.e.n.) care a cîntat dragostea și vinul. Aluzie la poezia în care Anacreon povestește cum, bătrîn fiind, primește vizita lui Amor, care îi rănește inima cu o săgeată (n.r.)

zicînd că mămica l-a trimis și o ia la fugă pe scară.

Cobor cîtcva trepte, mă aplec pe balustradă și zăresc pălărioara lui rotindu-sc în spirală ca o pană în vînt. Bună scara, băiețaș! Mi-ar fi lacul plăcere să-i spun o vorbă. Dar ce oare aș fi pulul să-1 întreb? Nuc frumos să iscodești copiii. De altminteri pachetul mă va lămuri mai bine decît aducătorul său. E un pachet foarte marc dar nu prea greu. îl duc în bibliotecă și acolo îl desfac panglicile, dau deoparte învclitoarca de hîrtic și găsesc… Ce? Un buștean, cogeamite buștean, adevărat buștîan de crăciun, atîlde ușor însă că mi se parc găunos. Descopăr în cele din urmă că c făcut din două bucăți prinse laolaltă în cîrligc și că se deschide pe balamale. Răsucesc cîrligclc și iată-mă sub o ploaie de violete. Curg pe masă, pe genunchii mei, pe covor. Cîtcva mi se strecoară în jiletcă, în mîncci. Sînt tot, din cap pînă în picioare, numai parfum de violete.

— Tereza 1 Tereza! Adă vaze pline cu apă! Uite niște violete care ne sosesc nu știm din ce țară și nici din ce mînă, dar pesemne că sînt dintr-o țară parfumată și trimise de o mînă grațioasă! M-auzi tu, cioară bătrînă? Am pus florile pe masa care nici nu se mai vede sub tufișul acesta înmiresmai. Mai c ceva în scorbura buștеanului, parcă o carte, un manuscris. E… nu pol crede ochilor și nici nu mu pol îndoi de ce văd… E Legendă *daurilă. e manus*crisul călugărului Jcan Toutmouille. Uite Înîîmpinarca domnului și Răpirea Proserpinei, uite și legenda sfîntului Droctovcc. Nu-mi mai dezlipesc privirea de pe această relicvă pătrunsă de parfumul violetelor. întorc filele între care s-au strecurat palide petale și găsesc, lîngă legenda sfintei Cecilia. o carte de vizită cu acest nume: Prințesa *Trepov. Prințes*ă Trepov! Dumneata care rîdeai și plîngcai rînd pe rînd, cu atîta drăgălășenie, sub fermecătorul cer de la Agrigento, dumneata, pe care un bătrîn morocănos te luase drept o mititică zurlie, aflăcăacum sînteonvins de minunata și rar întîlnita-ți sminteală și mai află că

unchiașul coleșiit de atîta bucurie va veni să-ți sărute mîinilc, cînd îți va înapoia neprețuitul manuscris și că îndatorați îți vor rămîne și el și știința pentru tipărirea exactă și somptuoasă a cronicii acesteia.

Tereza intră atunci. în odaia mea de lucru: era foarte tulburată.

— Domnule, îmi strigă ca, ghiciți pe cine văzui adineauri într-o trăsură princiară oprită în poarta noastră?

— Pe doamna Trepov, vezi bine!

— Nu cunosc nici o doamnă Trepov, îmi răspunse menajera. Femeia pe care am văzut-o c înțolită ca o ducesă și băiețașul ci c numai în dantelă. Și nu-i alta decît prăpădita aia de madam Coccoz căreia i-ați trimis un buștean cînd stătea să nască, sînt opt ani de alunei. Am rccunoscul-o numaidccît.

— Zici că era doamna Coccoz? sării cu din loc. Văduva negustorului de almanahuri?

— Ea era, domnule, am văzul-o bine prin portiera cupolei cînd băiețașul ci, care icșcadin casa asia, s-a urcat lîngădînsa. Nu s-a prea schimbat. Și cum ar îmbătrîni femei d-aldc astea? Ce grijă au? Atîta doar că s-a mai îngrășat față de cum era. O femeie care a fost primită aici de milă să vie să-și arate catifelele și diamantele într-o cupea cu stemă princiară! Ce rușine!

— Tereza, izbucnii cu cu glas cumplit. Dacă mai vorbești de această doamnă altfel dccît cu cel mai adînc respect, să știi că am stricat prietenia. Adă repede vazele mele de Sevres ca să pun în ele aceste violete, care dau cetății cărților o grație pe care n-a avut-o niciodată.

în timp ce Tereza căuta, oftînd, vazele de Sevres, cu priveam Ia frumoasele violete împrăștiate peste tot, a căror mireasmă aducea în jurul meu adierea parcă a unui suflet fermecător, și iriă întrebam cum de nu recunoscusem pe doamna Coccoz în prințesa Trepov.

însă lînăra văduvă întrezărită pe scară cu copilul gol în brațe nu fusese pentru mine decît o apariție de o clipă. Pe mai bună dreptate îmi căutam pricină că trecusem pe lingă un suflet de așa frumusețe și gingășie, fără să fi ghicit. „Bonnard, îmi ziceam, tu știi să descifrezi vechile texte, dar nu știi să citești în cartea vieții. Flușturatica asta mică de doamnă Trepov, în care nu vedeai decît un suflet de pasăre, a cheltuit, din recunoștință, mai multă inimă și minte decît ai pus tu vreodată ca să faci cuiva un bine. Ea ți-a plătit regește bușteanul lacul pomană unei lehuze… Tereza, crai o coțofană, acum ești o broască țestoasă 1 Ci, adă odată apă acestor violete de Parma!"

Partea a doua

Lusace, 8 august 1874

Cînd m-am dat jos din tren în gara Mclun, liniștea nopții se lăsase peste întinderile tăcute. Din pămîntul dogorii toată ziua de un soare apăsător, un soare „de zile mari" cum îi spun seccrătorii din Valea Virci, ieșeau acum aburi calzi cu iz tare. Pe cîmpia netedă, miresmele ierbii se lîrau greoi. Am scuturat de pe mine colbul vagonului și am respirat din adîncul pieptului înviorat. Geamantanul, pe care jupîncasa mi-1 ticsise cu rufe și mărunte obiecte de toaletă *munditiis*\ trăgea atît de ușor în mîna mea, că îl hîțînam cum își hîțînă un școlar, la ieșirea din școală, ghiozdanul cu întîiclc sale cărți.

N-ar fi rău de-aș mai fi și acum un țînc de școlar! Dar iată, sînt șaizeci de ani împliniți de cînd răposata mamă-mca, după ce îmi puse într-un paner pe care mi-1 agată de braț o tună cu marmeladă de pere, suopilă cu zeamă de struguri, pregătită cu mîinilc ei, mă duse înarmat astfel, la pensionul ținut de domnul Douloir. într-un colț din Pasajul Comerțului, bine cunoscut vrăbiilor. Mătăhălosul domn Douloir ne surise cu o fermecătoare voie bună și mă mîngîic

pe obraz, fără îndoială ca să-și arate mai bine dragostea ce-o nutrea pentru mine și care-1 apucase așa, dintr-o dală. Numai că, după, ce mama străbătu curtea în mijlocul vrăbiilor care își luau zborul înaintea ci, domnul Douloir n-a mai zîmbit, nu mi-a mai arătainici un fel de dragoste, părînd, dimpotrivă, că socoatc mica mea persoană drept foarte slînjcnitoarc. Mai lîrziu mi-am dat scama că nutrea sentimente asemănătoare față de toți elevii săi. Ne împărțea loviturile de nuia cu o voiciunc uimitoare pentru făptura lui atît de puțin sprintenă. Dragostea ce ne-o arătase la început îl cuprindea însă ori de cîtc ori vorbea cu mamele noastre, fiind și noi de față, și cînd, lăudîndu-nc sîrgul la învățătură ne învăluia, cu o privire duioasă. Fericiți ani, într-adevăr, au fost cei pcirccuți pe băncile școlii domnului Douloir cu micii mei camarazi care ca șiu mine plîngcau și rîdcau din ată inima, de dimineața pînă scara.

După mai bine de o jumătate de veac amintirile acestea îmi sînt proaspete și clare în străfundul sufletului, sub cerul aceasta înstelat care nu s-a schimbat de atunci și ale cărui lumini neclintite și senine vor vedea negreșit mulți alți

1 Traducerea precede (n.r.)

școlari la fel cu cel cc-am fost, devenind niște savanți încărunțiți atinși de troahnă, cum sînt și cu.

Voi, stele care ați lucit deasupra capetelor groaic sau sprintene ale tuturor străbunilor mei uitați, la lumina voastră simt trzindu-sc în minc o amară căință! Aș fi vrut să am urmași care să vă mai vadă atunci cînd cu n-am să vă mai văd. Aș fi fost tată și bunic, dacă ai fi vrut tu, Clcmcntino, tu, care aveai obrajii atît de fragezi sub gluga ta trandafirie! Tc-ai măritat însă cu domnul Achillc Allicr, chiaburdc prin Nevers și olecuță nobil, căcilală-său, mocofanul, cumpărase cînd cu averile scoase Ia mezat de Revoluție și hrisoavele foștilor săi

siăpîni, o dală cu castelul și cu moșiile lor. Nu le-am mai văzut de cînd tc-ai măritat, Clcmcntino, și îmi închipui viața la dcpănîndu-sc neștiută, frumoasă și dulce în conacul vostru de la țară. Am aflat într-o zi, întîmplăior, din gura unui prieten al tău, că ai părăsit lumea asta, lăsînd o fală care îți seamănă. La auzul acestei vești, care cu douăzeci de ani în urmă ar fi răscolit toate puterile sufletului meu. se făcuse deodată în mine așa. ca o marc tăcere. Mă simții cuprins tot, nu de o durere năprasnică, ci de tristețea adîncă și liniștită a unui suflet deprins să se supună marilor rînduicli ale firii. Am înțeles că ceea ce iubisem n-a lbst dccît o umbră. Amintirea ta însă rămîne farmecul vieții melc. Chipul tău drăgălaș, după ce se vestejește încetul cu încetul, a pierit sub iarba grasă. Tinerețea fiicei talc c și ca trecută. Fără îndoială că și frumusețea ci s-a ofilit. Și cu te văd mereu, Cclcmcntino. cji cîrlion^ijplai, sub. gjuga ta trandafirie. * i:. Tm; u

Frumoasă noapte! Domnește cu o nobila pioliciunc asupra oamenilor și dobitoacelor cărora le-a scos jugul trudei de toate zilele și-i simt blinda înrîurirc, cu toate că o deprindere veche de peste șaizeci de ani mă face să nu mai simt lucruriledccîlînfățișateprin semne. Pentru mine, în lumcnusîntdecîl cuvinte, atîlsîni de pătruns de filologic î Ne trăim fiecare în felul nostru visul vieții. Eu, visul acesta l-am trăit în biblioteca mea și cînd îmi va sosi ceasul să plec din lumea asta, îndură-sc domnul să mă ia de pe scara bibliotecii, dinaintea rafturilor mele încărcate de cărți!

—Ei, nu zău, e chiar el! Bună scara, domnule Sylvcstrc Bonnard. încotro o luarăți Ia picior, bălînd drumurile cu așa sprintcală, cînd cu vă așteptam cu trăsuricaîn fața gării? Vă scăpascm lacoborîrea din tren și acum mă întorceam cu buzele umflate la Lusancc. Dați-mi geamantanul dumneavoastră și urcați-vă aici, lîngă mine. Știați că pînă la castel sînt pe puțin șapte kilometri?

Cine îmi vorbește astfel, cu glas tunător, de pe capra trăsurii lui? E domnul Paul de Gabry, nepot și moștenitor al domnului Honorc de Gabry, care fusese făcut *pair* al Franței în 1842 și murise de curînd la Monaco. Afară de aceasta, domnul Paul de Gabry c tocmai persoana la care mă duceam așa, hîțînînd într-o mînă valiza pregătită de jupîncasa mea. Acest om minunat moștenise împreună cu cei doi cumnați ai săi averea unui unchi care se trăgea dintr-o foarte veche familie de magistrați și care în castelul său de la Lusancc avea o bibliotecă bogată în manuscrise, iar printre ele, cîtcva rămase tocmai din veacul al treisprezecelea. Veneam la Lusancc tocmai anume pentru o întocmi inventarul și catalogul acestor manuscrise, rugat fiind de domnul Paul de Gabry, cu ai cărui părinte, bărbat plăcut și bibliofil distins, fusesem cîta trăit, în relații de prețuire reciprocă. La drept vorbind, fiul n-a moștenit de fel pornirile nobile ale tatălui. Domnul Paul s-a dăruit cu totul sporturilor. Se pricepe grozav la cai și cîini și cred că din toate științele în stare să potolească sau să amăgească nesecata curiozitate a oamenilor, doar într-aceca a grajdului, și a poiatei era meșter cu adevărat. N-aș putea zice că am fost mirat găsindu-1 în drumul meu. căci îmi dădusem întîlnirc cu dînsul, dar mărturisesc că, furat de gîndurilc mele, uitasem în așa măsură de castelul din Lusancc și de stăpînii lui, îneît, auzindu-mă strigat de un domn de prin partea locului, tocmai cînd aveam, cum se zice, de „întins calc lungă", ciulii urechea ca la o chemare neașteptată. Mă tem că în acea clipă pe chipul meu se întipărise o anume expresie de tîmpenie pe care o capăt mai totdeauna în raporturile mele cu oamenii „irăţjîn0, o llstăceală neghioabă. Valiza mea lua loc în cabrioletă și cu după ca. Gazda îmi plăcu prin felul său de a vorbi, fără marafeturi, spunînd lucrurilor pe nume.

— Eu nu mă pricep de fel în hîrțoagclc astea vechi care vă

interesează, îmi zise, dar să știți că aici la noi v-ați găsit beleaua. în afară de d-aldc popa care serie cărți și de doctor, cam cu idei năstrușnice el, dar băiat tare de treabă, veți da de cineva care o să vă țină piept. E ncvastă-mca. N-o fi o savantă, dar nu cred să fie un lucru care să-i scape. Pe toate lcghiccșlc. Socot, de altminteri, că veți rămînc destulă vreme la noi ca s-o cunoașteți și pe domnișoara Jcannc, care arc degete de vrăjitoare și un suflet de înger.

— Duduia astax întrebai cu, așa de fericit înzestrată, c o rudă de-a dumneavoastră?

—Nu, răspunse domnul Paul, cu privirea ațintită la urcchilb calului care bătea cu copila șoseaua albăstruilă de lună. E o lînără prietenă a soției mele, orfană de amîndoi părinții. Tală-sau ne-a băgat în-tr-o daraveră cu bani mulți și pînă la urmă nc-am ales și cu altă pagubă, nu numai cu frica. Apoi clătină din cap și schimbînd vorba, măînștiințăcă voi găsi parcul și castelul într-un hal fără de hal, deoarece fuseseră lăsate în părăginicrc de treizeci și doi de ani încoace. Aflai de la dînsul că domnul Honorc de Gabry, unchiu-său, se avea, cît trăise, foarte rău cu branconicrii de prin partea locului și că paznicul său de vînătoarc trăgea într-înșii ca în iepuri. Unul dintre aceștia, țăran răzbunător, care primise drept în obraz alicele stăpînului, îl pîndi într-o scară de după copacii din alee și puțin a lipsit să-l omoare, căci îi găuri urechea cu un glonte.

— Unchiu-mcu, adaugă domnul Paul, încercă să descopere de unde pornise glontclc, dar nu văzu nimic și se întoarse la castel fără a iuți pasul. A doua zi, chemă pe vechil și-i dădu poruncă să închidă castelul și parcul și să ny mai lase să intre suflet de om înăuntru. Interzise cu desăvîrșire să se atingă careva de vreun lucru, să îngri jească sau să se dregă ceva pe moșia lui ori în conac, pînă la întoarcerea lui. Mormăi apoi printre dinii că se va întoarce, vorba ceea, la pastele cailor, și așa și lăcu. A murit anul trecut la Cannes,

iar eu și cnmnatu-meu am intrat cei dintîi în castelul acesta părăsit de treizeci și doi de ani. Am găsit un castan sălbatic crescut în mijlocul salonului. Cît privește parcul, ca să-l vizitezi, ar trebui să mai aibă alei.

însoțitorul meu tăcu; nu se mai auzeau dccît. trapul liniștit al calului și foșnetul gîngăniilor în iarbă. De amîndouă părțile drumului, snopii rînduili pe cîmp în bălaia lunii luau înfățișarea unor femei albe îngenuncheate și eu mă lăsam în voia minunatelor amăgiri ale nopții. După ce trecu pe sub umbra deasă a parcului, cabrioleta coti la dreapta, apucînd pe o alee princiară la capătul căreia castelul mi se ivi dintr-o dală înaintea ochilor, ca o hardughie neagră, cu turnurile sale ascuțite. O ținurăm așa pînă am ieșit la un fel de drum care dădea în curtea pe unde intrau oaspeții de vară și care, înlocuind podul distrus de odininoară, trecea peste un șanț cu apă curgătoare. Cred că pierderea podului a fost întîia ocară pe care o suferise acest castel războinic, mai înainte de a fi căpătat pașnica înfățișare cu care mă primea pe mine. Stelele se răsfrîngcau în apa întunecată cu o minunată limpezime. Domnul Paul mă însoți ca o gazdă primitoare pînă la odaia ce-mi fusese pregătită în catul de deasupra, la capătul unui coridor lung, și scuzîndu-sc că c prea lîrziu ca să mă prezinte numaidccît soției sale, îmi ură noapte bună.

Odaia mea, cu pereții spoiți în alb și îmbrăcați în chil, mai păstrează urmele grațiilor galante ale celui de al optsprezecelea veac. Cenușa din vatră, caldă încă, îmi arăta cu cîlă grijă fusese biruită umezeala, iar pe policioara căminului aflai un bust de porțelan al reginei Maria – Antoaneta1. Pe rama albă a oglinzii întunecate și pătate, două cîrligc de aramă, de care doamnele de odinioară își agățau salbele, erau parcă anume făcute ca să-mi atîm

ceasul, după ce am avut grijă să-l întorc, căci, împotrivaînvățăluriitclcmiților2324, cu socotcăomul nu slăpîncște timpul, carccînsăși viața, dccîlîmpărțindu-lînorc, minute și secunde, adică în părticelele potrivite cu scurta sa existență. Și gîndeam că viața nu ne parc scurtă dccîl pentru că o măsurăm în chip nesăbuit după speranțele noastre smintite. Ca bătrinul acela din fabulă, avem întotdeauna de adăugat încă o aripă la clădirea noastră. în ce mă privește, vreau să duc la capăt, pînă nu voi închide ochii, istoria stareților de la Saint – Germain – desPreș. Timpul dăruit de Dumnezeu fiecăruia dintre noi c ca o țesătură de preț pe care brodăm cîi putem mai bine. Urzeala mea o meșterii cu tot felul de înflorituri filologice.

Toate acestea îmi treceau prin minte și, pe cînd îmi înnodam fularul în jurul capului, ideca timpului mă întoarce iar la trecut, așa că, pentru a doua oară într-osingurăroiircaornicului, măgîndiilatine. Clcmcntino. binccuvîntinduti urmașii. înainte de a sufla în luminare si de a adormi legănat de cîntccul broaștelor.

ffl

Lusance, 9 august

Stînd la masă, avui de mai multe ori prilejul să prețuiesc conversația doamnei de Gabry, care mă înștiință că prin castel bîntuic fantome, mai ales una de i se zicea „Doamna cu trei cute în spate", otrăvitoare la viața ci și suflet chinuit de atunci încoace. N-aș fi în stare să arăt cît haz și cîlă însuflețire punea dînsa în această veche istorioară de adormit copiii. Luarăm cafeaua în cerdacul ai cărui stîlpi îmbrățișați și aproape smulși din balustrada lor de piatră de către *o* iederă voinică aminteau, în sirînsoarea plantei lascive,

---

23 Regină a Franței, soția lui Ludovic ai XVI-lea; în timpul Revoluției din 1789 a fost ghilotinată (n.r.)

24 Locuitorii utopicei mănăstiri Thălăme, închipuită de Rabelais (1494-1533) în Gargantus (n.r.)

înfățișarea deznădăjduită a femeilor tcsalicne1 în brațele centaurilor25 răpitori.

Castelul, aducînd a căruță pe patru roți, cu cîte un foișor în colțuri, pierduse, după atîica mcrcmctiscli, orice trăsătură deosebită. Era o clădire marc, respectabilă și atîta tot. Nu mi se păru să fi suferit pagube însemnate în cei treizeci și doi de an icîl fusese lăsat în părăsire. Cînd însă, însoțit de doamna de Gabry, am intrat în salonul de la paner, văzui dușumeaua umflată, îmbrăcămintea de lemn a pereților și brîiclc lor putrezite și plesnite, picturile dintre ferestre aproape înnegrite și atîrnînd pe trei sferturi din rame. Un castan, dînd buzna prin plăcile de stejar ale pardoselii, crescuse acolo și își întorcea spre fereastră fără geamuri cununa lui de frunză Iată. Mă uitam la priveliștea asta cuprins de neliniște, gîndindu-mă că biblioteca bogată a domnului Honorc de Gabry, adăpostită într-o încăpere de alături, era expusă de atît de multă vreme unor înrîuriri vătămătoare. Totuși, contcmplînd castanul lînăr din salon, nu m-am putut opri să nu admir vlaga minunată a naturii și puterea de neînvins care dă brînci oricărui germen să se împlinească, uăind. Mă cuprindea, dimpotrivă, o mare tristețe că truda noastră, a cărturarilor, ca să reținem și să păstrăm lucrurile moarte, c o trudă istovitoare și zadarnică. Ființa care și-a trăit traiul e o hrană necesară altor vieți. Arabul care și-a clădii un bordei cu marmura templelor din Palmira e mai înțelept decît toți păstrătorii muzeelor de la Londra. Paris și Munchen.

Lusance, 11 august

Domnul fie lăudat! Biblioteca, așezată spre răsărit n-a suferit pagube ireparabile. în afară de șirul greoi al unor vechi *în folio*cuprinzînd *Rînduieliși Datini* și pe care chițcarii lc-au sfredelit

---

25 Ființe din Tesalia - regiune în centrul Greciei.

dintr-o parte în cealaltă, cărțile stau neatinse în dulapurile lor zăbrelite. Mi-am petrecut toată ziua rînduind manuscrise. Soarele pătrundea prin ferestrele înalte fără perdele, iar cu, adîncit în lectură – care uneori devenea foarte interesantă – auzeam bondarii moleșiți izbindu-sc cu putere în geamuri, lemnăria pereților trosnind, iar muștele îmbătate de lumină și căldură zbîmîind din aripi și rotindu-mi-sc deasupra capului. Pe la ceasurile trei, bîzîitul lor se făcu atîl de tare, că ridicai capul de pe un document foarte prețios pentru istoria orașului Mclun în veacul al treisprezecelea și mă pusei să urmăresc mișcările concentrice ale acestor gîngănii sau „gingoi" cum le zice la Fontainc1. Trebuii să constat că efectele căldurii asupra aripilor unei muște sînt cu totul altele dccît asupra creierului unui arhivist paleograf, căci simțeam o marc greutate de a mai gîndi și o toropeală destul de plăcută, din care nu izbutii să mă smulg dccît scuturîndumă cu putere. Sunetul clopotului poftind Ia cină mă surprinse în toiul lucrului și am fost nevoit să mă dichisesc în grabă marc ca să mă înfățișez doamnei de Gabry intr-o ținută cuviincioasă.

Masa, foarte îmbelșugată, se prelungi de la sine. Talentul meu în a încerca și deosebi dintr-o înghițitură soiul vinurilor întrece poate pe al oamenilor de rînd. Gazda mea, dîndu-și scama că arc înainte-i un astfel de cunoscător. mă prețui îndeajuns ca să destupe în cinstea mea o anume sticlă de Chîteau – Margau.x. Băui cu respect acest vin de vită aleasă și de nobilă virtute, al cărui buchet și a cărui căldură n-ar putea fi lăudate îndeajuns. Rouă de foc mi se împrăștie în vine trezindu-mi o însuflețire tinerească. Așezat pe terasă alături de doamna de Gabry, în amurgul care scălda într-o lumină lainică arborii parcă deosebit de înalți, am avut plăcerea să exprim gazdei, femeie deșteaptă, impresiile inele, cu o voiciunc și un belșug de vorbe într-adevăr rare la un om lipsit, cum sînt cu, de orice

imaginație, l-am zugrăvii cu ușurință și, fără a chema într-ajutor vreo scriere veche, molcoma tristețe a scrii și frumusețea acestui pămînl strămoșesc care ne hrănește nu numai cu pîinc și vin, dar și cu idei, sentimente și credințe și care ne va primi pe toți cum își primește o mumă Ia sînul ci pe copilașii osteniți după o zi lungă.

— Domnule, îmi spuse binevoitoarea doamnă, vezi turnurile acestea vechi, arborii aceștia, cerul acesta, cît de firesc au ieșit dintr-însclc făpturile basmelor și cîntccclor populare! Iată colo cărăruia pe unde Scufița Roșie s-a dus în pădure să culeagă alune. Cerul acesta, schimbător și întotdeauna pe jumătate înnourat, îl brăzdară rădvanclc zînclor, iar turnul ascuțit dintre miazănoapte o fi fost ascunzătoarea babei torcătoare care a împuns-o cu fusul pe frumoasa din pădurea adormită.

Eram încă cu gîndul la aceste fermecătoare vorbe, cînd domnul Paul îmi

* Celebru fabulist francez (1621-1695) (n.r.) povesti prin rotocoalclcde fum ale unui trabuc amețitor nu știu ce proces pe care îl pornise împotriva obștei satului din pricina unui iaz. La o adiere mai răcoroasă a scrii, doamna de Gabry se înfioră sub șalul ci, lăsîndu-nc acolo, se retrase în camera sa. Mă hotării atunci ca, în loc să fac la fel, să mă întorc în bibliotecă și să urmez cercetarea manuscriselor. Fără să iau în scamă împotrivirea domnului Paul, care ținea să mă duc la culcare, intrai iar în ceea ce aș numi cu o vorbă veche „librărie” și mă pusei pe lucru la lumina unei lămpi.

După ce citisem cincisprezece file mîzgălitc de bună scamă de vreun scrib ageamiu și năuc, căci avui de furcă pînă să le prind înțelesul, mi-am vîrît mîna în buzunarul căscat al redingotei ca să-mi iau tabachera, dar m işcarca asia atît de firească și aproape necugetată îmi ceru de dala aceasta olecuță de osteneală; am deschis totuși cutiuța de argint și am iras cîlcva firișoare din pulberea

mirositoare care mi se împrăștia de-a lungul plastronului cămășii, sub nasul meu păgubit. Sînt încredințai că nasul și-a exprimat îndată dezamăgirea. căci c foarte expresiv. Mi-a trădat de mai multe ori cele mai ascunse gînduri ale melc, cum s-a întîmplat. de pildă, în biblioteca publică din Coutance, atunci cînd, spre necazul colegului meu Brioux, dădui peste hrisoavele bibliotecii Noțrc – Dame des Anges. Mare mi-a fost bucuria 1 Ochii mei, mici și spălăciți sub sticla ochelarilor, nu lăsară să se vadă nimic. Dar numai zărindu-mi nasul borcănat, fremă-tînd de bucurie și de orgoliu, Brioux ghici că făcusem o descoperire. Văzuse ce carte țineam în mînă. își însemnă locul unde am lăsat-o la plecare si, călcînd pe urmele m. pleFrșC||dtțs^uȘ7p ia. o copie și o dădu în grabă la tipar ca să-mi joace un. renghi. închipuindurși însă că mă păcălește, s-a păcălit singur. Ediția lui mișună de greșeli și avui mulțumirea să le dau la iveală pe cele-mai boacăne.

Ca să mă întorc însă unde am rămițș^am bănuit că o grea toropeală îmi apăsa mintea. Aveam sub ochi un zapis a cărui cunoaștere oricine își va da scama cît c de prețioasă, cînd voi spune că în el se face vorbire despre un coteț de iepuri vîndut lui Jchan d' Estourvillc, preot, în anul 1212. Dar, cu toate că i-am mirosit numaidccît însemnătatea, nu l-am cercetat cu o luarc-amintc vrednică de așa înscris. Orice aș fi (acut, ochii mi se întorceau într-una la un colț al mesei unde nu se vedea nimic deosebit, în stare să trezească interesul unui erudit. Nu se afla în locul acela dccît o carte nemțească, destul de groasă legată în piele de porc, cu ținte de aramă pe scoarța de deasupra și dungi late pe dos. Era un cxcm'plar frumos din acea culegere, mcritînd să fie frunzărită doar pentru gravurile în lemn care o împodobesc, cunoscută sub numele de

Cronica din Niirnberg. Cartea, cu scoarțele putinței cam scorojite,

era așezată pe muche. N-aș putea spune de cîtă vreme privirileîmi erau ațintite, fără să știu de ce, asupra acestui vechi în – folio, cînd, o priveliște atît de neobișnuită îmi luă ochii, încîtpînăși un om cu lotul lipsit de imaginație, cumsîntcu, avea de ce să fie uluit. Văzui deodată, fără să fi simțitpc unde venise, o persoană micuță așezată pe dosul cărții, cu un genunchi îndoit și un picior lăsat să sprînzurcîn voie, cam așa cum se țin pe cal amazoanele din Hydc Park sau de la Bois de Bolougne. Atît de mică era, că nici nu-i ajungea piciorul la masa pe care îi atîma, șerpuitoare, coada rochiei, dar chipul și trupul ci arătau să fie ale unei tinere femei. Pieptul plinul și mijlocul rotund nu lăsau vreo îndoială în privința asta măcar unui bătrîn cărturar ca mine. Aș mai spune, Iară teamă că mă înșel, era foarte frumoasă, avînd și înfățișarea mîndră, căci studiile mele iconografice m-au deprins de multă vreme să recunosc puritatea unui chip și caracterul unei fizionomii. Chipul acestei doamne, așezată atît de neașteptat pe dosul *Cronicii din Niimberg.* arăta o noblețe amestecată cu încăpățînare. Avea aerul unei regine, dar al unei regine cu toane, și doar văzîndu-i privirea mi-am dat seamă că ca domnea pe undeva cu marc strășnicie și cu foarte multă fantezie. Gura ci era poruncitoare și ironică, iar ochii săi albaștri, sub sprînccnclc negre bine arcuite, rîdcau intr-un fel care îți stîmca neliniște. Auzisem mereu zicîndu-sc că sprînccnclc negre vin foarte bine femeilor blonde și doamna aceasta era blondă. Pe scurt, toată făptura ei îți dădea impresia măreției.

Ar puica sa pară ciudat ca o persoană înaltă cîl o sticlă și care s-ar fi putut pierde în buzunarul redingotei mele, dacă n-ar fi fost necuviincios s-o bag acolo, să dea tocmai ideea măreției. Dar în mădularele și încheieturile atît de potrivite ale doamnei așezate pe *Cronica din bfamberg era* o zveltețe așa de mîndră, o armonic așa de maiestuoasă, iar atitudinea ci era atît de firească și totodată atît de

nobilă, că mi se păru a fi marc. Deși călimara mea, la care dînsa se uita cu o atenție batjocoritoare, ca și cînd ar fi putut cili dinainte toate cuvintele ce aveau să iasă de acolo pe vîrful penei mele, trebuie să fi fostîn ochii ci un lighean adînc în care și-ar fi putut înnegri, pînă Ia calțavctc, ciorapii de mătase trandafirie în fir de aur, doamna asta marc – cum vă spun – și impunătoare, sub înfățișarca-i plină de voioșie.

Gătcalaci, potrivită cu fizionomia, era cum nu se poate mai bogată. Purta o rochie de brocart cusută în fir de aur și argint, iar deasupra o mantie de catifea pembe, căptușită cu blăniță singcpic. Părul îi era pieptănat în sus, alcătuind un soi de pălărie cu două colțuri, împodobită cu mărgăritare scîntcictoare, care o făceau albă și luminoasă cum c cornul lunii. în mînuța ci albă ținea un bețișor pe care îl privii cu cea mai vie luarc-amintc, cu atîl mai mult cu cîl studiile mele arheologice m-au învățat să recunosc cu oarecare siguranță un schiptru sau alt semn după care se deosebesc persoanele simandicoase ale legendei și istoriei. Cunoștințele mele mi-au fost de folos în această împrejurare. Ccrcetînd din ochi nuiaua, mi-am dat numaidccît scama că fusese tăiată dintr-o rămurca de alun. Este nuiaua unei zînc, mi-am zis; prin urmare doamna cu nuiaua în mînă era o zînă. Fericit că aflasem cu cine am de-a face, încercai să-mi adun gîndurile, ca să-i adresez un compliment respectuos. Aș fi simțit oarecare mulțumire, o mărturisesc, să-i pot vorbi cu pricepere despre rolul zînclor, aiît la neamurile saxone și germanice cîl și la acelea ale Apusului latin. în miniea mea, o astfel de cuvîntare plină de miez era un mijloc iscusii de a mulțumi acestei doamne pentru că se ivise în ochii unui băirîn cărturar, împotriva obiceiului statornic al semnelor ci. de a nu se arăta dccît copiilor neștiutori și țăranilor fără știința de cane.

Nu înseamnă că dacă eșli zînă nu mai eșu femeie, îmi ziceam, și

deoarece doamna Recamier1, cum l-am auzii spunînd pe J.J. Ampere2627, punea preț pe impresia cc-o stîrnea frumusețea ei asupra micilor coșari, cred că doamna dinalitărîm, așezatăjk'CrozucadinNtirnbcrg, se va simți, neîndoios, măgulită, auzind pe un băirîn învățat vorbindu-i despre dînsa cu savanilîc. ca despre o medalie, o pecete, o agrafă sau un nasture. Daf nu mai fu chip să trec la fapta pe care o pregăteam înciuda sfielii mele, căci o văzui pe doamna de pe Cronică scoțînd repede din punguța ei de milostenii, cc-i atîrna la șold, niște alune mai mici dccît îmi fusese dat să văd vreodată, spărgîndu-lc între dinți și zvîrlindu-mi cojile în nas, în timp ce dînsa ronțăia miezul cu seriozitatea unui prunc, cînd i se dă țîță. Așa stînd lucrurile, am făcut ceea ce îmi poruncea demnitatea științei, adică am tăcut. Cum însăcojileîmipricinuiscrăogîdîlitură supărătoare, mi-am dus mîna la nas și cu marc mirarcaflai alunei că ochelarii mei lunecaseră spre vîrful nasului și că o vedeam doamna aceea nu prin, ci pe deasupra ochelarilor, lucru de neînțeles, deoarece ochii mei, istoviți de buchile hrisoavclor, nu erau în stare să deosebească un harbuz de o carafă, chiar de s-ar fi aflat amîndouă sub nasul meu. Nasul acesta, remarcabil prin grosimea, forma și culoarea lui, atrase, pe bună dreptate, atenția zînci, căci o văzui apucînd pana mea de gîscă, ce se înălța falnic din călimară, și plimbîndu-mi-o pe nas. Am avut și cu uneori, aflîndu-mă la sindrofii, prilejul de a lua parte la poznele nevinovate ale tinerelor domnișoare care, primindu-mă să le fiu tovarăș de joacă, îmi întindeau obrazul să-I sărut printr-o spetează de scaun sau mă pofteau să sting o lumînarc pe care o înălțau deodată prea sus ca s-o mai ajungă suflarea mea. Dar pînă atunci

---

[26] (1777-1849) salonul ei a constituit în timpul Restaurației unul din renumitele locuri de întîlnire ale scriitorilor vremii (n.r.)

[27] Istoric și literat francez (1800-1864) (n.r.)

nici unei făpturi feminine nu i se năzărise toana, așa de îndrăzneață, de a-mi zgîndări nasul chiar cu pana mea. Noroc că îmi veni în minte o vorbă cuminte a bunicului meu, răposatul, care obișnuia să spună că femeilor le c îngăduit să facă lot ce poftesc și că toate cîtc ne vin de la dînsclc sînt numai grație și hatîr. Primii deci ca pe niște semne de hatîr și grație cojile de alună și zgîndărcala cu pana de gîscă, înccrcînd să și zîmbcsc. Ba. mai mult, mă trezii vorbind:

— Doamnă, spusei, cu politețe și demnitate, vizita domniei tale cinstește, nu pe vreun ageamiu sau bădăran, ci cu-adevărat pe un cărturar îndeajuns de norocos ca să fi auzit de domnia ta și să știe că odinioară. în iesle. încîlccai coama icpci. că beai lapte din străchini înspumate, că virai praf de strănut în spinarea bunicelor, că făceai ca vatra să scapere seîntei în nasul oamenilor de treabă, intr-un cuvînt, că răsturnai casa cu dosu-n sus, stîrnind veselia. Te mai poli lăuda, pe deasupra, că seara, prin pădure, ai făcut ca atîtea perechi de îndrăgostiți întîrziați să fi tras o spaimă năstrușnică. Credeam însă că ai pierit pentru totdeauna, de cel puțin trei veacuri. E cu putință oare, doamnă, să vă mai vedem în vremurile acestea ale drumului de fier și ale telegrafului? Portăreasa mea. care a fost doică în tinerețile ci, habar nu arc de povestea domniei talc, iar vecinul meu, prichindelul, căruia dădaca îi mai șterge nasul afirmă că nici nu exiști.

— Dumneata, ce crezi? izbucni glasul ci argintiu, și săltîndu-și cu semeție mijlocul subțirel, cu-adevărat regesc, zînadădu bici *Cronicii din Niirnberg,* de parcă ar fi fost un cal înaripat.

— Nu știu cc să cred, răspunsei, freeîndu-mă la ochi. Răspunsul acesta, pătruns de o adîncă îndoială filozofică, făcu interlocutoarei mele cea mai jalnică impresie.

— Domnule Sylvcstrc Bonnard, îmi zise, nu ești dccît un dascăl mojic. Bănuisem de mult asta. Pînă și un țînc, dintre cei care

hoinăresc cu cămașa ieșită din pantaloni, mă cunoaște mai bine dccît toți purtătorii de ochelari din institutele și academiile voastre. Nu-i marc scofală să știi, totul c să-ți închipui. Eu sînt ieșită din închipuire. Cineva mă visează și cu mă arăt! Totul nu c dccît vis, și fiindcă nimeni nu te visează pcdumncata, SylvcsircBonnard, dumneata nu exiști. Eu împrăștii vraja în lume, sînt pretutindeni, pe o rază de lună, în susurul unui izvor ascuns, în framălul frunzișului care cîntă, în aburul alb ce se înalță din scorburile livezilor, în mijlocul buruienilor roșiatice, pretutindeni!… Care cum mă vede se îndrăgostește de mine. Se înfioară și suspină toți pe urma pașilor mei, care fac să foșnească frunzele uscate. Pe prunci îi fac să surîdă, iar celor mai neroade dintre doici le dau dcștcpiăciunc. Aplecată asupra leagănului, știu să descrețesc fruntea copiilor, să-i mîngîi și să-i adorm, iar dumneata te îndoiești că exist! Sylvcstrc Bonnard, haina dumitalc mătăsoasă și călduroasă acoperă o piele de măgar.

Tăcu. Mînjaîi umfla nările subțiri și, pe cînd admiram. înciudat, cu ce furie se vitejea mica făptură, dînsa plimba pana mea de gîscă în călimară, ca o vîslă în lac. apoi mi-o azvîrli drept în nas.

M-am frecat pe obraz, simțîndu-1 ud tot de cerneală. Zîna pierise. Mi se stinsese și lampa. O rază de lună străbatea prin geam, lăsîndu-se pe *Cronica din Niirnbcrg.* Un vînt răcoros ce se iscase fără să-mi dau seama tăcea să zboare condeiele, hîniile și turtișoarclc de ceară pentru lipit scrisori. Masa mea era toată numai pete de cernală. Lăsasem fereastra întredeschisă cit ținuse vijelia. Nesocotit ce-am fost î \

Lasance, 12 august

Am scris jupîncsei mele, așa cum îi făgăduisem, că sînt sănătos. Dar m-am ferit să-i spun că avusesem un guturai, fiindcă mă furase somnul într-o scară, în bibliotecă, pe cînd fereastra era deschisă, căci

vrednica femeie nu m-ar mai fi slăbit cu dojcnclilc ci, cum nici parlamentul nu-i cruță pe regi. „Lavîrsta dumneavoastră, domnule, mi-arfispus ca, să fie cineva atîl de nesăbuit". E destul de naivă ca să-și închipuie că înțelepciunea crește cu anii. în privința asta, cu îi par o excepție.

Dacă față de dînsa aveam deci motive să nu pomenesc de pățania mea, doamnei de Gabry îi povestii visul de-a fir-a-păr. îl povestii așa cum c scris în însemnările acestea zilnice și așa cum s-a depănat în somnul meu. Nu-s destul dc dibaci ca să mă țin dc născociri. Se prea poate, loturi, ca povestindu-1 și scriindu-1, să fi pus, ici și colo, niscaiva împrejurări și vorbe care să nu fi fost aidoma celor visate, dar n-am facut-o ca să schimonosească fața adevărată a lucrurilor, ci mai degrabă îmboldit dc o tainică dorință dc a limpezi și dcsăvîrși ceea ce rămăsese întunecat și încîlcit, lăsîndu-mă poate tîrît dc acel stil alegoric, învățat din copilărie, încă dc la greci.

Doamnei dc Gabry nu-i displăcuse povestirea mea.

— Vedenia dumilalc, îmi spuse dînsa, c fermecătoare și trebuie să fii om dc duh, ca să ai asemenea vedenii.

— Cum s-ar zice, răspunsei, sînt om dc duh cînd dorm.

— Cînd visezi, o drese ca, și dumneata visezi mereu!

Știu bine că vorbind astfel, doamna dc Gabry n-avea aii gînd dccît să-mi facă plăcere, dar acest gînd al ei c vrednic de țoală recunoștința mea și îl însemn cu un simțămîni de dulce aducere – aminte în caietul acesta pe care îl voi reciti pînă la moarte și pe care nu-1 va cili nimeni altul afară dc mine.

în zilele cc-au urmai, m am silit să duc la capăt inventarul manuscriselor bibliotecii dc la Lusance. Otova vorbe rostite cu jumătate de gură de domnul Paul dc Gabry îmi pricinuită o mîhnire neașteptată, hotărîndu-mă să dau zor strădaniilor melc și într-ali fel

de cum pornisem la început. Aflai din spusa lui că din averea domnului Honore de Gabry, prost gospodărită dc multă vreme și dusă dc rîpă în marc parte prin falimentul unui bancherul cărui nume nu-1 rosti, nu le rămăsese moștenitorilor fostului pair al Franței decît niște casc înglobate în datorii și polițe și de pe care nu se mai putea scoate nimic.

Domnul Paul, într-un gînd cu ceilalți moștenitori, se hotărîsc să vîndă biblioteca și mic îmi revenea sarcina să caut în ce fel s-ar putea face această vînzarc cu cît mai marc folos. Cum însă habar n-aveam dc negustorie, mă hotărîi să cer sfatul unui librar, prieten al meu.

I-am scris să vină la Lusance și, pînă să soscacă, îmi luai pălăria și bastonul și pornii să cercetez bisericile cprahici, dintre care unele păstrează inscripții funerare ce n-au fost încă date Ia iveală așa cum se cuvine.

Mi-am părăsit, așadar gazdele și am pornitîn pelerinaj. Cutrcicrînd toată ziua bisericile și cimitirele, stînd dc vorbă cu popii și notarii satelor, cinînd în vreun han laolaltă cu vînzătorii ambulanți și cu negustorii dc vite, dormind în așternut parfumat cu lcvănțică, am gustat o săptămînă întreagă, deși cu gîndul la morți, plăcerea tihnită și adîncă dc a vedea pe cei vii împlinindu-și truda lor dc toate zilele. Cît privește cercetările melc, n-am făcut dccît neînsemnate descoperiri care mi-au adus o bucurie cumpătată și tocmai de aceea sănătoasă și nicidecum istovitoare. Am adunat cîtcva epitafuri interesante și am adăugat la acest mic tezaur mai multe rețete de bucătărie țărănească, pe care un popă cumsecade binevoi să mi le împărtășească.

îmbogățit astfel, m-am întors la Lusance, străbătînd curtea oaspeților de seamă cu mulțumirea lăuntrică a unui burghez care se întoarce acasă. Simțămîntul acesta mi-1 dădea bunătatea gazdelor

melc, și impresia trăită atunci pe pragul casei lor arată mai bine ca orice judecată a minții cît de minunată le era ospitalitatea. Intrai pînă în salonul cel mare fără să întîlnesc suflet de om, iar castanul tînăr care își întindea cununa lui de frunze late mi se păru a fi un prieten. Ceea ce am văzui însă apoi pe mesuța lipită de perete îmi pric în ui o asemenea uimire, că mă grăbii să-mi potrivesc cu amîndouă mîinilcochelarii pc nas și să mă pipăi ca să rcdobîndcsc o noțiune, fie și superficială, a propriei mele existențe. îmi veniră în minte. într-o secundă, vreo douăzeci de idei și dintre ele cu mai mult temei fu aceea că mă scrîntisem de-a binelea. Mi se părea cu neputință să existe ceea ce vedeam și îmi era cu neputință să nu văd aceasta ca pe un lucru care există. Ceea ce stîmisc uimirea mea se afla, cum am spus, pc mesuța de lingă perete, deasupra căreia era o oglindă roasă și spălăcită. Mă zării în această oglindă și pot zice că am văzut o dată în viața mea ce va să zică un chip încremenii. îmi dădeam însă dreptate mie însumi și găseam că e drept să fiu încremenit de un lucru făcut să încremenească pe oricine.

Obiectul la care mă uitam se lăsa cercetat, stînd nîchnții în locul său și, oricît aș fi chibzuit asupră-i, uimirea mea rămînea neștirbită. Ă făta rea stăruia de mai mult timp în nemișcarea ci, deci nu putea fi vorba dc4ialucinațic. N-am suferit niciodată de metehnele acelea ale nervilor, care tulbură vederea. Ele vin îndeobște de la niscaiva ncorînduicli ale stomacului și cu, slavă domnului! am un stomac minunat. De altminteri, asemenea năluciri amăgitoare se ivesc în anumite împrejurări nefirești, care îi uluiesc chiar jx? cei cărora li se năzarc, vîrînd un fel de spaimă într-înșii. Eu însă nu încercam nimic asemănător, iar obiectul pc care îl vedeam, deși imposibil în sine, părea să îndeplinească toate condițiile realității celei mai firești. Băgai de scamă că arc trei dimensiuni, că c în culori și că își lăsa umbra împrejur. Ah! cum mă mai uitam la el! Mă podidiră lacrimile

și trebuii să-mi șterg sticlele aburite ale ochelarilor. în cele din urmă m-am dat bătut, rccunoscînd că aveam înaintea ochilor zîna, zîna ce mi sc arătase în vis mai alallăscară, în bibliotecă. Ea era, ca, fără îndoială! Mai păstra încă acrul ci de regină copilăroasă, cu înfățișarea zvcltă și mîndră; ținea în mînă nuielușa de alun, avea pieptănătura în sus cu două colțuri și coada rochiei de brocart șerpuia în jurul picioarelor. Același chip, aceeași statură. E într-adevăr ca și, ca să nu fie nici un fel de îndoială, c așezată pe dosul unei cărțoaie vechi și groase, leită *Cronica din Numberg.* Nu eram pe deplin liniștit văzînd-o nemișcată și, ca să spun drept, mă temeam să nu scoată iar alune din punguța ci de pomeni, ca să-mi zvîrlc cojile în obraz.

Stăm așa, cu gura căscată, bălăbănindu-mi brațele, cînd vocea doamnei de Gabry îmi răsună în auz:

— Te uiți la zîna dumitalc, domnule Bonnard, îmi zise gazda mea. Nu-i așa că seamănă?

Mă luase repede, dar pe cînd vorbea, am avui destul timp să-mi dau scama că zîna mea era o statuetă făcută cu Ioane multă simțire și gust, din ceară colorată, de o mînă încă șovăitoare. Fenomenul pe care mintea putea acum să și-l tălmăcească îmi lăsa lotuși o nedumerire. Cum și prin cine ajunsese doamna așezată pe *Cronică* la o existență materială? lată ce eram nerăbdător să aflu. Întoreîndu-mă spre doamnă de Gabry, văzui că nu era singură. O lînără fată inveșmînlată în negru se afla lingă dînsa. Ochii ei băteau într-un cenușiu tot așa de blînd ca cerul din fllc-de-France 1 și privirea lor era în același timp inteligentă și naivă. Avea brațele cam slăbuțe și își fră mintă stînjenită mîinile delicate, roșii încă, cum se cuvine să fie mîinile unei fete tinere. Strînsă în rochia de pambriu, era toată ca un copac tînăr, iar gura ci mare vestea un suflet deschis. Nici nu pot spune cîl de mult îmi plăcu această copilă, de cum am

zărit-o. Nu era frumoasă, dar cele trei gropițe din obraji și din bărbie îî rîdeau și toată făptura £i care păstra stîngăcia nevinovăției avea nu știu cc aer blînd și cumsecade.

Privirile mele se plimbau de la statuetă Ia fetiță și ca se roși toată și dintr-o dată.

— Ei, îmi zise gazda, care, deprinsă cu năluccala mea, îmi punea bucuroasă de două ori aceeași întrebare – ci, asta c într-adevăr doamna care dorind să le vadă a intrat pe fereastra cc-ai lăsat-o deschisă? Ea s-a purtat ca o nerușinată și dumneata ca un nesocotit. Vorba c, o recunoști?

— Dînsa este, răspunsei, și o revăd pe această mcscioară întocmai cum am văzul-o pe masa din bibliotecă.

— Dacă așa stau lucrurile, spuse domna de Gabry, află că această

' Provincia în care e așezat Parisul (n.r.).

asemănare scdatorcștcîn primul rînddumitalc, care, deși lipsii dc imaginație, cum zicicăcșli, le pricepi să-ți zugrăvești visele în culori așade vii, apoi mic, care am ținui minic visul dumilalc, șliind să-l povestesc întocmai și, în sfîrșil, mai cu scamă domnișoarei Jcannc care, după îndrumările mele amănunțite, a modelat ceara dc colo.

Vorbind, doamna dc Gabry prinsese mîna tinerei fete într-a ci, dar aceasta și-o smulsese și acum alerga prin parc. Doamna dc Gabry îi striga să sc întoarcă. Jcannc!… Cum poți fi atîl dc sălbatică! Vino dc-ți primește dojana!

Vorba rămase în vînt și fata sperioasă se pierdu în frunziș. Doamna dc Gabry sc așează în singurul jilț ce sc mai alia în dărăpănătura dc salon.

— M-aș mira ca soțul meu să nu-ți fi vorbit încă dc Jcannc, îmi zise dînsa. Ni-i foarte dragă și-i un copil minunai. Spune drept, cum

găsești statueta ci?

Am răspuns că era o lucrare care dovedea mult suflet și gust, dar că autorului îl lipsesc studiul și truda îndelungată: că. dc altminteri, eram cum nu sc poale mai mișcai de felul strălucii în care tinerele ei degete brodaseră visările unui unchiaș nătîng și flecar.

— Dacă cer atîl dc stăruitor sfatul dumilalc, reluă ea, o fac f iindcă Jcannc e o biată orfană. Crezi că ar puica cîșiiga ceva bani, făcînd statuete de felul acesteia?

— Asta, nu! am răspuns eu: și nici să nu vă pară prea rău. Această domnișoară, zici dumneata, c iubitoare și blîndă. O cred și cred și chipul ei. Traiul artiștilor arc tot felul dc lunccușuri care te pot face să ieși din rîndurile și cumpătarea sufletelor alese. Această tînără făptură e plămădită dintr-o humă caldă. Măritați-o!

— Dar n-arc zestre! îmi răspunse, doamna dc Gabry. Apoi, coborînd puțin glasul: dumilalc, domnule Bonnard, pol să-ți spun totul. Tatăl acestei copile era un bancher binecunoscut. Punea Ia calc afaceri mari. Avea tot felul dc idei îndrăznețe care te ispiteau. Nu era un om necinstit: sc înșela pe sine mai înainte dc a înșela pe alții. Și poate că tocmai în asta stătea dibăcia lui. Eram în legături strînsc cu el. Ne-a vrăjit pe toți, pe bărbatu-meu, pe unchiu-mcu, pe verii mei. Prăbușirea a venit pe neașteptate. în prăpădul acesta, averea unchiului meu – Paul v-a spus-o – s-a topit pe trei sferturi. Noi am fost cu mult mai păgubiți, mai ales că nici copii nu avem… A murit nu mult după ce ajunsese la sapă dc lemn, fără să lase nici o lcțcaic. Asta mă face să spun că era cinstit. Trebuie să fi auzit dc numele lui, dc care au scris și gazetele: Nocl Alexandre. Ncvaslă-sa cra o femeie tare simpatică; cred că fusese frumușică în tinerețea ci. îi plăcea cam prea mult să strălucească prin saloane, dar cînd bărbatu-său ajunsese la sărăcie, se arătă demnă și curajoasă. Muri un an după dînsul, lăsînd-o pe Jcannc singură pe lume. Nu izbutise să salveze

nimic din averea ci personală, destul de marc. Doamna Nocl Alexandre era din familia AII ier, fiica lui Achilc Allicr, din Nevers.

— Fata CIcmcntincî strigai. Clcmcntina a murit și fiică-sa a murit și ca! Omenirea c alcătuită aproape în întregime din morți, atît de puțini sînt cei vii pe lîngă mulțimea celor care au trăit. Ce mai rămînc deci, din viața asta, mai scurtă și dccît memoria scurtă a oamenilor! Și mă rugai în gînd: de acolo unde te afli astăzi, te uită, Clcmcntino, la inima aceasta pe care anii au răcit-o, dar al cărei sîngea clocotit odinioară penu u tine și vezi dacă nu tresare iar la gîndul că iubește ceea ce a mai rămas din line pe pămînt. Toate trec, fiindcă tu și fiica ta ați trecut: dar viața e fără moarte. Trebuie să iubim viața în toate ființele sale pe care necontenit le reînoiește. Pe a mea mi-am petrecut-o cu cărțile ca un copil care se joacă cu arșice. Viata mea, în zilele acestea din urmă, a căpătat un înțeles, un tel și un rost. Sînt bunic. Nepoate Ciementinei e săracă. Vreau ca nimeni altul afară de mine să-i poarte de grijă și s-o înzestreze.

Văzîndu-mă că plîng, doamna de Gabry se depănă încetișor.

IV

Paris, 16 aprilie

Sfîntul Doctrovcc și cu cei dintîi stareți de la Saint – Germain – des Preș îmi dau de lucru de patruzeci deani, dar nu știu dacă voi apuca să scriu povestea vieți i lor înainte de a mă duce și cu să-i întîlncsc. E mult de tot de cînd sînt bătrîn. într-una din zilele anului trecut, pe Podul Artelor, unul dintre confrații mei de la Institut mi se plîngca că îmbătrîncștc și că-i tare plictisit din pricina asta. „E totuși singurul mijloc ce s-a găsit pentru a trăi mult", îi răspunse Saintc-Bcuvc. Am folosit acest mijloc și îi știu prețul. Mîhnitor lucru nu c să trăiești prea mult, ci să vezi cum pier toate în jurul tău. Mamă, soție, prieteni, copii, natura face și desface aceste comori dumnezeiești cu o mohorîtă nepăsare și pînă la sfîrșit ne dăm scama

că n-am îndrăgit și n-am îmbrățișat decît umbre. E cîlc una însă alît dc dulce! Dacă o făptură a lunecat vreodată ca o umbră în viața unui om, c tocmai tînăra fată pe care am iubit-o cînd (dc necrezut lucru în ceasul acela) eram cu însumi tînăr. Și totuși amintirea acestei umbre a rămas pînă astăzi una din realitățile minunate ale vieții melc.

Pe un mormînt creștin din catacombele Romei c săpat un felcstcm al cărui înțeles cumplit l-am pătruns după ani și ani. Stă scris acolo: „Dc se va găsi vreun nclcguit care să pîngărcască acest mormînt, să moară ccl'din urmă dintre ai săi!" îndeletnicirile melc dc arheolog m-au pus să deschid morminte, să scormonesc cenușa morților ca să adun peticele dc veșminte, podoabe dc metal și ncstcmatcamcsiccaiccu țarina morților. Am facut-oîmboldildc o curiozitate dc savant din care nu lipseau venerația și pietatea. Fie cajblcsicmul săpat dc către unul dintre cei dintîi învățăcei ai apostolilor pe mormîntul unui mucenic să nu mă a jungă î Dar cum să mă lovească blestemul? N-am de ce mă teme că voi supraviețui alor mei. ații timp cîl vor mai fi oameni pe pămînt. căci se găsesc întotdeauna printre ei unii vrednici dc dragoste. Puterea de a iubi se istovește, vai. cu vîrsta. se destramă ca toată vlaga omului. Pilda o dovedește și asta mă înspăimîntă. Sînt oare sigur că n-am suferit eu însumi această pagubă? Aș fi suferit-o fără doar și poate, de n-ar fi fost fericită întîlnire care m-a întinerit. Poeții pomenesc de izvorul tinereții veșnice: el există, el țîșncște de sub țărînă la fiecare pas al nostru. Și trecem fără să bem dintr-însul!

Dc cînd am găsit-o pe nepoata Clementinci, viata mea. care nu mai era de nici un folos pentru nimeni, a căpătat din nou un îțcles și un rost. Astăzi sorb soarele, cum se zice în Provencc, îl sorb de pe terasa grădinii Luxcmbourg, la picioarele statuii Margaretei dc Navarra1. E un soare dc primăvară, care te amețește ca un vin nou. Stau locului și cuget. Gîndurilc mi se revarsă din cap ca spuma

dinu-o sticlă dc berc. Ele scapără sprintene și mă înveselesc. Visez, și asta se poate îngădui, cred, unui moșneag care a publicat treizeci dc volume dc texte vechi și a scris vreme dc douăzeci și șase dc ani la *Joumal des Savants.* Am mulțumirea dc a-mi fi făcut datoria pe cît m-au ajutat puterile și dc a fi folosit din plin însușirile nu prea strălucite cu care m-a dăruit natura. Truda mea n-a fosteu totul zadarnică, ajutînd și cu cu ce am putut la renaștereacercetătorilor istorice, care vor cinsti dc-a pururi acest veac zbuciumat. Mă vor număra, fără îndoială, printre cei zece sau doisprezece învățați care au dezvăluit Franței literatura ci din vechime. Operele poetice ale Iui Gauthicr dc Coincy2829, date la tipar dc mine, au deschis calea unei metode potrivite și publicarea lor a fost privita ca o cotitură însemnată. Acum, în liniștea încruntată a bătrînții, mă încumet să-mi dau acest premiu meritat, iar Dumnezeu, carcîmi vede sufletul, știe că orologiul și deșertăciunea au cea mai mică parte în prețuirea cc-o fac strădaniilor melc. Dar sînt istovit, ochii mi sc încețoșează, mîna îmi tremură și-mi recunosc chipul în bătrînii aceia din Homcr, pe care nevolnicia lor îi ținea departe dc bătălii și care, așezați pe metereze, își înlănțuiau glasul ca greierii din frunziș.

Mă aîndcam la toate acestea cînd trei tineri sc așezară cu zeomot în preajma mea. Nu știu dacă lîccarc dintre ci venise cu trei corăbii ca maimuțoiul1 lui La Fonta inc, neîndoios este însă că lustrei sc întinseseră pe douăsprezece scaune. îmi făcea plăcere să-i privesc, nu că ar fi avut ceva cu totul neobișnuit în purtarea lor, dar fiindcă Ic găseam acea înfățișare voioasă și cumsecade care îi stă bine tinereții. Erau studenți. Că erau, mi-o dovediseră nu atîl cărțile din mîna lor cît trăsăturile feței, căci pe toți cei ce trudesc cu mintea îi

---

[28] Sau de Valois (1492-1549), autoarea Heptameronului a fost, prin cultura ei umanistică, unul din cele mai înalte spirite ale vremei sale (n.r.)

[29] Poet francez (1177-1236) (n.r.)

recunoști de cum îi vezi, după mi știu ce care îi face să semene între dînșii. Mi-s foarte dragi t i ne r i i, i ar accșt i a î m i p 1 ăc u ră î n c i ud a u n or ap uc ă t u r i sfr un t ate și să 1 ba ti ce, care îmi amintiră de minune de vremea studenției mele. Nu purtau totuși, ca noi, părul lung lăsat pe gulerul tunicilor de catifea; nu ieșeau la plimbare, ca noi, cu o tidvă de mort: nu zbierau ca noi: „Infern și blestem!" Erau îmbrăcați cuviincios și nici vorba lor nu împrumutase nimic dintr-a evului de mijloc. Trebuie să adaug că vorbeau dc femeile care treceau pe teresă și că despre unele din ele și-au dat cu părerea în cuvinte destul de tari. Observațiile lor în această privință n-au mers însă pînă acolo îneît să mă silească să-mi părăsesc locul. De altminteri, cînd tinerețea trage Ia învățătură, îi îngădui să-și aibă ștrengării Ie ci.

Unul dintr-înșii făcu nu mai știu ce glumă privitoare la femei.

— Cine vorbește? izbucni cu un ușor accent gascon cel mai mărunțel și (nai oacheș din cei trei. E treaba noastră, a fiziologilor, să ne ocupăm dc materia vie. Cît despre dumneata, Gclis, care asemenea tuturor confraților dumilalc, arhiviștii paleografi, nu trăiești dccîtîn trecut, vezi dc femeile acelea dc piatră care îți sînt contemporane. Și îi arăta cu degetul statuile doamcnlor din vechea Franța, ce sc înălțau albe împrejur, sub copacii terasei. Din gluma asta, prin ca însăși neînsemnată, cel puțin aflai că acela căruia îi ziceau Gclis era un elev jo tjosiI lo. shoa i

1 Expresie proverbială, cu efecte comice, folosită de la Fpntajne în ifșbula Maimuța și leopardul (n.r.) al Școl ii dc istoric și arheologic. Conversația ce a urmat mă lămuri că pe vecinul său, blond și palid denu se mai vedea, tăcut și batjocoritor, îl chema Boulmicr și-i era camarad dc școală. Gelis și viitorul medie (îi urez să ajungă într-o zi) vorbeau împreună cu foarte multă fahtezie și vioiciune. După ce se avîntară pînă la cele mai înalte teorii, începură

să bală cîmpii spunînd prostii dintre acelea pe care nu le auzi dccîtdin gura oamenilor deștepți, vreau să zic prostii enorme. Nu mai c nevoie să adaug că nu găseau dc cuviință să susțină decît lucruri paradoxale și dintre cele mai năstrușnice. Minunat! Nu-mi plac tinerii prea chibzuiți.

Studentul în medicină, după ce privi titlul cărții din mîna lui Boulmicr, spuse:

— Ian te uită! îi citești pe Michelct1, tocmai tu!

— Da, răspunse cu gravitate Boulmicr, îmi plac romanele.

Gelis' care le impunea celorlalți cu statura sa zvcltă. cu gestul poruncitor și cu vorba hotărîiă. luă canea, o frunzări și zise:

— E. Michelct așa cum scria în anii săi din urmă, cel mai bun Michelct. Nu mai istorisește nimic! Se înfurie, leșină, face crize dcepilepsie cînd e vorba dc fapte pe care nu catadicsește să le înfățișeze. Țipete de țînc. pofte de muiere borțoasă, oluri și nici o frază ca lumea î E uimitor! Și dădu cartea îndărăt camaradului său. Sminteala a$ta are haz. îmi zic. și nu-i atît de lipsită dc judecată cum parc. Căci c intr-adevăr oarecare tulburare, aș zice chiaro bîtiială în scrierile din urmă ale mart? lui nostru Michelct.

Studentul provcnțal spuse că istoria c un exercițiu de retorică vrednic de tot disprețul. După dînsul. singura și adevărata istoric este istoria naturală a omului. Michelct era pe calea cea bună, cînd a dat dc buboiul lui Ludovic al paisprezecelea, dar a căzut numaidecît iarăși în făgașurilc vechi.

După ce își spuse gîndul acesta chibzuit, tînărul medicinist se grăbi să se alăture unei cete dc prieteni care trecea pe acolo. Cel dc la arheologie și cu cel dc la istoric, cu mai puține rubedenii în grădina prea depărtată dc strada Paradis-au-Marais30 rămaseră să

---

30 Istoric și scriitor francez cu vederi democratice, anticlericale (1789-1874), autor al Istoriei Franței și al

vorbească între patru ochi despre studiile lor. Gelis, care își termina al treilea an dc școală, pregătea o teză al cărei subiect începu să-l explice cu o tinerească înflăcărare. Cc-i drept, subiectul acesta mi se păru bun și cu atît mai bun cu cît cu însumi am crezut nimerit să-l tratez, nu dc mult, în marc parte. Era vorba dc *Monasticon gallicanum'.* Tînărul învățat (îi zic așa, prcvcstindu-Lviilorul) voia să explice toate planșele gravate către anul 1690 pentru lucrarea pe care Dom Germain ar fi dat-o la tipar, dacă nu se poticnea dc piedica fără dc leac, cea abia presimțită și dinaintea căreia nu te poți feri niciodată. Murind, Dom Germain și-a lăsat barem manuscrisul încheiat pînă la ultimă filă și în bună rînduială. Fi-voi oare în stare să fac la fel cu al meu? Dar nu despre asta c vorba. Domnul Gelis, după cîtc am pulul pricepe, își propunea să închine cîtc o notiță arheologică fiecăreia dintre mănăstirile înfățișate în gravurile umile ale lui Dom Germain. Prietenul său îl întrebă dacă arc cunoștință dc toate documentele manuscrise și tipărite în legătură cu acest subiect. Abia atunci ciuli urechea. Vorbiră la început dc izvoarele originale și trebuie să recunosc că o făceau cu destulă metodă, în ciuda unor nenumărate și pocite jocuri dc cuvinte. Apoi, ajunseră la lucrările criticii contemporane.

— Ci ti t-ai. întrebă Bou im ier, notița lui Courajod?

Bun", își zisei.

— Da. răspunse Gelis, c o lucrare conștiincioasă.

— Citi-ai, întrebă Boulmier, articolul lui Tamiscy dc Larroque în *Revista problemelor istorice?*

„Bun", îmi zise cu pentru a doua oară.

— Da. răspuns Gelis, și am găsit în el indicații utile.

— Citit-ai întrebă Boulmier, *Tabloul mănăstirilor benedictine de la*

Istoriei Revoluției Franceze (n.r.)

1600. de Sylvcstrc Bonnard?

„Bun", îmi zise cu pentru a treia oară.

— Dumnezeule, făcu Gelis, nu, nu-l-am citit. Și nu știu dacă îl voi cili. Sylvcstrc Bonnard ăsta c un iipbccil.

Întoreînd capul, văzui că se lăsase umbra pe locul în care mă aflam. Era răcoare și socoti că-i marc prostie din parte-mi să risc un guturai, ascultînd obrăzniciile celor doi fanfaroni. „Ah, ! Ah! îmi zisei, ridieîndu-mă. Pițigoiul ăsta care trăncănește n-arc dccîl să-și facă teza și s-o susțină. Va da dc colegul meu Quichcrct sau dc vreun alt profesor al școlii care să-i arate nerozia. Eu îl numesc de-a dreptul un zănatic și, gîndind cum gîndcsc acum, ceea cc a spus despre Michclct c cu-adcvărat dc ncîngăduil și întrece orice margini. Să vorbești așa despre un bătrîn maestru plin dc geniu! E groaznic!"

Monastica galicanî (în limba latină în original) (n.r.)

17 aprilie

— Tcrcza, dă-mi pălăria cea nouă, redingota oca mai bună și bastonul cu măciucile dc argint.

Dar Tcrcza c surdă ca un sac dccărbuni și înceată ca Justiția. Anii sîntdc vină. Ce c mai rău c că ca crede că arc auzul fin și piciorul sprinten – și, mîndră dc cei șaizeci de ani dc cinstită slujbă, continuă să slujească pe bătrînul ci stăpîn cu col mai neadormit despotism.

Ce vă spuneam?… Iat-o că nu vrea să-mi dea bastonul meu cu măciulia dc argint, dc teamă că am să-1 pierd. E adevărat că îmi uit adeseori umbrela și cîrjclc prin omnibus sau pe la librari. Am însă un motiv temeinic ca să-mi iau astăzi vechiul meu baston de trestie cu măciulia dc argint cizelat, care înfățișează pe Don Quijote galopînd cu lancea întinsă spre morile de vînt, în vreme ce Sancho Pancha, cu brațele ridicate la cer, îl imploră zadarnic să stea locului. Bastonul acesta e tot ce-am căpătat din moștenirea unchiului meu, căpitanul Victor, care în zilele lui, avu mai multă asemănare cu Don

Quijote dccît cu Sancho Pancha și care iubea loviturile în chip tot atît de firesc pe cît se tem alții dc ele. Dc treizeci de ani port bastonul acesta în toate drumurile melc vrednice dc amintire, sau la zile mari, iar cele două chipuri cizelate pe el, al stăpînului și al scutierului său – mă inspiră și mă povățuiesc. Parcă îi aud. Don Quijote îmi zice; „Gîndește cu tărie la lucruri mari. înalță natura pe măsura ta. Ia-tc dc piept cu oricine, ca să aperj cinstea, căci numai lupta c vrednică dc un bărbat, iar dacă ți s-o întîmpla să fii rănit, împrăstic-ți sîngclc ca o rouă binefăcătoare și zîmbcșic". La rîndul său, Sancho Pancha îmi zice;" Rămîi ce tc-a făcut cerul, cumetre. Să nu-ți încurci mintea cu prea multe lucruri fără dc folos".

Dacă însă neasemuitul cavaler și scutierul său fără pereche își au chipul pe măciulia acestui baston, în realitate ci se află în sufletul meu. Avem toți în noi un Don Quijote și un Sancho Pancha pe care îi ascultăm, și chiar atunci cînd Sancho ne convinge, Don Quijote c acela care nc smulge admirația. Dar destul cu flecăreala! Să mergem la doamna dc Gabry pentru o treabă mai însemnată dccît cele cu care avem dc furcă în toate zilele.

în aceeași zi

O găsii pc doamna dc Gabry învcstmîntată în negru și punîndu-și mănușile.

— Sînt gaia, îmi zise ca. Gata, așa am găsil-o întotdeauna, cînd era vorba să facă o faptă bună. Am coborît în stradă și nc-am urcat în trăsură. Pesemne că mă temeam să rup tăcerea spre a nu risipi nu știu ce lainică adiere, căci străbăturăm bulevardele largi și pustii, privind, fără a scoate o vorbă, la crucile, coloanele dc marmură și coroanele care așteptau în vitrina prăvăliilor jalnica lor clientelă.

Birja se opri la ultimul hotar al lumii celor vii, înaintea porții pc ca re, sînt săpate cuvinte de speranță. Pornirăm dc-alungul unei alei dc chiparoși, apoi apucarăm pe o cărare ce ducea printre morminte.

— Aici c, îmi zise doamna dc Gabry.

Pe friza împodobită cu toțe răsturnate, era săpată această inscripție: *FAMILIILE ALLIER ȘI ALEXANDRE*

Un grila j dc fier împrejmuia cavoul. în fund, deasupra unui al tar acoperit de trandafiri, o placă dc marmură arăta numele celor înmormîntați acolo, printre care cili pc acela al Clement inci și al fiicei sale. Am simțit atunci în mine ceva adînc și nedeslușit, ca un freamăt, căruia numai o muzică frumoasă îi putea da glas. Auzii viori de o cerească gingășie cînlînd în bătrîna mea inimă, în armoniile grave ale unui imn funebru sc întrelăiau sunetele stinse ale unei cîntări dc dragoste, căci sufletul meu amesteca într-un singur simțămînt gravitatea posomorită a a prezentului și grațiile neuitate ale trecutului.

Dcpărtîndu-nc dc acest mormînt pc care plutea mireasma trandafirilor aduși dc doamna dc Gabry, străbăturăm cimitirul Iară a schimba o vorbă. Cînd am ajuns iarăși printre cei vii, mi s-a dezlegat limba.

— Pc cînd călcam în urma/dumilalc pc aleile acelea tăcute, îi spusei doamnei dc Gabry, mă gîndcam Ia îngerii aceia din legende pc care îi întîlncști Ia hotarele tainice ale vieții și ale morții. Mormîntul la care m-ai însoțit, neștiut dc mine, cum nu știu aproape nimic despre cea care odihnește acolo cu ai săi, mi-a răscolit amintirea unor emoții nemaitrăite dc atunci și a căror pîlpîirc în viața mea atît dc ștearsă c ca o lumină pe un drum adîncit în beznă. Lumina se depărtează pe măsură ce calea se tot lungește. Aproape că am ajuns la ultimul povîrniș și totuși o văd lucind dc cîtc ori mă întorc. în sufletul meu dau buzna amintirile. Sînt ca un bătrîn stejar noduros și acoperit dc mușchi, care trezește cuiburile dc păsări cîntătoarc doar mișeîndu-și ramurile. Din nefericire, cîntccul păsărilor mele c vechi dc cînd lumeți și nu mă poate desfăta dccîl pe

mine.

— Cîntccul acesta mă va fermeca îmi spuse dînsa. Povestește-mi amintirile dumitalc și vorbește-mi ca unei femei bătrînc. Am găsit azi-dimincață în părul meu trei fire albe.

— Lasă-lc să iasă, doamnă, fără să-ți pară rău, i-am răspuns cu. Timpul nu-i apasă pe cei care se împacă cu el. Iar alunei cînd, după ce vor irecc anii, o ușoară spumă de argint va împodobi diadema neagră a părului dumitalc, vei dobîndi o frumușele nouă, mai puiin vioaie, dar mai mișcătoare decît cea dinainte, și îl vei vedea pe soiul dumitalc îndrăgindu-ț| părul alb, tot așa cum îndrăgise șuvița neagră pe care i-ai dat-o la nuntă și pe care o păstrează într-un medalion ca pe o relicvă sfintă. Bulevardele astea sînt largi și nu prea umblate. Vom putea vorbi în voie, urmîndu-ne drumul. Am să-ți povestesc mai întîi cum l-am cunoscut pe tatăl Clementinci. Să nu te aștepți însă la ceva nemaipomenit sau prea de seamă, căci ai să încerci o mare dezamăgire.

Domnul dc Lessay locuia în strada Observatorului la al doilea cat al unei casc vechi, a cărei fațadă de ghips împodobită cu bust uri antice și a cărei grădină întinsă, năpădită de bălării, au fost cele dintîi priveliști ce s-au întipărit în ochii mei dc copil și fără îndoială că atunci cînd îmi va suna ceasul dccare nimeni nu scapă, icoana lor se va furișa cea dc pe urmă, sub pleoapele mele ostenite. Căci c casa în care m-am născut și-i grădina în care, jucîndu-mă, am învățat să simt și să cunosc cîtc va părticele din acest bătrîn univers. Ceasuri fermecătoare, sfinte ceasuri, în care sufletul, încă fraged, descoperă lumea cc-și îmbracă anume pentru el o strălucire mîngîictoarc și o lainică vrajă.

Mama mea era o făptură cu însușiri minunate. Se scula o dală cu răsăritul soarelui, ca păsările cărora le semăna, prin dibăcia ci într-alc gospodăriei, prin instinctul matern, printr-o necontenită

poftă dc a cînta și printr-un soi dc farmec deosebit al ci, dc care îmi dădeam foarte bine scama, așa copil cum eram. Ea era sufletul casei. Hărnicia ci chibzuită și voioasă se simțea peste tot. Pe cît era dînsa dc sprintenă, pe atît dc greoi era tatăl meu. Mi-aminlcsc dc chipul său blajin pe care trecea, în răstimpuri, un zîmbci batjocoritor. Era veșnic obosit și își iubea oboseala. Așezat lîngă fereastră, în jilțul său înalt, citea de dimineață pînă scara, și cred că dc Ia dînsul am moștenit dragostea pentru cărți. Mai am în biblioteca mea un Mably1 și un Raynal31 cu însemnări făcute dc mîna lui, dc Ia un capăt la altul. Nu trebuia să te aștepți să-1 vezi ocupîndu-sc dc vreun lucru, oricîtdc neînsemnatar fi fost. Cînd mumă-mca se încerca cu viclenii pline dc gingășie să-1 smulgă din tihna lui, el dădea din cap cu acea neînduplecată blîndcțc care face tăria celor slabi din fire. O scoica din sărite pe biata femeie care nu împărtășea dc fel această înțclcpciunccontcmplati vă și nu găsea vieții alt rost dccît al treburilor zilnice și al trudei dc fiecare ceas. îl credea bolnav și se temea să nu-1 vadă îmbolnăvindu-sc și mai rău.

Alta era însă pricina acestei îndărătnice nepăsări. Intrat ca funcționar la Ministerul Marinei, în 1801, pe cînd era ministru domnul Dccrcs, tatăl meu a dovedit că are un adevărat talent dc administrator. Domnea pe atunci o mare activitate la Departamentul marinei și tatăl meu ajunse, în 1805, șeful diviziei a doua administrative. în anul acela, împăratul ceru tatălui meu, care îi fusese semnalat dc ministru, un raport asupra organizării marinei engleze. Această lucrare, pătrunsă, fără voia celui care o redactase, de un spirit profund liberal și filozofic, n-a fost terminată dccît în 1807 la vreo optsprezece luni după înfrîngcrca amiralului

---

31 Filozof, istoric și moralist francez (1709-1785), precursoral socialiștilor utopici (n.r.)

Villcncuvc la Trafalgar32. Napoleon, care din acea zi nenorocită nici nu mai voia să audă pomcnindu-sc dc o corabie, a frunzărit mînios raportul și l-a azvîrlit în foc, strigînd; „Fraze! Fraze! Fraze!" I se povesti tatălui meu cum împăratul în culmea furiei, împingea manuscrisul cu vîrfu 1 cizmei în flăcările căminului, după ce îl călcase în picioare. Asta era. dc altminteri, un năravaș al său, cînd își pierdea sărita, să zgîndărc tăciunii cu picioarele, pînă ce i se roșea talpa cizmelor.

Tatăl meu nu-și mai veni în fircniciodată după această lovitură și, dînduși seama cît dc zadarnice au fost toate străduințele sale dc a sluji cum se cuvine, se lăsă mai tîrziu copleșit dc lîncczcală și nepăsare. Cu toate acestea, abia întors din insula Elba33, Napoleon porunci să fie chemat și îi dădu însărcinarea să întocmească, într-un spirit înnoitor și patriotic, proclamații și comunicate către Hotă. După Walcrloo, tatăl meu, mai mult mîhnit dccît mirat, se ținu dqopartc și fu lăsat în pace. Atîta doar că parcă se vorbiseră toți să spună despre dansul că era un iacobin1, un vampir însetat dc sînge, unul dintre oamenii pc care c mai bine să nu-i întîlncșli. Fratele mai marc al mamei mele – Victor Maldcn, căpitan dc infanterie pus la jumătate dc soldă în 1814 și șters din controalele armatei în 1815 – mărea prin purtarea sa nechibzuită necazurile pc care prăbușirea imperiului le pricinuise tatălui meu. Căpitanul Victor răcnea prin cafenele și pc la balurile populare că Burbonii vînduscră Franța cazacilor. El arăta tuturor o cocardă tricoloră ascunsă în căptușeala pălăriei și umbla cu un baston pc a cărui măciulie, lucrată la strung, sc profila umbra împăratului. Dacă n-ai văzul, doamnă, unele

---

[32] Cap la Oceanul Atlantic de pe țărmul de sud al Spaniei, unde în 1805 flota franceză aliată cu cea spaniolă a fost bătută de flota engleză (n.r.) .....,y

[33] în 1814 Napoleon a fost exilat pe insula Elba (Marea Mediterană, îa festde Corsica), de unde se întoarce în februarie 1815 pentru a instaura regimul oe^dV'dsdfâde zile", (n.r.)

litografii ale lui Charlct3435, nu-ți poți face o idee dc înfățișarea unchiului Victor, cînd, strîns în redingota sa cu brandeburguri, purtînd pc piept crucea Legiunii dc onoare și niște violete, sc plimba în grădina Tuilerics, aruncînd priviri sfidătoare în juru-i. Trîndăvia și nccumpătarea în care trăia făceau ca patimile sale politico să răbufnească într-un fel cum nu sc poate mai necuviincios. Striga vorba de ocară celor pc care îi vedea citind *Gazeta zilnică* sau *Drapelul alb*[36] și-i silea să se bată cu dînsul. Avu astfel durerea și rușinea să rănească într-un duel pc un copil de șaisprezece ani. într-un cuvînt. unchiu-meu Victor nu era un om cuminte, ci tocmai dimpotrivă, și cum venea să prînzească și să cineze la noi în fiecare zi lăsată dc Dumnezeu, păcătoasa-i faimă sc întindea și asupra casei noastre. Biciul tată meu suferea cumplit de pc urma trăsnclilor musafirului, dar, în bunătatea lui: iîici nucrîcnca și lăsa ușa deschisă căpitanului, care îl disprețuia din toată inima. Ceea ce îți povestesc acum, doamnă, mi s-a explicat mult după întîmplărilc acestea. Pc atunci, însă, unchiu-meu căpitanul îmi inspira cel mai curat entuziasm și nutream speranța că va veni o zi cînd voi ajunge, pc cîl îmi va fi cu putință, săi semăn. într-o bună dimineață, ca să fac un început asemănării rîvnilc, m-am semețit cu pumnul în șold și am înjurat ca un surugiu. Preabuna mea mamă îmi repezi o palmă peste obraz cu atîta îndcmînarc, că rămăscsci încrcmcniiînaintc dc a mă podidi plînsul. Mai văd și acum încă vechiul jilț îmbrăcat în catifea galbenă dc Utrccht, în dosul căruia am vărsat în ziua aceea șiroaie dc lacrimi. Eram pc atunci doar un omuleț de-o șchioapă. într-o dimineață tatăl meu, luîndu-măîn brațe, cum făcea dc obicei, îmi

---

[34]1acobinii au fost reprezentanții celei mai revoluționare aripi a Revoluției burgheze din 1789. Aici în sensul de răzvrătit primejdios, (n.r.)

[35] Litograf și desenator francez (1792-1846) care a zugrăvit scene din timpul campaniilor lui Napoleon. (ar.) M

[36] Ziare regaliste,

surise cu acea nuanță dcbatjocoră care dădea veșniciei sale blîndcți un aer oarecum înțepător. în timp ce, așezat pe genunchii sai, mă jucam zbîrlindu-i părul lung, încărunții, el îmi vorbea dc lucruri pe care nu le pricepeam prea bine, dar care mă interesau foarte mult tocmai fiindcă erau dc nepătruns. Cred, fără să fiu cu totul sigur dc asta, că îmi depăna în dimineața ceea povestea micului rege din Yvetot, după spusa cîntccului1. Deodată auzirăm zgomot puternic și geamurile duduiră. Tată meu îmi dădu drumul, lăsîndu-mă să lunec la picioarele lui. Rămase cu brațele întinse și trcmurînd în aer, iar pe chipul său încremenit, albea varul, ochii i sau bulbucat.. încercă să vorbească, dar dinții îi clănțăneau. în cele din urmă. îl auzi murmurînd; „L-au împușcat!" Nu știam ce voia să zică și mă cuprinse o spaimă nedeslușită. Am aflat mai lîrziu că vorbea de mareșalul Ney2, împușcat la 7 decembrie 1815 lîngă zidul care împrejmuia un maidan, la cîțiva pași de la locuința noastră.

Cam pe vremea ceea, îmîlneam adeseori pe scară un bătrîn (poate că nu era chiar așa de bătrîn) ai cărui ochi mici și negri străluceau cu o neobișnuită vioiciune în obrazul țeapăn și ars de soare. Nu mi se părea a li om viu, sau cel puțin nu mi se părea că trăiește asemenea celorlalți oameni. Văzusem la domnul Denon. unde mă dusese tata, o mumie adusă din Egipt și îmi închipuiam foarte sincer că mumia domnului Denon se trezea cînd rămînea singură și. părăsindu-și lada ci aurie, își punea o redingotă dc culoare alunei și perucă pudrată, devenind îndată domnul de Lessay. Și astăzi, încă, scumpă doamnă, deși nu mai păstrez această părere, socotind-o lipsită dc orice temei, trebuie să mărturisesc că domnul de Lessay semăna grozav cu mumia domnului Denon. E de ajuns să spun că omul acela vîrîsc spaima în mine, o spaimă dc necrezut.

în realitate, domnul dc Lessay era un mic nobil și un marc

filozof. Discipol al lui Mubly și al lui Rousseau3, se fălea că-i om fără prejudecăți și pretenția asta era ca însăși o marc prejudecată. îți vorbesc, doamnă, dc un contemporan dintr-un veac apus. Mă tem că nu mă vei înțelege și sînt sigur că povestea mea nu te interesează. Toate acestea sînt atît dc depărtate! Dar voi scurta-o, pe cît voi putea; dc altminteri nu ți-am făgăduit nimic deosebit și nu

' Regele din Yvetot e titlul unui cîntec de Beranger (1780-1857) (n.r.)

2 Cunoscut mareșal al lui Napoleon, condamnat la moarte în timpul Restaurației, (n.r.)

3 Jean – Jacques; 1712-1778, scriitor și filozof, unul dintre cei mai de seamă reprezentanți ai iluminismului francez; a contribuit prin lucrările sale la pregătirea ideologică a revoluției din 1789 (n.r.). r, iu v trebuie să le aștepți ca în viața lui Sylvcstrc Bonnard să fi fost cine știe ce arenturi mari. Doamna dc Gabry îmi dădu ghes să spun mai departe și urmai aștfcl; Domnul dc Lessay era repezit cu bărbații și numai zîmbet cu doamnele. Săruta mîna mamei mele, pe care obiceiurile din vremea republicii și a imperiului nu o dcprinscscră cu asemenea sclifoseli. Privindu-1, mă trezeam deodată în epoca lui Ludovic al șaisprezecelea. Domnul de Lessay era geograf și nimenea pînă la dînsul, cred cu, nu s-a arătat mai mîndru dccît el dc faptul că se ocupa cu înfățișarea pămîntului acestuia. Pe vremea vechiului regim, făcuse agricultură, dar ca un filozof, locîndu-și adică moșiile pînă la ultimul logon. Cînd nu mai avu nici un bulgăre dc pămînt al său, înfășcă globul întreg i întocmi un număr nemaipomenit de hărți, după istorisirile călătorilor. Hrănit cum era cu cel mai curat miez al *Enciclopediei'*, el nu se mulțumea să-i așeze) eoameni la cutare grad, atîtea minute și atîica secunde latitudine și longitudine. Mai purta de gri ja, vai, și fericirii lor! Ați băgat de seamă, doamnă, că oamenii care s-au ocupat dc

fericirea popoarelor au adus nenorocire celor dragi din jurul lor. Domnul de Lessay era regalist voharian, speță destul de răspîndilă pe atunci printre cei care au fost cc-au fost înaintate de revoluție. El era mai geometru dccît d'Alembcrr'. mai filozof dccît Jean – Jacques și mai regalist dccît Ludovic al opiscprczccclca37. Dar dragostea lui pentru rege era floare la ureche, pe lîngă ura ce-o nutrea împăratului. Se vîrîsc în conspirația lui Gerges 38 împouiva primului – consul, anchetatorii însă, ncluîndu-l în scamă sau disprețuindu-1, nu l-au adus la judecată alături de ceilalți acuzați. Această insultă nu i-a iertat-o niciodată lui Bonapartc pe care îl numea „căpcăunul din Corsica" și căruia zicea el, nu i-ar fi dat niciodată pe mînă comanda unui regiment, atît dc prost îl socotea într-alc militărici.

în 1813, domnul dc Lessay, om ca la vreo cincizeci și cinci de ani și văduv dc multă vreme, luă în căsătorie pe o foarte lînără femeie pe care o punea să-i deseneze hărți geografice și care îi născu o fată, murind apoi chiar dintraccastă naștere. Mama mea a îngrijit-o în puținele zile ale bolii, veghind mai tîrziu să nu lipsească nimic fetiței. Pe fetiță o chema Clcmcntina. Dc la această

1 Cele mai progresiste idei ale filozofilor iluminiști din veacul al XVI ll-lea au văzutlumina zilei în Enciclopedie, lucrare monumentală, apărută între 1751-1777 (n.r.)

2 Matematician și filozof iluminist (1717-1783), unul dintre colaboratorii Enciclopediei. moarte și de la această naștere încep legăturile familiei mele cu domnul de Lessay. Trecusem tocmai de anii dintîi ai copilăriei și devenisem mai posomcrît și mai greoi, picrzînd darul fermecător de a privi și de a simți; nu mă mai

---

37 Primul rege al Restaurației, între 1814-1824 (n.r.)

38 Cadoudal (1771 -1804), șeful complotului regaliștilor împotriva lui Napoleon, care era atunci prim - consul (1799) (n.r.)

minunam de toate lucrurile cu acea încîntătoarc uimire hărăzită celei mai fragede vîrstc. Așa că nu mi-a rămas aproape nici o amintire din anii de după nașterea Clcmcntinci. Atîta știu, doar, că mai tîr/. iu cu cîtcva luni, s-a abătut asupră-mi o nenorocire, lacarcși azi, cînd măgîndcsc, simteum mi scstrîngc inima. Mi-am pierdut mama. S-a lăsat deodată o marc tăcere și s-a făcut frig și întuneric în casa noastră. Căzusem parcă într-un fel de amorțire. Tatăl meu m-a dat la liceu și am avut de furcă pînă să birui această toropeală. Nu eram totuși ceea ce se cheamă un nătărău și dascălii mei au izbutit să-mi vîrc în cap aproape tot ce-au vrut, adică o țîră de greacă și de latină. N-aveam de-a A face decîi cu oamenii din vechime. învățai să-l prețuiesc pe Miltiadc1 și să-l admir pe Temistocle3940. Mă aveam bine cu Quintus Fabius41, cel puțin atîta cil îmi sta în puici i să fac prieteșug cu unul ca dînsul, cogeamite consul. Fudul de așa legături simandicoase, nu mai coboram ochii la micuța Clemcntina și la băirînu-i tată. care, de altminteri, plecară într-o zi în Normand ia, fără ca eu să catadicsesc a-i întreba cînd se vor întoarce.

(n.r.)

77

S-au întors totuși, doamnă, s-au întors î Voi, adieri de sus, tării ale firii și lainice puieri care împrășiiați printre oameni darul iubirii, voi știți că am revăzui-o pe Clemcntina! l-am văzut intrînd în mohorîta noastră locuință. Domnul de Lessay nu mai purta perucă. Pleșuv, cu cîtcva șuvițe argintii aduse pe tîmplclc roșii, vestea o băirîneț c zdravănă. Dumnezeiasca făptură însă pe care o vedeam strălucind la brațul său și a cărei prezență ilumina salonul vechi și spălăcit nu era, așadar, o arătare, era Clemcntina! Adevăr zic: ochii

---

39 Războinic atenian, învingătorul perșilor la Maraton în 490 î.e.n.

40 Războinic și om de stat atenian (secolul VI î.e.n.) (ri.h) - Fr; \ : n?

41 Vechi istoric latin (secolul II î.e.n.) (n.r.)

ci albaștri, ochii ci de albăstrele, mi s-au părul un lucru Iară seamăn, și astăzi încă nu pol să-mi închipui că aceste două ncstcmatcînsuflcțilc să fi înduratobosclilc vieții și ocara morții. Ea se fîstîci nițel salutînd pe tatăl meu, pe care nu-1 cunoștea. Fața i se îmbujorase și gura întredeschisă zîmbea cu un zîmbet dintraccla ce te fac să simți nemărginitul, fără îndoiala fiindcă nu trăda nici un gînd hotărît și nu arăta decît bucuria de a trăi și fericirea de a fi frumoasa/Chipul îi strălucea sub pălăria trandafirie ca un juvacr în cutia lui deschisă. Purta un șal de cașmir pe o rochie de muselină albă, încrețită la mijloc, ce lăsa să se vadă vinul unei cizmulițc roșii cu răsfrîngcri aurii… Să nu rîzi, doamnă dragă: asia găteala de pe alunei și nu știu dacă acelea de azi au tot aii ta simplitate, aii ta -V **/>! UUUA IOJI11W V-U V UI1VIVD.**

cr<

st^lucirc și alîta farmec cuviincios.

Domnul de Lessay ne spuse că, hotărîndu-se să dea la tipar un atlas isferic, venea să se așeze la Paris și că ar fi gata să se mute în vechea sa locuință, dt-ar găsi-o liberă. Tatăl meu o întrebă pe domnișoara de Lessay dacă era f/ricilă că se întoarce în capitală. Era, căci zîmbctul i se deschise ca o floare. Îimbea ferestrelor deschise spre grădina înverzită și luminoasă, zîmbea acelui larius de bronz așezat printre ruinele Cartaginei, pe cadranul pcndulei, zunbca bătrînclor jilțuri cu catifea galbenă și bietului student care nu cuteza să-și ridice ochii la dînsa. Cum o mai iubii înccpînd din ziua aceea!

I Dar, iată-nc ajunși în strada Sevres și în curînd vom zări ferestrele dumiiale. Sînt un povestitor destul de prost și dacă m-aș încumeta să scriu un roman, n-ar ieși mare lucru. Am pregătit pe îndelete o povestire și am să ți-o spun în puține cuvinte, căci este o anumită gingășie, un anumit har al sufletului pe care l-ar jigni un bătrîn ca mine. întinzîndu-sc la vorbă despre simțămintele iubirii,

chiar celei mai neprihănite. Să facem cîțiva pași pe acest bulevard mărginii de mănăstiri și pînă vom ajunge la mica clopotniță de colo, povestea mea va fi încheiată.

Domnul de Lessay. allînd că trecusem prin Școala de istorie și arheologic, mă socoti vrednic să-i fiu colaborator la atlasul istoric. Urma să arătăm într-un șir de hărți ceea ce moșneagul filozof numea nestatornicia împărățiilor de la Noe1 pînă la Carol Magnul4243. Domnul de Lessay îngrămădise în capul său toate greșelile celui de al optsprezecelea veac în ce privește antichitatea. Cît despre mine, eram de parte școlii înnoitorilor în cercetările istorice și la o vîrstă cînd nu prea știi să te prefaci. Felul în care unchiășul înțelegea sau mîî degrabă nu înțelegea timpurile barbare, încăpățînarca lui dea vedea în vechimea îndepărtată prinți ambițioși, popi fățarnici și lacomi, cetățeni virtuoși, poeți filozofi și alte asemenea personaje care n-au cx istat n iciodată dccîpn romanele 1 ui Marmontcl 44 mă făceau să sufăr cumplit, inspirîndu-mi la început tot soiul de obiccțiuni, în parte întemeiate fără îndoială, dar cu totul fără dc folos și uneori primejdioase. Domnul dc Lessay era tare arțăgos, iar Clcmcntina era tare frumoasă. între ia și el, trăiam ceasuri dcchin și dc dulce desfătare. Iubeam. Și, mișel cc-am fos., măînvoii curînd cu toate părerile lui în ce privește înfățișarea istorică și politică a acestui pămînt, în care trebuia să odihnească, mai tîrziu Clcmcntina, pe vrcmilc lui Abraham \ Iui Mcncs45 și lui Dcucalion46.

Pe măsură ce noi întocmeam hărțile, domnișoara de Lessay le

---

42 După legendă biblică, cel care ar fi salvat neamul omenesc de la pieire; refugiat împreună cu familia sa într-o corabie pe care o construise la porunca lui Dumnezeu, supraviețui potopului prin care acesta hotărîse nimicirea oamenilor, deveniți prea răi (n.r.).

43 Rege al Franței (742-814), întemeietorul dinastiei carolingiene (n.r.).

44 Scriitor francez (1723-1799), a abordat numeroase genuri literare, fără a excela în vreunul (n.r.).

45 Patriarh din biblie (n.r.).

46 Rege al Tesaliei în mitologia greacă (n.r.).

colora îi acuarelă. Aplecată asupra mesei, ținea cu două degete pensula; o umbră i se răsfrîngca din pleoape pe obraji, adumbrindu-i ochii pe jumătate închiși cu o dungă fermecătoare. Cîieodaiă își întorcea capul și-i vedeam gura întredeschisă Era atîta expresivitate în frumusețea ei, înеît de cîte ori respira, ți se părea că suspină, iar mișcările ci cele mai obișnuite mă cufundau într-o adîncă visare. Privind-o, îi dădeam dreptate domnului dc Lessay, rccunoscînd că Jupi ier a domnit ca un despot peste ținuturile muniuoasc ale Tcsalici și că Orfeu 47 a fost nesocotit, dînd învățămîntul filozofic pe mîna popimii. Nici azi nu știu dacă eram un mișel sau un erou, cînd îi cîntam în strună. invoindu-mă cu tot ce spunea încăpățînatul moșneag.

Domnișoara de Lessay, trebuie s-o spun, nu mă prea băga în seamă. Această nepăsare mi se părea atît de îndreptățită și de firească, înеît nici nu-mi trecea prin minte să-mi pling soarta. Sufeream, dar fără să știu. Trăgeam nădejde: ne aflam abia la întîia împărăție asiriană.

Domnul de Lessay venea să-și ia cafeaua în fiece seară, cu tata. Nu știif cum ajunseseră să lege prietenie, căci rar mi-a fost dat să întîlncsc două firi așa dc deosebite. Tatăl meu puține admira și multe ierta. Cu vîrsta, prinsese ură pe orice fel dc exagerări. își dichisea ideile cu mii dc nuanțe abia simțite și nu-și însușea o părere dccît păstrînd îndoielile lui. Deprinderile acestea ale unei firi gingașe îl scoteau din sărite pe bălrînul nobil aspru și tăios, pe care vorba cumpătată a unui adversar nu-I potolea nicicînd, ci dimpotrivă, mai rău îl întărită. Adulmecam o primejdie. Această primejdie era Bonapartc. Tata nu se prăpădea cu dragostea pentru el, dar lîindcă îl slujise, nu-i plăcea să audă pe cineva ocărîndu-1 și

---

47 Poet și muzicant, erou din mitologia greacă (n.r.).

mai cu scamă ridieîndu-i în slăvi pe Burboni, cărora le punea în cîrcă greșeli sîngcroasc. Domnul dc Lessay, mai voltarian și mai legitimist ca oricînd, îl înfățișa pe Bonapartc ca fiind izvorul tuturor relelor politice, sociale și religioase. Așa stînd lucrurile, căpitanul Victor era cel de care mă temeam mai mult. Acest zurbagiu de unchi ajunsese cu totul de nesuferit, mai ales de cînd soră-sa nu mai era acolo, ca să-1 potolească. Harfa lui David sfărîmată, Saul 1 își putea da drumul pandaliilor sale. Căderea lui Carol al zecelea 48spori îndrăzneala vechiului partizan al lui Napoleon, care acum nu se mai da îndărăt de Ia obrăzniciile cele mai boacăne. Nu mai venea așa de des pe la noi, casa noastră părîndu-i-sc prea liniștită. Uneori, însă, pe la vremea cinci, îl vedeam ivindu-sc acoperit de Hori, ca un mausoleu. De obicei, se așeza la masă înjurînd de mama focului, după care se pornea, lăudăros, să istorisească, cu gura plină, cuceririle sale amoroase de crai bătrîn. O dală cina sfîrșiiă, își îndoia șervetul în chip de tichie de episcop, dădea pe gîi o jumătate de sticluță de rachiu și pleca cu graba unui pm îngrozit la gîndul că, în loc să bea. își pierde vremea de pomană cu un bătrîn filozof și cu un lînăr învățai. îmi dădeam bine scama că dacă înlr-o zi va da cu ochii de domnul de Lessay. loiulva fi pierdui. Ziua asia sosi, doamnă! De asia dală, căpitanul nici nu se mai vedea de sub maldărul de flori și semăna așa de bine cu un monument comemorativ al gloriilor imperiului, că îți venea poftă să-i petreci cîlc o coroană de flori de siminoc pe fiecare braț. Părea să fie mai cu chef ca de obicei și îmîia persoană care avea să se bucure de această voie bună fu bucătăreasa, pe care o apucă de mijloc tocmai cînd punea friptura pe masă. După cină, împinse -la o parte sticluța ce i se aduse, zicînd că acușica arc să dea foc rachiului, ca să ardă în ceașca de calea. îl

---

[48] Al doilea rege al Restaurației. Domnia lui (1824-1830) s-a caracterizat printr-o puternică reacțiune (n.r.).

întrebai iremurînd dacă nu ține cumva, să i se aducă numaidecîl cafeaua. Foarte bănuitor de felul său, nu era prost deloc unchiu-mcu Victor. Graba mea nu i se păru a bună, căci mă privi chiorîș și-mi zise:

— Răbdare, nepoate! Nu-i de nasul copilului de trupă să sune retragerea, ce dracu! Prea te grăbești, meștere, să mă vezi luînd-o din loc!

’ Era limpede că unchiu-mcu ghicise că doream să plece cît mai iute. Cunoscîndu-1, nu mai aveam nici o îndoială că va rămînc. Și rămase. Cele mai neînsemnate împrejurări din scara aceea mi s-au întipărit în minte. Unchiu-mcu, cum nu sc poate mai voios. Numai la gîndul că prezența lui supără pe cineva, și sc simțea înveselit. Ne povesti, într-un minunat stil cazon, zău așa, o tărășenie cu o călugăriță, un gornist și cinci sticle de vin, snoavă care trebuie să fi fost gustată prin cazărmi, dar cu nu m-aș încumeta să v-o povestesc, chiar dacă mi-aș mai aminti-o. Cînd trecurăm în salon, sc grăbi să ne atragă atenția asupra proastei stări a grătarelor sobei, învățîndu-nc cu un aer atotștiutor cum sc întrebuințează praful tripoli pentru lustruitul alămurilor. De politică, nici o vorbă. își cruța forțele pentru mai lîrziu. Sc auziră opt bătăi în ruinele Cartaginci1. Era ora domnului de Lessay. După cîteva minute intră în salon cu fiică-sa. Lucrurile luau înfățișarea lor obișnuită din toate serile. Clcmcntina sc apucă să brodeze lîngă lampa al cărei abajur umbrea nițel frumosul ci chip, lăsîndu-i pe degete o dîră ce le făcea aproape luminoase. Domnul de Lessay vorbea de o cometă anunțată de astronomi, dcsfășurînd cu acest prilej niște teorii care, oricît de îndrăznețe ar fi fost, făceau dovada că era un om oarecum cultivat. Tatăl meu, care avea cunoștințe de astronomic, își spuse și el părerea, cxprimînd idei pline de bun-simț și sfîrșind cu veșnicul său: „în sfîrșit, știu eu de-o fi așa?” Arătai la rindul meu ce crede

vecinul nostru de laObscrvator, marele Arago4950. Unchiul Victor spuse sus și tarccă toate cometele au o influență asupra calității vinurilor, întărindu-și afirmația cu o istorioară hazlie auzită la circiumă. Atît de mulțumit eram de această conversație, încîl mă silii s-o țin în loc și, cu ce agonisisem din ultimele căiți citite, mă întinsei la vorbă, arătînd pe îndelete alcătuirea chimică a acestor stele cu coadă, care deși împrăștiate în înaltul cerului, pe miliarde de leghe, ar încăpea foarte bine într-o sticlă. Tata, nițel mirat de clocința mea, mă privi cu zîmbctul său blajin. Dar nu poți rămînc mereu în ceruri. Adusei vorba, fără să-mi iau ochii de la Clcmcntina, despre o cometă de diamante pe care în ajun o admirasem în vitrina unui giuvaergiu. Dracu m-a pus!

—Nepoate, izbucni căpitanul Victor, cometa asta a lac o nimica toată, pe lîngăaceeacarcstrăluccaînpărulîmpărătcsciloscfina, cînd venise la Strassburg să împartă oștirii cruciulițele Legiunii de onoare.

— Flccuștcața asta de Ioscfina sc înnebunea după găteli, vorbi domnul de Lessay iJpțr^cteuftșQrbiluri de cafea. N-o învinuiesc pentru asta. Avea și părțile ci bune, deși cam ușuratică. Era din familia Taschcr și i-a făcut o marc cinste lui Buonaparic, măritîndu-sc cu cl. Cînd zici familia Taschcr nu zici marc lucru, dar cînd zici Buonapartc e ca și cum n-ai zice nimic.

— Ce vreți să spuneți cu asta domnule marchiz? întrebă căpitanul Victor.

— Nu sînt marchiz, răspunse tăios domnul dc Lessay, și vreau să spun că Buonaparic și-ar fi găsit perechea potrivită însurîndu-sc cu vreuna din femeile alea canibale pe care căpitanul Cook1 le

---

49 Aluzie la ceasul, avînd înfățișarea ruinelor Cartaginei, pomenit anterior (n.r.).

50 1789-1853, renumit fizician și astronom francez (n.r.).

descrie în călătoriile lui, goale, tatuate, cu un belciug în nas și înfulccînd cu poftă mădulare putrezite de trup omenesc.

Am prevăzut asta, gîndii, și în spaima mea (o, biată inimă omenească!) întîia idee cc-mi trecu prin minte fu aceea că presimțisem bine ce se va întîmpla. Trebuie să spun că răspunsul căpitanului făcu parte din genul sublim. Se propti cu pumnul în șold în fața domnului dc Lessay, și, măsurîndu-1 din cap pînă în picioare, zise:

— Napoleon, domnule vicar episcopal, a avui și o altă soție în afară dc loscfina și dc Maria-Luiza. Pe această soție dumneata n-ai (ic unde s-o cunoști, iar eu am văzut-o dc aproape. Ea poartă o mantie de azur presărată cu stele și-i încununată cu lauri: crucea Legiunii dc onoare îi lucește pe piept. Numele ci c Gloria.

Domnul de Lessay își puse ceașca pe cămin și /isc liniștit:

— Buonapartc al dumiialc era o secătură.

Tatăl meu se ridică alene, întinse încet brațele înainte și spuse domnului dc Lessay cu o voce foarte blîndă:

— Oricine ar fi fost omul care a murit la Sfînta Elena[51] cu i-am slujit zece ani ocîrmuirca, iarcumnatu-mcu a fost rănit de trei ori, luptînd sub stindardele lui. Te rog mult, domnule și prietene, ca pe viitor să n-o uiți.

Ceea ce nu iacuscră obrăzniciile sublime și caraghioase ale căpitanului izbuti să facă dojana cuviincioasă a tatălui meu, stîrnind mînia furioasă a domnului dc Lessay.

— Uitasem asta, scrîșni cl cu spumă la gură și îngălbenind dintr-o dală. E greșeala mea. Uitasem că năravul din născare n-arc vindecare și cine a slujit pe ticăloși…

La vorba asta, căpitanul se năpusti să-1 siringă de

---

[51] 1728-1779, navigator și explorator englez (n.r.).

gît'șiWrfigîlbiVCrcd, dacă fiică-sa și cu mine nu săream să-i despărțim.

Tatăl meu, cu brațele încrucișate și ceva mai palid ca de obicei, privea la comedia asia cu o expresie de nespusă compătimire. Ceea ce a urmat a fost însă și mai jalnic, dar la ce bun să mai vorbim de scrîntcala unor moșnegi? I-am despărțit în cele din urma. Domnul de Lessay făcu semn fiicei sale și părăsi salonul. Văzînd că ca îl urmează, alergai după dînsa pe scară.

— Domnișoară, îi spusei deznădăjduit, strîngîndu-i mîna, te iubesc! Te iubospl^

Ea rămase o clipă cu mîna mea într-a ci, gura i se întredeschise. Cc-avca să-mi spună oare? Dar, deodată, înălțîndu-și ochii la lată-său, care cobora scările, își trase mîna și-mi făcu un semn de adio.

N-am mai revăzut-o de atunci. Tală-său se mulase undeva pe lîngă Pantheon, luînd cu chirie un apartament, ca să-și poală vinde acolo atlasul istoric.. Muri după cîtcva luni, lovit de dambla. Fiică-sa se retrase la Nevers, la niște rude ale maică-si. Acolo la Nevers, s-a măritat cu fiul unui țăran chiabur, Archille Allicr.

Cit despre mine, doamnă, trăii împăcat cu mine însumi: viața mea, cruțată și de mari necazuri și de mari bucurii, fu îndeajuns de fericită. Multă vreme însă n-am putut privi în serile de iarnă un jilț gol lîngă al meu, fără o dureroasă strîngcrede inimă. Clemcntinaa murit demult. Fiică-saa urmat-oîn odihna cea veșnică. Pe nepoata ei am întîlnit-o aici, la dumneata. Nu voi zice însă la fel cu bătrînul din scriptură; „Și acum, dezleagă, doamne, pe robul tău". Dacă un moșneag ca mine mai poate fi de vreun folos cuiva, apoi acestei orfane vreau să-i închin, cu ajutorul dumitale, puterile mele de pe urmă. Rostisem aceste cuvinte în vestibulul locuinței doamnei de Gabry și eram gata să-mi iau rămas bun de la binevoitoarea mea

călăuză, cînd o auzii:

— Dragă domnule, nu te pot ajuta în aceasta pe cît aș dori. Jcannc c orfană și minoră. N-ai să-i poți ajuta cu nimic fără învoirea tutorelui ci.

— Ah! izbucnii, nici nu mi-a trecut prin cap că Jeannc ar avea un tutore.

Doamna de Gabry îmi aruncă o uitătură oarecum mirată. Nu se aștepta la o așa naivitate din partea unui moșneag. Vorbi iar:

— Tutorele fetei este maestrul Mouche, notar la Levallois-Pcrrct. Teamă mi-i c^n-ţy săKjnțelegi bine cu el, căci c un om serios.

—Ei^ dqamnc! strigai, cu cine alunei vrei dumneata să mă înțeleg, lavîrsta mea, dacă nu cu persoanele serioase?

Ea zîmbi cu o ironic blîndă, așa cum zîmbea tatăl meu, și spuse:

— Cu ccî care îți seamănă. Domnul Mouche nu c tocmai dintr-accștia: nu-mi inspiră nici o încredere. Va trebui să-i ceri învoirea ca să le poți duce s-o vezi pe Jcannc, pe care a dal-o la un pension din mahalaua Temes și unde nu c fericită.

Sărutai mîna doamnei de Gabry și ne despărțirăm.

De la 2 la 5 mai: J

L-am văzut în biroul său pe maestrul Mouchc, tutorele domnișoarei Jcannc. Mic, slab și uscat, arc un obraz făcut parcă din colbul hîrțoagclor sale. E un animal cu ochelari, căci nu ți-1 poți închipui Iară ci. L-am auzit pe maestru L Mouchc: arc un glas de huruitoarc și grăiește cu vorbe alese, dar mi-ar fi plăcut mai mult să nu și le aleagă de fel. L-am observat pe maestrul Mouchc: c izmenit și îl pîndește pe cel din fata lui pe sub ochelari, cu coada ochiului. Maestrul Mouchc c fericit, după cîtc mi-a spus: e îneîntat că mă interesez de orfana lui. Nu crede însă că viata ne-a fost dală ca să petrecem. Nu. asta n-o crede și aș zice, ca să fiu drept, că ești de părerea lui cînd îl vezi, atît de puțin plăcut este. S-ar teme că,

înlesnind scumpei sale orfane prea multe plăceri, i sar da o falsă și primejdioasă idee despre viață. Tocmai de aceea, îmi zise el, a rugat-o pe doamna de Gabry să n-o ia pe tînăra fată la dînsa dccîl foarte rar.

îl părăsii pe colbăitul notar și colbăitu-i birou, cu o autorizație în regulă (tot ce vine de la maestrul Mouchc c în regulă) de a vedea în joia dintîi în fiece lună pe domnișoara Jcannc Alexandre, la domnișoara Prefere, insiiluitoare, în strada Demours, mahalaua Ternes.

în prima joi din luna mai, m-am dus la domnișoara Prefere, a cărei școală mi-a fost semnalată de la oarecare depărtare, de o firmă cu slove albastre. Albastrul acesta era întîiul semn ce mi sc afăta în privința caracterului domnișoarei Virginia Prefere, pccarcamavutdcatunci prilejul să-l studiez mai pe larg. O slujnică înspăimîntată îmi luă cartea de vizită, lăsîndu-mă fără un cuvînt de speranță, într-un vorbitor friguros, unde plutea mirosul acela searbăd, care le izbește în sălile de masă ale internatelor școlare. Dușumeaua acestui vorbitor fusese ccruită cu atît de nemiloasă energie, că, 'ffitfdti-mi frică să calc, înăgîndiicăvoirămîncstinghcrînprag. Dar, spre norocul meu, văzînd niște pătrățele de lînă semănate pe dușumea, în fața scaunelor, izbutii să ajung, sărind de pe un ostrov de tapițerie pe altul, pînă la colțul de lîngă cămin, unde mă așezai gîfîind.

Pe cămin, sc vedea într-o ramă groasă, aurită, o listă cu titlul în slove gotice, înflorite și răsucitcîn chip dc flăcări: *Tablou de onoare* și care cuprindea o mulțime dc nume, dar printre ele n-avui plăcerea să dau dccel al domnișoarei Jcannc Alexandre. După ce le-am citit dc cîtcva ori pe ale elevelor care s-au onorat în ochii domnișoarei Prefere, mă simții cuprins dc neliniște, văzînd că nu vine nimeni. Domnișoara Prefere ar fi reușit cu siguranță să introducă pe

domeniile sale tăcerea absolută a spațiilor cerești, dacă vrăbiile n-ar fi ales curtea ci pentru a veni în stoluri nenumărate să sc ciorovăiască, piuind. Era o plăcere să le asculți. Să le vezi însă cum s-ar fi putut, rogu-vă, prin geamurile tulburi? Trebui să mă mulțumesc cu spectacolul pe care îl oferea vorbitorul împodobit dc sus pînă jos, pe cei patru pereți, cu desene executate dc elevele pensionatului. Erau acolo vestale, flori, colibe, coloane, volute și un cap uriaș al lui Tatius \ regele sabinilor, iscălit Estcllc Mouton.

Admiram de o bună bucată dc vrcmccncrgia cu care domnișoara Mouton scosese în relief sprîncenelc stufoase și ochii mînioși ai suăvcchiului războinic, cînd un foșnet mai ușor dccît al unei frunze moarte, plutind în vînt, mă lacu să întorc capul. La drept vorbind nu era o frunză moartă, era domnișoara Prefere. Cu mîinilc împreunate, venea spre mine, lunccînd pe oglinda parchetului, ca sfintele din *Legenda daurilă* pe cristalul apelor. în orice alt prilej însă, domnișoara Prefere nu m-ar fi făcut, cred, să cuget la fecioarele cc-s la marc preț în închipuirea cuvioșilor. Dacă c s-o judec numai după chip, ca mi-ar fi amintit mai degrabă un măr din soiul rcnctă, păstrat pentru iarnă în cămara vreunei gospodine grijulii. Avea pe umeri o pelerină cu ciucuri, întru nimic bătătoare la ochi, dar dînsa o pună ca și cum ar fi fostodajdic preoțească sau mantia unei înalte dregătorii, l-am explicat ce mă aduce acolo, întinzîndu-i și scrisoarea mea dc recomandare.

x – L-ați văzut pe domnul Mouchc, îmi zise ca. Cum sc laudă cu sănătatea? E un om atît dc bun, atît dc… Nu sfîrși vorba și ridică ochii în tavan. înălțai și cu privirea, care sc opri.la spirala dc hîrlic dantelată cc atîrna în locul policandrului, menită – după presupunerile melc – să ademenească muștele și dccLșă Ic abată. (Jc la ramele aurite ale oglinzilor și de Ia tabloul dc onoare.

— Amîntîlnit-o, zisei, pe domnișoara Alexandre la doamna de

Gabry, și am putut prețui firea minunată și mintea vioaie a acestei fetițe. Ca unul cc am cunoscut înainte vreme pe bunicii săi, mă simt îndemnat să-i port dc grijă.

1 Rege legendar al sabinilor, populație care în trecutul îndepărtat ocupa regiunea centrală a Italiei (n.r.).

Drept orice răspuns, domnișoara Prefere oftă din adînc, își duse palma la inimă, apăsînd pe lainica pelerină, și privi din nou la mica spirală de hîrtie. În sfîrșit, îmi spuse:

—Domnule, fiindcă ați cunoscutpc domnul și pcdoamnaNocl Alexandre, îmi place să cred că ați regretat la fel ca domnul Mouche și ca mine matrapazlîcurilc smintite care i-au dus de rîpă, făcînd din fata lor o calică.

Gîndii, auzind aceste cuvinte, că c marc vină să fii nenorocit și Că Vină asta n-o iertăm celor ce multă vreme au fost vrednici de pizma noastră. Prăbușirea lor ne răzbună și ne aduce mîngîiere și sîntem nemiloși cu dînșii. După ce i-am mărturisit fără înconjur că habar n-aveam de daravcrilc acestea bănești, am întrebat-o pcdircctoarea pensionului dacăc mulțumită do domnișoara Alcxndre.

— Copila asta c sălbatică, izbucni domnișoara Prclercn, luînd înfățișarea unei îmblînzitoare hîrșitc, ca să arate în chip simbolic în ce stare a ajuns din pricina unei eleve așa de anevoie de strunit. Apoi, potolindu-se nițel, îmi zise: Nu e proastă, dar nu se poate hotărî să învețe serios un lucru, pornind de la principii.

Stranie domnișoară mai era și domnișoara Prefere! Umbla fără să ridice picioarele și vorbea fără să miște buzele. Ca să nu mă opresc mai mult dccîl se cuvenea la aceste ciudățenii, i-am răspuns că principiile erau fără îndoială ceva minunat și că, în privința asta,» mă bizuiam pe doxa ei, dar că, la urma urmei, cînd știi un lucru,

totuna dacă l-ai învățat așa sau altminteri.

Domnișoara Prefere făcu încet din cap, adică nu, nu se învoiește, cu spusa mea. Apoi, oftă.

— Ah! domnule, spuse ca, persoanele care nu știu cc-i aceea educație judecă dc-a-ndoasclca. Sînt încredințată că ele vorbesc cu cel mai curat gînd, dar ar face mai bine, mult mai bine, dacă ar lăsa asta în scama persoanelor competente.

N-am mai stăruit, întrebînd-o numai dacă aș putea s-o văd fără zăbavă pe domnișoara Alexandre.

își privi pelerina de parcă ar fi cititîn încîlccala ciucurilor, ca într-o carte dc farmece, răspunsul ce trebuia dat și zise, în sfîrșit: tmlîjnî itiA – – Domnișoara Alexandre repetă tocmai acum lecția cu o elevă. Așa-i aici, cele mari le învață pe cele mici. E ceea ce se numește învățămîntul mutual… Dar mi-ar părea foarte rău ca dumneata să fi făcut drumul degeaba. Am s-o chem, îngăduiți-mi numai, domnule, pentru ca lotul să fieîn regulă, să vă trec numele

în registrul vizitatorilor. Sc așeză la masă, deschise un catastif gros și scoase de sub pelerină, unde o vîrîsc, scrisoarea maestrului Mouchc.

— Bonnard cu un d, nu-i așa? mă întrebă ca, scriind. Scuzați-mă că stărui asupra acestui amănunt, dar părerea mea c că numele proprii au ortografia lor. Aici, domnule, facem dictcuri de nume proprii… nume istorice, bineînțeles! După ce îmi scrise numele dintr-un condei, mă întrebă dacă n-ar putea pune alături vreo calitate a mea, de pildă fost negustor, slujbaș, rentier sau oricare alta. Catastiful ci avea o coloană anume pentru calitatea vizitatorilor.

— Ei, doamne! fac cu de colo, dacă țineți numaidccîl să umpleți coloana, puneți: membru al Institutului.

Aveam tot pelerina domnișoarei Prefere înaintea ochilor, dar nu mai era domnișoara Prefere în pelerină, ci o făptură nouă, aceasta însă drăgălașă, grațioasă, lingușitoare, fericită, voioasă, li zîmbeau ochii, micile încrețituri ale obrazului (avea multe) zîmbeau, gura zîmbea și ca, dar numai într-o parte, începu să vorbească. Vocea i sc potrivea cu înfățișarea, era o voce mieroasă:

— Ziceați, așadar, că scumpa noastră Jcannc c foarte deșteaptă. Am făcut și cu aceeași consunate și sînt mîndră că părerile noastre sc potrivesc. Această tînără fală mă preocupă intr-adevăr foarte mult. Cu toate că c nițel cam zburdalnică, arc ceea ce eu numesc un caracter fericit. Dar iertați-mă că abuzez de clipele dumneavoastră atît de prețioase. Chemă slujnica, parcă mai zorită și mai înfricoșată ca înainte și care pieri numaidccîl, alcrgînd s-o vestească pe domnișoara Alexandre că domnul Sylvcstrc Bonnard, membru al Institutului, o așteaptă în vorbitor. Domnișoara Prefere n-apucă dccît să-mi spună că avea un adînc respect pentru rînduielilc Institutului, oricare ar fi ele, cînd Jcannc sc ivi gîfîind și roșie ca un bujor, cu ochii mari deschiși, bălăbănindu-și brațele, fermecătoare în stîngăcia ci naivă.

— În cel hal ești, copila mea! murmură domnișoara Prefere cu o blîndcțc de marnă, potrivindu-i gulerul.

Jcannc era, cc-i drept, într-un hal destul de ciudat. Părul tras îndărăt și prins într-un fileu de unde scăpau șuvițe îndărătnice, brațele subțiri vîrîtc pînă la coate în mîncci de lustrină, mîinilc roșii dedegerătura de care părea să fie tare stînjcnită, fusta prea scurtă, lăsînd să i sc vadă ciorapii prea largi și botinele scîlciatc, o frînghic pentru joacă petrecută ca o cingătoare în jurul taliei, toate acestea făceau din Jcannc o domnișoară nu prea arătoasă.

— Micuță zburdalnică! oftă domnișoara Prefere, care aducea de astă dată nu a mamă ci a soră mai marc.

Apoi se dcpărtă, lunccînd ca o umbră pc luciul dușumelei.

îi spun Jcannci:

— Așază-tc, Jcannc, și vorbește-mi ca unui prieten. Nu le simți bine în școala asta?

Șovăi înainte de a-mi răspunde cu un zîmbet resemnat:

— Nu prea. Ținea în mîini cele două capele ale frînghici și tăcea.

O întrebai dacă, marc cum era, mai sărea coarda.

— O, nu, domnule, îmi răspunse ca cu voiciunc. Cînd slujnica mi-a spus că un domn mă așteaptă în vorbitor, tocmai le învățam pc cele mici să sară. M-am încins atunci cu frînghia împrejur, ca să n-o pierd. Nu c cuviincios. Vă rog să mă scuzați, dar nu prea sînt obișnuită să primesc vizitei

— Dumnezeule! Dar pentru ce să mă supere chinga ta? Călugărițele sfintei Clara se purtau cu o frînghic la cingătoare și erau fete cucernice.

— Sînicți Ioane bun, domnule, că ați venii să mă vodcii și că îmi vorbiți astfel, zise ca. Uitasem să vă mulțumesc cînd am intrai aici, fiindcă eram prea uimită. Ați văzul-o pe doamna de Gabry? Vreți. domnule, să-mi vorbiți de dînsa?

— Doamna de Gabry, i-am răspuns, c sănătoasă. Se află acum la frumoasa ei moșie de la Lusancc. Pol spune de dînsa ceea ce spunea un bătrîn grădinar cînd era întrebai despre siăpîna sa: „Doamna își vede de drumul ci". Da. doamna de Gabry își vede de drumul ei și tu șl ii. Jcannc, că drumul acesta e cel bun și că dînsa merge pc el cu pași măsurați. Deunăzi, înainte de a pleca la Lusancc, am fost cu ca departe, foarte departe, și am vorbii de line. Am vorbii de tine, copila mea, la mormîntul mamei laic.

— Sîni foarte fericită, îmi spuse Jcannc. Și începu să plîngă.

Pătruns de respect pentru aceste lacrimi ale unei tinere fete, le lăsai să curgă în tăcere. Apoi, pe cînd își ștergea ochii, o rugai să-mi

spună cum o duce în casa asta. îmi răspunse că era elevă și totodată profesoară.

— Ți se poruncește și poruncești la rîndul tău… Această stare de lucruri c foarte răspîndită în lume.

Dar camă făcu să înțeleg că pc ca n-o învăța nimeni șț nței ca ițu învăța pcalții, căcrapusăsăîmbracccopiiiccimici, să-ispclc, să le vîjcîn cap bunele purtări și alfabetul, să le arate cum să țină acul, să se joace cu ci și, după rugăciune, să-i culce.

— Ahl izbucniicu, va să zică asta numește domnișoara Prcfcrcînvățămîntul mutuali N-am să-ți ascund, Jcannc, că domnișoara Prefere nu-mi prea place și nu cred că-i așa de bună pe cîl ar dori să pară.

— Oh, îmi spuse Jeanne, ca c așa cum sîntcci mai mulți dintre oameni. E bună cu cei pe care îi iubește și nu c bună cu cei pe care nu-i iubește. Iată, cred că pe mine nu mă iubește prea tare.

—Șidomnul Mouchc? Jeanne, ce se cade să cred despre domnul Mouchc?

— Domnule, vă implor să nu-mi vorbiți de domnul Mouche, vă implor.

Ascultînd de această rugăminte, arzătoare, în care se simțea o hotărîrc aproape sălbatică, schimbai vorba:

— Jeanne, aici mai modelezi figuri de ceară? N-am uitat de mica zînăcarc mi-a plăcut atît de mult, la Lusancc.

— Nu am ceară, îmi răspunse, lăsîndu-și brațele în jos.

r Nu ai ceară, strigai, aici, într-o republică de albine?! îți voi aduce cu ceară colorată și străvezie ca smaraldul.

— Vă mulțumesc, domnule, să nu faceți însă asta. Aici n-am vreme să lucrez la păpușile melc de ceară. începuse, totuși, un mic simt Gheorghe, pentru doamna de Gabry. un micuț simt Gheorghe, cu o platoșă aurită. Fetițele însă au crezut că-i o păpușă, s-au jucat

cu ca și au sfărîmat-o. Scoase din buzunarul șortului o figurină cu mîinilc și cu picioarele desprinse, pe care doar sufletul lor de sîrmă le mai linca. La vederea ci, fu cuprinsă de tristețe și de veselie în același timp, darpînă la urmă veselia birui și fata surise, un suriscarc se șterse dintr-o dată.

Domnișoara Prclcrc era acolo, în ușa vorbitorului, în picioare, cu o privire blajină.

— Drăguța de ca! oftă directoarea pensionului cu glasul ei cel mai duios. Teamă mi-i că vă obosește. Deakmintcri, clipclcdumncavoastrăsînipreționase.

Am rugat-o să lepede această iluzicși, ridicîndu-măsăplcc, îln scosdin buzunar cîtcva tablete de ciocolată și alte dulciuri pe care le adusesem cu mine.

—Oh, domnule, izbucni Jeanne, vor ajunge pentru lot pensionul!

Doamna cu pelerină sări cu vorba:

—Domnișoară Alexandre, mulțumește dom nul ui pentru generozitatea sa. Jearțnc îi aruncă o uitătură destul de oțărită, apoi se întoarse spre mine:

— Vă mulțumesc, domnule, pentru aceste dulciuri și vă mulțumesc, mai cu scamă, pentru bunătatea de a fi venit să mă vedeți.

—Jeanne, îi spusei, strîngîndu-i mîinilc amîndouă, fii mereu o fală bună și curajoasă. La revedere.

Trăgînduțsc spre ușă cu pachetele de ciocolată și prăjituri, i se întîmplă să lovească speteaza unui scaun cu capătul înnodat al cingăloarci. Domnișoara Prefere se încruntă, duse amîndouă mîinile sub pelerină, în dreptul inimii, și mă așteptam să văd că-i iese sufletul bclfercsc.

Cînd rîmaserăm singuri, își recăpăta deodată seninătatea și

trebuie să spun, fără a mă împăuna, că îmi surise dintr-o parte întreagă a obrazului.

— Domnișoară, îi spusei, văzînd că-i în toane bune, am băgat de scamă că Jcannc Alexandre c cam palidă. Dumneavoastră știți mai bine ca mine că vîrsta asta gingașă cerc îngăduință și multă grijă. Ar fi o jignire din parte-mi să o recomand mai stăruitor atenției dumneavoastră.

Cuvintele acestea păreau s-o îneînte. Contemplă cu un aer plin de extaz hîrtia de muște din plafon și izbucni, împreunîndu-și mîinc:

— Cum știu oamenii mari să coboare pînă la cele mai neînsemnate amănunte!

O făcui să priceapă că sănătatea unei tinere fete nu era un amănunt neînsemnat, după care am avut cinstea s-o salul. În prag însă mă opri, ca să-mi spună, în taină:

— Scuzați-mi slăbiciunea, domnule. Sini femeie și lin la glorie. Nu vă pot ascunde că mă simt onorată de prezenta unui membru al Institutului în modesta mea școală. <

Am scuzat slăbiciunea domnișoiuei Prefere și, cugetînd [aJcannccuacea orbire a egoismului, nu încetam să mă întreb tot drumul: ce-i de făcut cu copila asta.

2 iunie

Dusesem în ziua ceea la cimitirul din Marnes pe un vechi coleg foarte bătrîn, care, după cum zicea Goethe, consimțise să moară. Marele Goethe, a cărui vlagă era neobișnuită, credea într-adevăr că omul nu moare decîl atunci cînd vrea cu tot dinadinsul, adică atunci cînd toate puterile ce se împotrivesc destrămării finale și care, laolaltă, fac viața însăși, sînt nimicite pînă la cea din urmă. Cu alte cuvinte, el gîndca că omul nu moare decît atunci cînd nu mai poate trăi. Minunat! Rămînc doar să ne înțelegem asupra acestui lucru și

măreața cugetare a lui Goethe se întoarce, cînd o pătrunzi mai bine, la cîntccul lui La Palisse Așadar, excelentul meu coleg consimțise să moară mulțumită

1 Vechi cîntec popular francez al cărui erou e viteazul căpităn de La: Palisse (n. r). unor atacuri dc apoplcxic, două sau trei, din cele mai convingătoare, printre care ultimul fu fără replică. Cît trăise, ne văzusem rar, dar s-ar părea că i-am devenit prieten dc cum a închis ochii, căci colegii mei îmi spuseră pe un ton grav și cu mutră îndurerată că trebuie să țin una din lcnțclc coșciugului și să vorbesc la înmormîntarc. După ce am citit ca vai dc lume o scurtă cuvîntarc pe care mă străduiseră s-o licluicsc cît am putut mai bine, ceea ce nu însemna că era cine știe ce, mă dusei să mă plimb în pădurea dc Ia Viile d'Avray, apucînd, fără a mă lăsa prea tare în bastonul căpitanului, pe o potecă umbrită unde lumina cădea în rotocoale aurii. Niciodată mireasma ierbii și a frunzelor ude, niciodată frumusețea cerului și seninătatea neclintită a copacilor n-au pătruns mai adînc în sufletul meu, iar neliniștea ce mă cuprinse în această tăcere străbătută dc un fel dc țiuit neîntrerupt era totodată religioasă și senzuală. M-am trasîntr-un loc mai ferit, dc o pane a drumului, așczîndu-mă pe sub niște stejari tineri. Și acolo, mi-am promis să nu mor, sau cel puțin să nu mă învoicsc a muri, mai înainte dc a mă așeza din nou la umbra unui stejar sau în pacea unui cîmp nesfîrșit, ca să cuget la taina sufletului și la rosturile adevărate ale omului. O albină, al cărei mijloc de culoare închisă strălucea în soare ca o za de aur vechi, veni să se așeze pe o floare de nalbă dc o întunecată frumusețe și cu petalele desfăcute jk tulpina stufoasă. Nu mă aflam, firește, pentru îmîia oară în fața unei priveliști atît de obișnuite, dar pentru îmîia oară trezea în mine o curiozitate atîldc prietenoasă și dc înțelegătoare. Mi-am dat seama că întregîză și Moare erau tot felul de potriveli și mii dc fire nevăzute pe care nici nu le bănuisem

pînă atunci. Gîza, sătulă dc nectar își luă zborul ca o săgeată. M-am ridicat cum am putut, înccrcînd să mă țin mai bine pe picioare.

— Adio, floare și albină, le-am spus. Rămîncți cu bine. Facă domnul să mai apuc vremea cînd voi putea ghici taina ce vă unește. Sînt foarte ostenit. Omul însă c în așa fel lacul, că nu-și află odihna după o muncă decîtîntr-o altă muncă. Ele, florile și gîngăniilc, mă vor odihni, dacă o vrea domnul, după truda mea în filologic și istoric diplomatică. Cît dc plin dc înțelesuri c vechiul mit al lui Anteu '! Am pipăit țărînași sînt alt om. Iată dar că Ia șaizeci șioptdc ani o nouăipîynă dea ști se naște în sufletul meu, așa cutii vezi unele mlădițc avîntîndurșe din trunchiul găunos al unei sălcii bătrînc.: t

- – 'lyni. ți..

1 Uriaș din mitologia romană, fiu al lui Neptun (zeul mărilor) și al Terrei (zeița pămîntului). Forța îl părăsea de îndată ce nu mai atingea pămîptul (n.r.).

4 iunie îmi place să privesc de la fereastra mea Sena și cheiurile sale, în hcclc dimineți de un ccnușiu-dcschis, care dau lucrurilor o ncsfîrșită gingășie. Am contemplat cerul de azur care împrăștie asupra golfulcțului din Neapolc luminoasa-i seninătate. Dar cerul nostru de la Paris c mai vioi, mai binevoitor și mai spiritual. El surîde, se încruntă, mîngîic, se întristează și se înveselește, ca o privire omenească. în clipa asta scaldă într-o molcomă lumină oamenii și dobitoacele orașului, care își împlinesc truda lor de toate zilele. Acolo, pe celălalt mal, în portul Saint-Nicolas, hamali descarcă șlepurile pline cu coame de bou, iar alții. înșiruip pe o podișcă, își aruncă cu sprinteneală căpățînc de zahăr care zboară din mînă în mînă pînă la fundul vaporului. Pe cheiul dinspre ^miazănoapte. caii de birjă, aliniati pe sub paltini, cu capul vîrît în traistă cu ovăz ce le atîrnă de gît. mestecă domol. în timp ce birjarii cu fețele roșii își deșartă paharul de-a-n-picioarelea, la tejgheaua crîșmei. pîndind cu coada ochiului vreun mușteriu de dimineață.

Anticarii își rînduiesc cutiile lor pe parapet. Acești de treabă negustori în de-ale minții, care trăiesc mereu pe afară, în bălaia vîniiHui. atîia-sdc munciți de ploaie, de ger, de ninsoare, de ceață și de arșița soarelui, că pînă la urmă încep să semene cu statuile catedralelor. Toți mi-s prieteni și rareori trec pe dinaintea dughcnclor lor Iară să iau vreo vechitură de carte care îmi lipsea pînă atunci, fără să fi bănuitcitdccîtcămi-arlipsi. Odatăîniorsacasă, măîntîmpină țipetele jupînesci mele, învinuindu-mă că rup toate buzunarele și umplu casa de hîrțoagc care atrag șobolanii. în privința asta, Tcrcza c înțeleaptă și tocmai pentru că c înțeleaptă nu vreau s-o ascult; căci, în ciuda înfățișării mclepotolitc, întotdeauna mi-a plăcut mai mult nebunia pasiunilor dccîl înțelepciunea nepăsării. Dar, pentru că pasiunile melc nu-s de fel dintre acelea care izbucnesc, pusticsc și ucid, omul de rînd nu le vede. Ele mă

frămîntă* tOMȘipș^frh s-a întîmplal nu numai o dală să-mi pierd somnul pentru cîtCVî țjîgîtii scrise de vreun călugăr uitat sau tipărite de vreun umil ucenic al lui Picrrc Schocffcr]. Iar dacă aceste frumoase pasiuni încep să se stingă în mine, c pentru că și cu însumi mă sting încet. Pasiunile noastre, noi sîntem. Cărțile melc, cu sînt.

1425-1502, asociatul lui Gutemberg și al lui Fust, cu care a perfecționat tiparul (n r.). Bătrîn și zbîrcit sînt ca ele.

Un vîntuleț mătură o dală cu colbul șoselei semințele înaripate ale paltinilor și firele de fin scăpate din gura cailor. Nu c dccît o pulbere, dar văzînd-o cum zboară, îmi vine în minte că în copilăria mea priveam o pulbere la fel ca asta luată de vîrtcj și sufletul meu de băirîn parizian c înduioșat. Tot ce cuprind cu ochii de la fereastra mea, această zare ce se întinde în stînga pînă la colnicele de la Chaillot, îngăduindu-mi să văd Arcul de Triumf ca un zar de piatră, Sena, gloriosul fluviu și podurile sale, teii de pe terasa Tuilcriilor, Luvrul1 Renașterii, șlefuit ca un juvacr; în dreapta mea, dinspre Pont-Ncuf, *pons Lutctiac Novus diclus*52, cum i se zice în vechile stampe, vechiul și venerabilul Paris cu turnurile sale ca niște săgeți, toate acestea sînt viața mea, sînt eu însumi, și n-aș fi nimic fără aceste lucruri care se răsfrîng în mine cu miile de nuanțe alo gîndului meu, insipirîndu-mă și însuflcțindu-mă. Iată de ce iubesc Parisul cu o nețărmurită dragoste.

Si totuși mi-c lehamite și văd că nu-i chip să te odihnești în orașul acesta, care gîndește atît de mult, care m-a învățat să gîndcsc și mă îmbie necontenit să gîndcsc. Cum oare să nu fiu tulburat în mijlocul acestor cărți care îmi ațință neîncetat curiozitatea istovind-o Iară s-o mulțumească? Ba c un an sau o zi anume ce trebuie căutată,

---

52 în limba latină în original; Podul Luteției, așa-zis nou. (Luteția - a fost vechea așezare a celților pe una din insulele Senei, unde avea să se dezvolte orașul Paris). Le Pont-Neuf (Podul -Nou) e, în ciuda numelui, unul din cele mai vechi poduri din Paris (n.r.).

ba e un loc ce se cerc găsit fără greș ori vreo vorbă veche căreia vrei să-i cunoști înțelesul adevărat. Cuvinte? Ei da, cuvinte. Filolog, sînt suveranul lor, ele sînt supușii mei și lor le dau, ca vrednic rege, întreaga mea viață. N-aș putea oare să abdic într-o zi? Ghicesc că este pe undeva, departcdeaici, la marginea unei păduri, o căsuță în care aș afla liniștea ce-mi lipsește, pînă să mă cuprindă cu lotul o liniște mai mare, fără de sfirșil aceea. Visez o bancă în pragul căsuței și cîmpii cît vezi cu ochii. Ar trebui însă ca un obraz fraged să-mi surîdă pe aproape, oglidînd și întruchipînd toată această prospețime; m-aș închipui bunic și lot pustiul vieții melc s-ar umple deodată.

Nu-s om iute la mînia și cu toate acestea îmi pierd lesne sărita, iar toate lucrările melc mi-ai pricinuit cîtc bucurii, alîtca necazuri. Nu știu cum îmi veni să mă gîndcsc acum la obrăznicia prea nesăbuită și prea nevrednică de a fi

ÎJ-CJJE ci ■’ amintită, pccarc și-o îngăduise față dc mine, sînttrcilunidcatunci, tînărulmcu prieten, din grădina Luxemburg. Nu-1 numesc cu batjocură prieten, căci mi-s dragi tinerii silitori la învățătură, cu toate îndrăznelile și rătăcirile lor. Totuși, tînărul meu prieten s-a întrecut cu gluma. Magistrul Ambroisc Parc1, care cel dinlîi a purces să facă ligatura arterelor și care, găsind chirurgia pe mîna bărbierilor șarlatani, a ridicat-o pînă unde o vedem astăzi, s-a pomenit la bătrînctc încolții dc toți felcerii. Cînd se pornise să-1 judece, ocărîndu-1 în tot felul, un lînăr zănatic, ce putea fi, altminteri, băiat dc treabă, dar care nu știa ce înseamnă respectul, bătrînul dascăl îi răspunse în tratatul său *De la Mumie, delaLicome, des VeninsetdelaPeste5354*.” 11 rog, îi spuse marele învățat, îl rog,

---

53 Renumit chirurg francez (1517-1590) (n.r.)

54 Despre Mumie, despre Inorog, despre Venituri și Despre Ciumă, (n.r.)

dacă arc ceva dc spus împotrivă la răspunsul meu, să se lepede de dușmănie și să se poarte mai blînd cu neștiutorul moșneag". Răspunsul e minunat cînd iese din pana lui Ambroisc Pare, dar să fi venit chiar din partea unui vraci de la țară, încărunțit în muncă și batjocorit de vreun băiețandru și încă i s-ar cuveni toată lauda.'

Ar crede poate unii ca în această amintire nu răbufnește decit o pică josnică. Așa crezusem și cu și mă învinuiam că mă leg, nemernic ce sînt, de vorbele unui copil care nu știe ce spune. Din fericire, gîndurilc mele în privința asta luară pe urmă o trăsătură mai potrivită: dc aceea le și însemnez în caietul meu. îmi amintii că într-o bună zi din al douăzecilea an al vieții mele (să tot fie vreo jumătate dc veac de atunci), mă plimbam în aceeași grădină a Luxcmbourgului, cu cîțiva camarazi. Vorbeam de bătrînii noștri profesori și unul din noi îl pomeni pe domnul Petil-Radel, învățat foarte prețuit, care cel dintîi adusese o licărire dc lumină asupra originilor etrusce, dar care avu nenorocul să întocmească un tablou cronologic al ibovnicilor Elenei. Tabloul acesta ne lacu să rîdem cu poftă iar cu strigai; „Petil-Radel e un prost, dar nu în cinci litere, ci în douăsprezece volume". Prea c ușuratică vorba asta dc adolescent ca să apese pe conștiința unui"moșneag. Măcar dc n-aș fi scăpat în bătălia vieții, dccît niște înțepături tot atîldc nevinovate! Mă întreb însă astăzi dacăîn zilele mele n-am făcut, fără să bănui, ceva lot așa dc caraghios ca tabloul cronologic al ibovnicilor Elenei. Propășirea științelor face să nu mai fie bune dc nimic lucrările care au ajutat în chipul cel mai temeinic Ia aceasta propășire. Deoarece astfel dc lucrători nu mai slujesc'la marc lucru, cei tineri cred, și-s dc bunăcrcdință, că ele n-au slujit niciodată la nimic. Le disprețuiesc și dc îndată cc dau în cuprinsul lor de vreo idee ce și-a trăit traiul, îi pufnește rîsul. Iată cum, la douăzeci de ani, făceam haz de domnul Pctil-Radel și de tabloul său cronologic al crailor Elenei; iată cum

ieri, în grădina Luxcmbourg tînărul și necuvinciosul meu prieten…

Reintră-n tine însuți. Octav. nu te mai plîngc.

Cum? Să te cruțe alții, cînd n-ai cruțat pc nimeni? 1

6 iunie

Era joia dimii a lunii iunie. Mi-am închis cărțile și m-am despărțit de sfîntul stareț Drociovce care, bucurîndu-se de neasemuita fericire cerească, nu c prea zorii, cred, să-și vadă numele și faptele glorificate pc lumea asta înu-o umilă culegere ieșită din mîinile melc. De cc n-aș spune-o? Acea corolă de nalbă pe care am văzul-o săptămîna trecută primind vizita unei albine îmi dă de gîndil mai mult decît toți preoții din vechime cu cîrja în mînă și mitra pe cap. Si chiar adineauri, jupîncasa mea dădu peste mine Ia fereastra bucătăriei, pc cînd cercetam cu lupa niște micșunele. înu-o carte a lui SprcngcF, citită în tinerețe, atunci cînd citeam tot ce-mi cădea în mînă, găsești despre dragostea flori lor cî iova idei care îmi vin în minte după o jumătate de veac de uitare și care astăzi mă interesează pînă într-atît, că regret a nu fi închinat putinele însușiri ale sufletului meu cercetării gîzclor și plantelor.

Cugetam la toate acestea j>c cînd îmi căutam cravata. După cc am scotocit însă fără folos prin foarte multe sertare, o chemai pc jupîncasa mea. Tcrcza veni șontîc – șontîc.

— Domnule, îmi spuse dînsa, trebuia să-mi spuneți că icșiți în oraș și v-aș fi dat cu cravata.

— Dar, Tcrcza, n-ar fi mai nimerit s-o pui într-un loc unde s-o pol găsi și singur?

Tcrcza nu binevoi să-mi răspundă.

Tcrcza nu îmi mai lasă nimic la îndcmînă. Nu-i chip să am o batistă Iară săi-occr, și, deoarece c surdă, bctcagă și pc deasupra, pc zice trece mai uitucă, tînjcncsc într-una ba după una, ba după alta. O văd bucurîndu-se cu o trufie alît dc liniștită dc puterile ci de slăpînă

a casei, că nu mă simt în stare să încerc o lovitură dc stat împotriva cîrmuirii gardcroabclor mele.

— Cravata mea, Tereza! M-auzi tu! Cravata! Iar dacă mă scoți din sărite cu alte tărăgăncli, nu dc cravată o să am nevoie ci dc o funie ca să mă spînzur!

—Sînteți, cum văd, foarte zorit, domnule, îmi răspunde Tereza. Cravata dumneavoastră nu s-a pierdut. Nimic nu se pierde aici, căci am cu grijă dc toate. Dar lăsați-m i cel puțin răgazul s-o caut.

Iată, totuși, gîndiicu, undcduccojumătatedc veac dc slujbă credincioasă. Ah, dacă aveam norocul ca neînduplecata asta dc Tereza să-și fi uitat barem o dală, o singură dată în viața ci, îndatoririle sale dc slujitoare, dacă s-ar fi abătut dc la ele o singură clipă, nu mi s-ar mai fi urcat în cap cu atîta strășnicie și aș îndrăzni măcar să crîcncsc. Dar poli oare crîcni împotriva virtuții? Oamenii care n-au avut nici o slăbiciune sînt grozavi, n-ai cum să-i prinzi. Nu mai departe. Tereza: n-are un cusur pe unde să-i vii dc hac. încrederea în ea însăși, în Dumnezeu și în lumea asta e neclătinată de nici o îndoială. E femeia tare, e fecioara înțeleaptă dc care pomenește sfinta scriptură și dacă oamenii habar nu au dc dînsa, cu o știu. Ea se arată în sufletul meu ținînd o lampă în mînă. o umilă lampă de bucătărie care lucește sub grinda unei casc de țară și nu se va stinge niciodată la capătul acestui braț uscățiv, tare și răsucii, ca un curmei.

'Tereza, cravata mea! Nu știi, nenorocito, că azi c întîia joi din iunie și că domnișoara Jeanne mă așteaptă? Directoarea pensionului trebuie să fi pus să se ceru iască cum se cuvine dușumeaua: sini sigur că acuma te poți oglindi în ca și ce mai petrecere va fi pentru mine, după ce mi-oi frînge oasele acolo, coca cc-i de neînlăturat, să-mi văd mutra jalnică în oglindă. Luînd atunci drept pildă pe simpaticul erou al cărui chip admirabile șlefuit pe bastonul

unchiului Victor, mă voi sili să fac haz dc necaz, dovedindu-mi bărbăția. Vezi soarele acesta minunat. Cheiurile sînt aurite dc razele lui și Sena surîdc unduindu-și valurile scîntcicioarc. Orașul tot c numai aur, o pulbere aurie plutește pe acoperișurile și turnurile sale frumoase, fîlfîind ca un păr despletit… Tereza, dă-mi cravata!… Ah, cum îl înțeleg acum pe unchicșul Chrysalc1, care își chitea gulerele într-un Plutarc, gros. 55D56upă pilda lui, îm i voi ți ne dc azi încolo cravatele între foi le tomurilor dc Acta san*ctorum. Tereza* mă lăsă să vorbesc și căuta mai departe, tăcută. Auzii sunînd încetișor la ușă: Tereza, îi zic, sună cineva. Dă-mi cravata și du-tc să deschizi sau du-lc și deschide și, cu ajutorul domnului, ai să-mi dai pe urmă cravata. Dar nu măi sta așa, te rog, între scrin și ușă, ca – dacă c so spun – o iapă între două șei.

Tereza pomi spre ușă cum ar fi mers împotriva dușmanului. Preabuna mea jupîncasă a devenit foarte neprimitoare. Orice străin îi dă dc bănuit. Dacă c să te ici după dînsa, acest sentiment purcede dintr-o îndelungată cunoaștere a oamenilor. N-am mai avut timp să-mi pol da scama dacă aceeași cunoaștere, însușită dc altcineva, ar duce la același rezultat.

Maestrul Mouchc mă aștepta în camera mea dc lucru. Maestrul Mouchc c încă și mai galben la față dc cum îmi închipuisem. Poartă ochelari albaștri și în dosul lor ochii îi aleargă dc colo – colo ca niște șoricei îndărătul unui paravan. Maestrul Mouchc își cerc scuzc_că a venit într-un moment… Nu arată ce fel dc moment, dar cred că voia să zică un moment în care nu am cravată. După cum știti, nuc vina mea. Maestrul Mouchc, care nu știe nimic, nu parc dc altminteri nicidecum jignii. Atîta doar se teme, ca nu cumva venirea lui să mă

---

55 Personaj din comedia Femeile savante de Moliâre (n.r.)

56 Istoric și moralist grec, secolul I și II e.n. (n.r.)

supere. îl liniștesc pe jumătate. îmi zice că a venit să stea dc vorbă cu mine în calitate de tutore al domnișoarei Alexandre. Mai întîi mă poftește să nu iau deloc în scamă acele îngrădiri ce crezuse că trebuie să le pună la început învoirii ce-mi dăduse dea vedea-opedomnișoara Jcanncîn pensionul ei. Dcaicijnainicașczămîntul domnișoarei Prefere îmi va fi deschis în toate zilele, de la amiază pînă la ora patru. Știind cîtă grijă port acestei tinere fete, el se crede dator să mă lămurească în privința persoanei căreia i-a încredințat-o pe pupila sa. Domnișoara Prefere, pe care o cunoaște dc vreme îndelungată, se bucură dc întreaga-i încredere. Domnișoara Prefere este, după a sa părere, o persoană luminată, dcalcărei sfat c bine să ții scamă și care arc purtări bune.

— Domnișoara Prefere, îmi zice el, arc principii, lucru rar în timpul dc azi, – Toate s-au schimbat acum și vremurile noastre n-aduc nici pe departe cu cele ce-au fost mai înainte.

— Martoră c scara mea, domnule, i-am răspuns. O urcam acum douăzeci și cinci dc ani cu cea mai marc ușurință, iar astăzi, îmi laic răsuflarea și îmi rupe picioarele dc la primele trepte. S-a stricat scara. Apoi, mai sînt gazetele și cărțile pe care odinioară le citeam cu nesaț, fără marc greutate, la raza lunii, iar azi la lumina soarelui își bat joc dc mine, arătîndu-mi numai alb și negru cînd n-am ochelarii pe nas. Podagra îmi chinuiește mădularele. Aici văd încă una din glumele răutăcioase ale timpului.

—Nuc numai asta, domnule, rosti cu ifos maestrul Mouche; ceea cc-i însă cu adevărat rău în vremea noastră c că nimeni nu-i mulțumit de starea lui. în toate clasele societății, de sus pînă jos, se simte o tulburare, o neliniște, o sete de trai bun.

— Doamne! am exclamat, îți închipui, domnule, că această sete de trai bun c un semn al timpului? Nici într-o vreme oamenii n-au avut poftă să trăiască strîmioray. Mereu au căutat să-și

îmbunătățească starea. Din străduința asia necontenită s-au iscat necontenite revoluții. ^trăduința continuă, asta c!

— Ah, domnule, mă dojeni maestrul Mouche, se vede cît de colo că dumneata trăiești cu nasul în cărți, departe de treburile oamenilor! Dumneata nu vezi ca mine'ciocnirile de interese, luptele pentru bani. De la mic la marc, loți trăiesc în aceeași fierbere. E o, goană ncînfrînată după înavuțire. Ceea cc văd mă înspăimîntă.

Mă întrebam dacă maestrul Mouche nu venise cumva la mine doar ca să-și arate ura sa virtuoasă împotriva ticăloșiei omenești, cînd auzii ieșind din gura lui cuvinte mai mîngîictoare. Maestrul Mouche mi-o descrise pe Virginia Prefere ca pe o persoană vrednică de respect, de stimă și de simpatie, cinstită în toate privințele, capabilă de devotament, instruită, cuviincioasă, citind cu glas tare, pudică și pricepută în a pune ventuze. înțelesei atunci că el zugrăvise în culori atît de negre stricăciunea universală doar ca să scoală mai bine la iveală, prin contrast, virtuțile institutoarei. Aflai că școala de pe strada Demours era foarte căutată, aducînd cîștig bun și bucurîndu-se de stima obștească. Pentru a-și întări spusele, maestrul Mouche ridică în sus mina înmănușată – purta mănuși negre de lînă – și adaugă:

— Prin îndeletnicirea mea, sînt în măsură să mă pricep la oameni. Notarul c nițeluș un duhovnic. Am crezut de a mea datorie, domnule, să-ți dau aceste prețioase informații îrț clipa cînd o fericită întîmplarc le-a scos în calea domnișoarei Prefere. Klu mai am decît un cuvînt de spus: această domnișoară care nu știe nimic de demersul meu mi-a vorbit deunăzi de dumneata în cuvinte cum nu se poate mai simpatice. Dacă le-aș repeta, ele și-ar pierde din căldura cu care au. fost rostite și de altminteri nici n-aș putea-o face Iară să trădez oarecum încrederea domnișoarei Prefere.

— N-o trăda, domnule, i-am răspuns, n-o trăda. La drept

vorbind, nu-mi dădea prin gînd că domnișoara Prefere mă cunoaște cît de cît. Totuși, fiindcă dumneata, ca vechi prieten cc-i ești, ai trecere ladînsa, mă folosesc de bunele sentimente ce-mi arăți, rugîndu-tc să pui o vorbă pc lîngă prietena dumilale în favoarea domnișoarei Jeanne Alexandre. Această copilă, căci nu-i decît o copilă, c împovorată peste măsură. Prea c obositor pentru dînsa să fie în același timp elevă și profesoară. în afară de asta, mă tem că o fac toți să-și simtă prea mult sărăcia și ca c o fire simțitoare pe care umilințele ar împinge-o la revoltă.

— Vai, răspunse maestrul Mouchc, dar trebuie totuși pregătită pentru viață. Nu sîntem pe lumea asta ca să petrecem și să ne facem toate vrerile.

— Sîntem pe lumea asta, răspunsei cu vioiciune, ca să ne bucurăm dc tot cc-i frumos și bun și ca să ne facem toate vrerile dacă-s nobile, inteligente și generoase. O educație care nu te deprinde să vrei c o educație care strică sufletele. E nevoie ca dascălul să-1 învețe pe copil să vrea.

Văzui îndată că maestrul Mouchc mă socoatc un om dc nimic. îl auzi vorbind iar, cu foarte multă liniște și stăpînirc dc sine.

— Gîndcștc-ic, domnule, că educația celor săraci trebuie făcută cu marc băgare dc scamă și trebuie să le vîrc în cap supunerea ce urmează s-o aibă față dc rînduiclile societății. Poate că dumneata nu știi că Nocl Alexandre a murit fără să-și plătească datoriile și că fiica-sa trăiește aproape din pomană.

— Oh, domnule! izbucnii cu, să nu spui una ca asta. Ar fi o vorbă în vini și nici măcar adevărată.

— Datoriile pe care le-a lăsat moștenitorilor întreceau toată averea lui, urmă notarul. Am căzut însă la învoială cu creditorii în interesul copilei. Se oferi să-mi dea lămuriri amănunțite: n-am primit să le ascult, nefiind în stare să pricep nici un fel de dara veri

bănești și mai puțin încă pe acelea ale maestrului Mouchc. Notarul se pomi din nou să-mi laude sistemul deeducațical domnișoarei Prefere și îmi spuse, drept încheiere: Nu poți învăța jucîndu-lc.

— Ba nu înveți dccîl jucîndu-lc, i-am răspuns. Dibăcia învățătorului nu c dccît aceea dc a trezi curiozitatea minților tinere ca să le potolească apoi aceasta curiozitate, pe care numai ființele fericite o au vie și Sănătoasă.' Cunoștințele vîrîtc cu de-a sila în minte o astupă și o înnăbușă. Ca sa mistui știința, trebuie s-o fi înghițit cu poftă. O cunosc pe Jeanne. Dacă ar fi lăsată pe mîna mea, aș face din copila asta nu o savantă, căci îi vreau binele, dar o fată seînteind dc inteligență și plină dc viață și în care toate frumusețile naturii și ale artei s-ar răsfrîngc cu o dulce strălucire. Aș facc-o să trăiască la unison cu frumoasele privilcști, cu scenele dcsăvîrșite ale poeziei și istorici, cu muzica dc nobilă inspi rație. I-aș înfățișa ca vrednice dc dragoste toate cîtc aș vrea să le îndrăgească. Pînă și migăloasa trudă a cusutului aș facc-o atrăgătoare pentru dînsa, prin alegerea țesăturilor, prin grația broderiilor și prin stilul dantelelor. I-aș da un cîinc frumos și un căluț ca s-o deprind să cîrmuiască făpturile; păsări i-aș da, să lc hrănească și astfel să afle cît de mult prețuiește o picătură de apă și o firimitură de pîinc. Ca s-o fac să cunoască încă una dintre bucurii, aș vrea să fie milostivită cu un zîmbet voios pe buze. Și deoarece nu se poate fără suferință, deoarece viața c plină de necazuri, aș învăța-o înțelepciunea care ne înalță deasupra tuturor necazurilor și dă frumusețe pînă și suferinței, lată cum înțeleg cu educația unei tinere fete.

— Mă plec înaintea dumitale, zise maestrul Mouchc, lipindu-și palmele înmănușate. Și se ridică.

— Să fim bine înțeleși, îi spusei însoțindu-1 spre ușă, cu nu vreau să impun domnișoarei Prefere sistemul meu de educație, care c numai al meu și nu se potrivește de fel cu rînduiala

unorpcnsioanc, fie ele cele mai îngrijite. Am doar o rugăminte la dumneata: s-o convingi pe domnișoara Prefere să-i dea copilei mai puțin de lucru și mai mult răgaz, să n-o umilească și să-i lase atîta libertate a mintii și a trupului cît îngăduie regulamentul școlii.

Stinsul domnului Mouchc era palid șj misterior cînd mă încredința că observațiile melc vor fi luate în scamă și că se va line socoteală de ele. în cea mai hună pane. Spunînd acestea, făcu din cap un salul scurt și ieși, lăsindumă într-un fel de stare de tulburare și teamă nedeslușită. M-am frecat în viața mea de toate soiurile de oameni, dar unii care să semene cu acest notar sau cu această institutoare n-am înîîlnit.

6 iulie

Deoarece maestrul Moyche mă ținuse atîta de vorbă, a trebuit să renunț de a mai merge s-o văd pe Jcannc în ziua accca. îndatoriri profesionale m-au prins tot restul săpiămînii. Deși ajuns la vîrsta cînd te desprinzi de toate, mii de legături mă țin încă strîns de lumea în care am trăit. Prezidez academii, congrese, societăți. Sînt împovărat de funcțiuni onorifice și numai la un singur minister am pînă la șapte dintr-acestca, dacă stau să lc număr. Cei de prin birouri bucuros ar vrea să se descotorosească de mine, iar cu, bucuros aș vrea să mă descotorosesc de dînșii. Dar deprinderea c mai tare și dccîtci și dccîl mine și iată-mă ureînd lîrîș – grăpiș scările Statului. Cînd n-oi mai fi, bătrînii ușieri își vor arăta unul altuia umbra mea rătăcind pe coridoare. Cînd ajungi foarte bătrîn, c cum se poate mai greu să pleci dintr-o dală. Ar fi lotuși vremea, cum zice cîniccul, să mă adun de pe drumuri și să mă împac cu gîndul morții.

O bătrînă marchiză filozoafă, prietenă a lui Hclvctius1 la vremea ci, pc care am apucat s-o văd și cu la tatăl meu, zicea preotului venit s-o grijcască de moarte, cînd își simțea sfîrșitul aproape:

— E oare nevoie de asia? Văd că fiecare reușește să moară la

prima încercare.

După cîlva timp, tatăl meu se dusese s-o vadă și o găsi gata să-și dea sufletul.

— Bună scara, prietene, îi zise dînsa, strîngîndu-i mîna, acum voi vedea dacă face să-l cunoști pc Dumnezeu mai dc-aproape.

Iată cum știau să moară frumoasele prietene ale filozofilor. Acest fel de a sfîrși nu c, firește, de o josnică obrăznicie și asemenea vorbe ușuratice nu ies din capul proștilor. Ele mă supără însă. Nici temerile, nici speranțele melc nu se potrivesc cu o astfel de momic. La a mea mi-aș dori și puțină reculegere și tocmai de asta va trebui să cuget, cîțiva ani de-acum încolo, să mă regăsesc pe mine însumi, altminteri s-ar putea… Dar, tăcere! Nu cumva cea cm c trece să se întoarcă, auzindu-și numele. Mă simt încă în stare și fără ca, >ă-mi duc samarul.

Am găsii-o pe Jcanne cum nu se poate mai fericită. Mi-a povestit că joia trecută; după vizita tutorelui ci, domnișoara Prefere o scutise de rînduielile regulamentului și o despovărase de unele îndatoriri. De la acea binecuvîntată joi încoace, se jx) aie plimba în voie prin grădina din care nu lipsesc decît flori le și frunzele. Găsește chiar răgaz să lucreze la micul și nefericitul și Simt Gheorghc. îmi zice zîmbind:

— Știu bine că dumneavoastră vă datorez toate acestea.

îi vorbii de altele, dar băgai de scamă că nu mă ascultă cu pjjcp marc luare -aminte., u

— Văd că ești cu gîndul într-allă parte, i-am spus arată-mi și mic cc te frămîniă, altfel ar însemna să ne pierdem vremea vorbind, ceea cc nu c vrednic nici de mine, nici de dumneata.

Dînsa îmi răspunse:

— Oh, vă ascultam, domnule, dar c drept că mă gîndcam la ceva. Mă iertați, nu-i așa? Gîndcam, că trebuie să vă iubească foarte

mult domnișoara Prefere, ca să se fi făcut dintr-o dală așa de bună cu mine. Și mă privi cu un aer surîzător și totodată speriat, care îmi stîmi risul.

’ Filozof iluminist francez (1715 -1771), unul dintre colaboratorii Enciclopediei (n.r.)

— Asta te miră? o întrebai.

— Foarte mult, făcu ca.

— Și de ce, mă rog?

— Pentru că nu văd deloc cc-ar fi pulul s-o facă pe domnișoara Prefere să vă iubească.

— Mă crezi deci, așa de urîcios?

—O, astanu, darnu văd într-adevăr nici un motiv ca să plăceți domnișoarei Prefere. Și totuși îi plăceți mult, foarte mult. M-a chemat la dînsa și mi-a pus toi felul de întrebări despre dumneavoastră.

— Adevărat?

— Da, ținea să vă cunoască obiceiurile. A mers pînă acolo, că mi-a cerut să-i spun ce vîrstă arc jupîneasa dumnevoastră.

— Ei bine, o întrebai, și ce crezi de toate acestea?

Jeannc rămase mai multă vreme cu ochii ațintiți la postavul cam ponosit a! botinelor, părînd absorbită de un gînd ce o frămînta adine. În sfirșit. inăltindu-și capul, zise:

— N-am încredere în ea. Nu e oare firesc să fii neliniștit de un lucru pe care nu-l înțelegi? Știu bine că sînt o zăpăcită, dar sper că din pricina asta nu sînteti supărat pe mine.

—Nu, desigur, Jeannc, nu sini supărat pe line.

Mărturisesc însă că mă simțeam și eu cuprins de mirarea ei și că răsuceam în capul meu îmbătrînit această cugetare a tinerei fete: ești neliniștit de ceea ce nu înțelegi.

Jeannc vorbi iar, surîzînd:

— M-a întrebat… ghiciți ce? M-a întrebat dacă vă place traiul bun.

— Și ce ai răspuns, Jeannc, la acest potop de întrebări?

— Am răspuns: „Nu știu, domnișoară". Și domnișoara mi-a spus: „Ești o prosluță mică. Cele mai neînsemnate amănunte din viața unui om marc trebuie luate în scamă. Află, domnișoară, că domnul Sylvcstrc Bonnard este o glorie a Franței".

— Ei drăcie! izbucnii cu. Și ce crezi despre asta, domnișoară?

— Cred că domnișoara Prefere avea dreptate. Nu țin însă… (c urît ceea ce am să vă spun) nu țin de fel ca domnișoara Prefere să aibă dreptate în vreo privință, oricare ar fi…

— Ei, dacă-i așa, poți fi mulțumită, Jeannc: domnișoara Prefere n-avea dreptate.

— Ba da! Ba da! Avea multă dreptate. Dar cu voiam să-mi fie dragi toți cei care vă iubesc, toți fără deosebire și nu semai poate, căci nu voi putea s-o iubesc niciodată pe domnișoara Prefere.

—Jcannc, ascullă-mă, rostii cu cu gravitate, domnișoara Prefere s-a făcut bună cu tine, fii și tu bună cu dînsa.

Jcannc îmi întoarse vorba, înăsprindu-și glasul:

— Îi vine foarte lesne domnișoarei Prefere să fie bună cu mine, dar mic mi-ar fi tare greu să fiu bună cu dînsa.

Dădui cuvintelor încă și mai multă greutate, ca să-i spun:

— Copila mea, autoritatea dascălilor c sfîntă. Profesoara la de pension c pentru line mama pe caro ai pierdut-o.

Abia rostisem această solemnă neghiobie și m-am căit amarnic. Copila păli, făcînd ochii mari.

— O. domnule! exclamă ea. cum puicii spune una ca asia, tocmai dumneavoastră?

Da, cum am putut spune una ca asta?

O auzii repetînd:

— Mama! Scumpa mea mamă! Sărmana mea mamă!

intîmplarca mă împiedică să fiu prost pînă la capăt. Nu știu cum se făcu, dar parcă mă podidi plînsul. La anii mei nu mai plîngi. Pesemne că o tuse afurisită îmi aduse lacrimi în ochi. în sfîrșit, s-ar fi pulul înșela oricine, privindu-mă. Și Jcannc se înșelă, închipuindu-și că plîng întKtdevăr. O, ce neprihănit, ce luminos surîs luci alunei sub frumoasele ci gene umede, ca soarele printre ramuri după o ploaie de vară! Ne luarăm de mînă și rîmaserăm așa, multă vreme, fără a ne mai spune nimic, fericiți. ((

— Copila mea, spusei înlr-un lîr/. iu, cu sîni fqi^ebătrîn și multe din tainele vieții pe care tu ai să le afli, încetul cu încetul, mic mi s-au dezvăluit. Credemă: ziua de mîinc e făcută din cea de ieri. Toate silințele talc ca să trăiești bine aici, fără amărăciune, te vor ajuta într-o zi să trăiești în pace și bucurie la casa ta. Dacă vei avea odată a te plîngc de un necaz adevărat, mă vei găsi aici, gaia să te ascult. Dacă ți se va aduce vreo jignire, doamna de Gabry și cu mine te vom apăra.

— Sper, dragă domnule, că sănătatea dumneavoastră nu lasă nimic de dorit?

întrebarea asta mi-o punea, însoțită de un surîs, domnișoara Prefere care intrase pe nesimțite. Mă gîndii în primul rînd s-o dau la toți dracii, în al doilea rînd să constat că gura îi era făcută pentru surîs, cum c cralița făcută să eînte ca vioara, și în al treilea rînd să-i întorc politețea, arălîndu-mi bucuria de-a o afla sănătoasă. O trimise pc tînăra fală să se plimbe în grădină, apoi, cu o mînă pc pelerină și cu cealaltă întinsă spre tabloul de onoare, îmi arătă numele Jcannci Alexandre, scris cu slove gotice în fruntea listei.

— Văd cu marc plăcere, îi zic, că sînteți mulțumită de purtarea acestei copile. Nimic nu-mi poate fi mai plăcut și înclin să pun în scama afectuoasei dumneavoastră supravegheri acest rezultat

fericit. Mi-am îngăduit să vă trimit cîtcva cărți care pol interesa și instrui pe tinerele fete. Urmează să hotărîți, după cc le veți frunzări, dacă le puteți da în mîna domnișoarei Alexandre și a colegelor ei.

Recunoștința directoarei pensionului merse pînă la înduioșare și se im inse intr-o vorbărie ce nu se mai sfirșea. Ca să i-o curm, spusei dintr-o dată:

— E o zi tare frumoasă.

— Da. făcu dînsa. și dacă o ține tot așa. dragele de ele vor avea vi cmc bună de joacă.

— Vorbiți, iară îndoială, de vacantă. Dar domnișoara Alexandre. c; flrc nu mai are nici un fel de rude, nu va ieși de-aici. Ce-o să se facă, doamne. în casa asta marc și pustie?

— Îi vom oferi jk cil se poate mai multe distracții. Am s-o duc prin muzee și… Șovăi o clipă, apoi, roșindu-sc: și la dumneavoastră, dacă îngăduiți.

— Cum de nu! sării cu. Dar c o idee minunată!

Ne despărțirăm foarte împrieteniți unul cu celălalt. Eu cu dînsa. pentru că obținusem totcc doream, ca, cu mine, Iară vreo pricină de scamă, ceea ce, după Platon J, o așează pe treapta cea mai de sus în ierarhia sufletelor. Mă simții totuși cuprins de rele presimțiri la gîndul că această persoană va veni la mine. Și tare aș fi vrut ca Jcannc să fi fost pc alte mîini decît ale ci. Maestrul Mouche și domnișoara Prefere sînt fi ințe pc care mintea mea nule poate pricepe. Nu știu niciodată cc anume le face să spună ceea cc spun, nici ce le îndeamnă să facă ceea cc fac. Sînt în ci adîncimi pline de taină care mă tulbură. Cum zicea mai adineauri Jcannc: te neliniștește ceea cc nu înțelegi. Vai, cînd ajungi la vîrsta mea, știi prea bine cît de ticăloasă c viața, cum știi tot așa de bine cc ai pierdut zăbovind în lumea asta și atunci nu mai ai încredere decît în tinerețe.

1 Filozof idealist grec (429-347 î.e.n.) (rur.).

16 august

Lc așteptam, intr-adevăr, le așteptam cu nerăbdare. Ca s-o conving pe Tereza să lc primească bine, am folosit toată dibăcia mea dea mă vîrî în sufletul cuiva și de a-i plăcea, dar dibăcia asta nu-i cine știe ce.

Au venii. Jcanne, era, zău, tare drăguță. Nu c cc-a fost bunică-sa, desigur. Astăzi însă, jKmtru întîia oară, băgai de scamă că arc o înfățișare plăcută, lucru care în lumea asta folosește mult unei femei. Ea zîmbi și cetatea cărților se înveseli deodată.

Am tras cu coada ochiului la Tereza; voiam să văd dacă slrășnicia ei de paznicii bătrînă se îmblînzestc la vederea tinerei fete. Văzui cum își pironește la Jcanne ochii ci spălăciți, fața zbîrcilă, gura știrbă, bărbia ascuțită și aprigă.

Domnișoara Prefere. îmbrăcată în albastru. făcea un pas înainte, se dădea îndărăt, țopăia. venea în trap mărunt, exclama, ofta, pleca ochii, ridica ochii, se împleticea în salamalecuri, nu mai îndrăznea, iar îndrăznea, făcea plecăciuni, pe scurt, ca o iapă la dresaj.

— Ce de-a cărți! se miră ca. Și le-ați citit pe toate, domnule Bonnard?

— Vai. le-am citit, răspunsei, și tocmai de asta nu știu nimic, căci printre cărțile acestea nu-i una să nu se bată cap în cap cu alta, astfel că, după ce le cunoști pe toate, nu mai știi ce să crezi. Vezi unde am ajuns, doamna mea. O striga apoi pe Jcanne, ca să-i împărtășească impresiile sale. Jcanne însă privea mară pe fereastră.

— Ce frumos c aici! ne spuse dînsa. îmi place „să văd cum. curgc fluviul.

Asta te duce cu gîndul la atîtca!; i c j: • r

Cînd domnișoara Prefere își scoase pălăria, descoperind o frunte împodobită cu zulufi blonzi, jupîncasa mea i-o înhățâ, zicînd că nu

suferă bulcndrc lăvălindu-sc pe scaune. Se apropie apoi de Jcanne, numind-o „mica mea domnișoară” și îi ceru „țoalele”. Întinzîndu-i măntăluțaci și pălăria, mica domnișoară lăsă să se vadă un gît grațios și un mijlocel rotund, ale cărui conturc ieșeau la iveală în lumina ferestrei și tare aș fi dorit să fie văzută în clipa ceea de altcineva dccît de o bătrînă slujnică, o directoare de pension încîrlionțată ca un miel și un babalîc de arhivist paleograf.

— Privești Sena, îi zic, vezi cum seînleiază în soare.

— Așa c, răspunse ca, rezemată în coate de bara ferestrei, ai zice că-i o flacără care curge. Dar uitați-vă, colo, cîl dc răcoroasă parc sub sălciile de pe mal care se oglindesc în ca. Colțișorul acela îmi place mai mult încă dccît tot ce se vede.

— Haide, îi spun, văd cu că fluviul îți face cu ochiul. Cc-ai zice dacă nc-am duce, cu învoirea domnișoarei Prefere, pînă la Saint-Cloud cu vaporul? îl putem prinde colo dcvalc, la Pont Royal.

Jcannc era foarte mulțumită dc idcca mea, iar domnișoara Prefere gata de orice sacrificii. Jupîncasa însă nu înțelegea să ne lase să plecăm așa. cu una, cu două. Mă luă în sufragerie, unde o urmai tremurînd.

— Domnule, îmi zise, cînd rămăscrăm singuri, nu vă gîndiți niciodată la nimic și iot cu trebuie să fiu aceea care să mă gîndcsc la toate. Noroc că nu-sini uitucă.

N-am crezut nimerit să-i zdruncin această iluzie îndrăzneală. O auzii iar:

— Așa, va să zică? Plecați fără să-mi spuneți cc-ar vrea să mănîncc mica domnișoară? E destul de greu, domnule, să vă mulțumească cineva pe dumneavoastră, pe dumneavoastră care știți cel puțin ce-i aceea o mîncarc bună, darmite pe o tinerică de asta? Ele habar n-au ce înseamnă să gătești. Adeseori strîmbă din nas la mîncarea cea mai bună, zicînd că n-au pomenit una mai

proastă, iar cea proastă li se pare bună și asta din pricină că nici ele nu știu ce vor. Poftim, s-o mai scop la capăt cu ele! Spuncți-mi dacă micii domnișoare ii plac porumbelul fript pe mazăre verde și prăjiturile cu cremă.

— Buna mea Tereza, i-am răspuns, fă cum te laic capul și are să fie Toane bine. Cucoanele astea sc vor mulțumi cu masa noastră dc toate zilele.

Tereza își înăspri glasul:

— Domnule^ văvorbcsc dc mica domnișoară. Nu trebuie să plece dc la noi fără să sc fi bucurai și ca nițel. Cîl despre hoașca cu zulufi, dacă nu i-o plăcea mîncarea mea, n-arc dccît să se șteargă pe bot. Puțin îmi pasă dc ca!

îmi venise inima Ia loc, cînd m-am întors în cetatea cărților, unde domnișoara Prefere își făcea dc lucru împletind cu iglița, dar așa dc liniștită, că ai fi zis că c la ca acasă. Mai-mai s-o cred și cu! Cc-i drept, nu ocupa cine știe ce loc acolo, lîngă fereastră. își alesese însă atît dc potrivit scaunul și taburclul, că ele păreau făcute anume pentru dînsa.

Jcannc, dimpotrivă, sc uita lung la tablouri și la cărți, ca și cum și-ar fi luat un duios rămas bun dc la ele.

— Uite, îi zic, amuză-lc frunzărind cartea asta. Nu sc poate să nu-ți placă. Arc gravuri frumoase. Și-i pusei înainte, dcschizînd-o, culegerea de costume a lui Vcccllio57, nu o culegere dintr-acelca, mărog, laîndcmîna oricui și lucrată sărăcăcios de artiști din zilele noastre, ci înlr-adevăr, un exemplar măreț, vrednic de respect, din întîia ediție, lot așa de nobil ca și doamnele nobile ce se văd pe filele lui îngălbenite și înfrumusețate de vreme.

Răsfoind gravurile, cu o naivă curiozitate, Jeannc îmi spune:

---

[57] (Tițian) mare pictor italian (1477-1576) (n.r.). ' Racine, Fedra, actul V. se. 3 (n.r.).

— Vorbeam de plimbare și cînd colo îmi înlesniți o călătorie. O lungă călătorie.

— Ei, dacă-i așa, domnișoară, zic cu, trebuie să ic așezi mai bine, ca pentru o călătorie. Văd că stai pe muchea scaunului pe care l-ai aplecat de stă într-un picior, iar cartea lui Vcccllio îți apasă genunchii. Așază-tc cumsecade, îndreaplă-ți scaunul și pune cartea pe masă.'

Ea se supuse zîmbind și îmi zise:

— La uitați-vă, domnule, ce costum frumos. (Era al soției unui doge). Ce nobleță arc și ce gînduri minunate îți trec prin cap, privindu-1! Frumos lucru, luxul, orice s-ar zice!

— Nu trebuie să vorbești așa. domnișoară, făcu directoarea pensionului, înăhindu-și năsucul turtit, din lucrul Ci.

— Nu-i nimica rău în asta, intrai și cu în vorbă. Sînt suflete de lux care au gustul înnăscut al măreției.

Năsucul turtit se lasă numaidecît în jos.

— Și domnișoarei Prefere îi place luxul, zise Jeannc: să vedeți cum face abajururi de hîrtic pentru lămpi. E un lux ieftin, dar, oricum, tot lux e!

întorși la Veneția, făceam tocmai cunoștință cu o patriciană învcsmîntaiă într-un fel de patrafir brodai, cînd auzii sunînd. Mi-am închipuit că-i vreun băiat de la plăcintăria vecină cu coșuleiul său, dar ușa cărților se deschise și… îți doriseși adineauri, bătrînc SylvcstrcBonnard, caalți ochi decîlcci uscațide sub ochelari să vadă fata plină de farmec pe care o ocrotești: iată că ți s-a împlinit dorința, în chipul cel mai neașteptat. Și asemeni nesocotitului Tezeu, un glas îți spune:

Tu teme-te, stăpîne, că zeii în mînie

Ți-ar împlini, din ură, dorința cea mai vie2.

Ușa cetății cărților se deschise și un lînăr chipeș se ivi, adus de

Tereza. Bătrînă asta săracă cu duhul nu știe decîl să deschidă oamenilor ușa sau să le-o închidă în nas; habar n-arc de acele vicleșuguri cu care vizitatorii sînt ținuți în anticameră și salon. Nu intră în deprinderile ci nici să ți-i vestească, nici să-i facă să aștepte. Ori lc trîntcșic ușa în nas, ori ți-i aduce pe cap. Iată-1 deci pe chipeșul tînăr dînd buzna, iar cu nu mă simt într-adevăr în stare să-l scot de acolo și să-I închid numaidccîl,. ca pe-o fiară primejdioasă, în odaia de alături. Aștept să spună ce poftește. O spune Iară a scîmplctici în vorbă, dar mi se parc că a și văzut-o pe lînăra fală care, aplecată asupra mesei, răsfoiește cartea lui Vcccllio. Mă uil la el; ori mă înșel rău de tot, ori l-am mai văzut pe undeva. îl cheamă Gelis. E un nume pe care l-am auzit nu știu în ce ioc. De altminteri, domnul Gclks (căci Gelis osie) știe foarte bine ce vrea. îmi spune că c în anul trei la școala de istorie și arheologic și că își pregătește de vreo cincisprezece sau optsprezece luni teza de absolvire, al cărei subiect e starea-mănăstiri lor bcnedictinc pe la 1700. A citit lucrările mele despre *Monasiicon* și c convins că nu și-ar putea duce teza la capăt Iară sfaturile mele, mai întîi. și Iară un anume manuscris pe care îl am eu. manuscris, ce nu-i altul decîl condica de cheltuieli a mănăstirii din Citeaux, dintre anii 1683 și 1704. După ce mă lămurește asupra acestora, îmi întinde o scrisoare de recomandai ic purtînd semnătura celui mai ilustru dintre confrații mei. A. da, acum știu; așa mai vii acasă: domnul Gelis c unul și același cu lînărul care mai an mă făcuse imbecil, acolo, sub castani. Desfac scrisoarea și mă gîndesc: "A, nenorocitulc, nici nu-ți trece prin cap că le-am auzit și că știu ce crezi despre mine… sau, cel puțin, ce credeai în ziua aceea, căci mintea voastră a tinereilor c atît de flusturatică! Te am în mîna mea, tinere nesocotit! Ială-ic în bîrlogul bălrînului

′ ir» ′11• •

leu șiîncăatîțdcncașțppuii, pe legea mea, căbăuînul leu, mirat foarte, nu știe ce să facă cu prada. Dar iu, băirînc leu, n-ai fi cumva un imbecil? Dacă nu ești, ai fost. Ai fost un neghiob stînd să-1 asculți pe domnul Gelis, la picioarele statuii Margaretei de Valois, de două ori neghiob că ai auzit ce spune și de trei ori neghiob că n-ai dat uitării ceea ce era mai bine să nu auzi". Dojenind jtstfel pe bătrînul leu, îl îndemnai să se arate îngăduitor; el nu se lăsă rugat prea mult și deveni îndată atît de vesel, că abia se stăpîni să nu izbucnească în urlete de bucurie. După încetineala cu care citeam scrisoarea colegului meu, puteam trece drept neștiutor de carte. Asta ținu mult și domnul Gelis s-ar fi pulul plictisi, dar el se mîngîia pri vind-o pe Jcanne. Ea întorcea din cînd în cînd capul spre noi, că doar nu poți rămînc nemișcată, nu-i așa? Domnișoara Prefere își tot aranja cîrlionții și pieptul i se umfla, lăsînd să-i scape cîte un oftat. Trebuie spus că de mai multe ori am avut cu însumi parte de asemenea suspine.

— Domnule, vorbii cu împăturind scrisoarea, mă bucur că îți pol fi de folos. Dumneata te ocupi de acele cercetări care m-au interesat și pe mine foarte mult. Am făcut și cu cc-am pulul. Știu ca și dumneata – ba chiar mai bine – cîte mai rămîn încă să fie făcute. Manuscrisul pe care mi-l ceri îți stă la dispoziție, îl poți lua cu dumneata, dar să știi că nu e prea mic și mă tem că…

—O, domnule, mă întrerupse Gelis, cărțile, oricîtdcmari, nu mă sperie.

L-am rugat să mă aștepte și m-am dus în camera de alături să caut condica pe care la început n-am găsit-o, picrzînd chiar nădejdea să mai dau de ca, căci am recunoscut, după unele semne sigure, că jupîncasa mea dereticase pe acolo. Condica însă era prea mare și prea groasă pentru ca Tereza s-o fi pululda cu totul deoparte. Am ridicai-o anevoie, bucurîndu-mă că o găsesc atît de

grea pe cît doream.

„Așteaptă tu. băiete. îmi ziceam cu un zîmbet ce trebuie să fi fost batjocoritor, așteaptă: te împovărez eu acum cu cartea asta care o să-ți frîngă mai întîi brațele și-apoi capul. E prima răzbunare a lui Svlvestre Bonnard. Vedem noi pe urmă".

Cînd am intrat în cetatea cănilor, îl auzii pe Gelis z. icînd către Jeanne: „Vencțiencclc își vopseau părul ca să-1 aibă blond. Și-1 făceau blond ca mierea sau blond ca aurul. Există însă și păr a cărui culoare naturală e mult mai frumoasă dccît a mierii și a aurului". Și Jeanne răspundea cu tăcerea ci gînditoarc. Ghicii îndată că afurisitul de Veccllio era pricina și că, aplecați pe cartea lui, priviseră împreună la cocoana dogelui și la patricicnclc acelea. Gîndcam că, dînd cu ochii de cartea uriașă, Gelis se va strîmba nemulțumit. Era o povară de hamal și mă dureau brațele dueînd-o. Tînăiulînsăo ridică întocmai ca pco pană și o luă la subsuoară, zîmb'ind. îmi mulțumi, apoi, Iară să seîntindă la vorbă, ceea ce prețuiesc mult, mai spuse o dată că arc nevoie de sfaturile mele și, ccrîndu-mi să hotărăsc ziua unei noi înlîlniri, plecă salulîndu-nc pe toți cu acrul cel mai voios din lume.

— E drăguț băiatul ăsta, zisei.

Jeanne întoarse cîtcva file din cartea lui Veccllio și nu răspunse. Plecarăm la Saint-Cloud.

Septembrie – decembrie

Vizitele la unchiaș se țineau jtcum una după alta, cu o regularitate pentru care îi sînt adine recunoscător domnișoarei Prefere. Ea ajunsese să aibă colțișorul ei obișnuit în cetatea cărților și o auzeai zicînd: scaunul meu, taburclul meu, dulăpiorul meu. Dulăpiorul ei este un raft de unde a izgonit pe poeții din Champagfie \ ca să-și așeze săculețul cu dc-alc lucrului. E foarte binevoitoare și ar trebui să fiu un monstru ca să n-o iubesc. O îndur,

acesta-i cuvîntul în toată grozăvia lui. Dar ce n-aș îndura oare pentru Jcannc? Ea dă cetății cărților un farmec a cărui amintire stăruie în mine mult după ce a plecat. Nu știe cane multă, dare atît de înzestrată. că atunci cînd vreau să-i arăt vreun lucru frumos, mi se parc că nu l-am văzut încă niciodată și că dînsa mă face să-l văd cum trebuie. Dacă n-am reușit pînă azi s-o fac să-mi asculte părerile, în schimb am avut adeseori plăcerea de a le asculta pe ale ei, pline de haz și de toane. Un altul mai chibzuit dccîl mine s-ar fi gîndit s-o pună la vreo treabă folositoare. Dar nu c oare folositor în viată să fii vrednic de iubire? Fără să fie frumoasă, Jcannc te farmecă. A fermeca – poate că c tot atît de folositor ca și a cîqii ciorapi. Dc altminteri, cu nu-s nemuritor și dînsa fără îndoială nu va fi încă prea bătrînă cînd notarul meu (care nu c maestrul Mouchc) are să-i citească o anumită hîrtic pe caro o iscălii adineauri. înțeleg să fiu cu și nimeni altul cel care șă-i poarte dc grijă și s-o înzestreze. Nu-s nici cu tocmai bogat, iar moștenirea părintească n-a prea crescut în mîinilc melc. Nu siringi avere stînd cu nasul în hîrțoagc vechi. Cărțile melc, la prc [ul la care se vinde azi această nobilă marfă; au oarecare Căutare. Sînt pe raftul ţjccolo mai mulți poeți din veacul al șaisprezecelea pentru care bancherii s-ar lupta cu prinții ca să-i aibă. Și cred că aceste *Rugăciunile* lui Simon Vostrc58 n-ar trece nebăgate în scamă la licitația Sylvcstrc și nici aceste *Precespiae* întocmite anume pentru regina Claudc59. Am avut grijă să strîng laolaltă și să păstrez toate exemplarele astea rare și curioase, dc care c plină cetatea cărților și multă vreme am crezut că ele erau tot atît dc necesare vieții melc ca acrul și ca lumina. Mult Ic-am iubit și astăzi încă nu mă pot opri să lc surîd și să lc mîngîi. Legăturile de

---

58 Provincie din nord-estul Franței (n.r.).

59 1499-1524, soția lui Francisc I (n.r.).

marochin sînt atîtdc plăcute ochiului și cclcdin piclcdc vițel atîtdc plăcute la pipăit! Nu-i nici una singură între cărțile acestea care să nu fie vrednică, prin vreo însușire deosebită, de stima unui om de inimă. Care alt slăpîn al lor va ști să leprcțuiască cum se cuvine? Știu cu măcar dacă noul slăpîn nu le va lăsa să se prăpădească, lepădate cine știe unde, sau dacă nu lc va ciopîrți, dintr-o toană de ageamiu? Pe ce mîini oare va cădea acest neasemuit exemplar din *Istoria mănăstirii de Ia Saint-Germain-des-Pr6s,* în marginea căruia autorul însuși, Dom Jacqucs Bouillard, a așternut cu mina lui însemnări pline de miez? Meștere Bonnard, ești un bătrîn scrîntit. Jupîneasa ta, biata făptură, c azi țintuită în pal de un reumatism nemilos. Jcanne trebuie să sosească cu însoțiloarca ci, iar tu, în Ioc să vezi de primirea lor, te gîndești la o mic de nerozii. Sylvestre Bonnard, n-ai să ajungi la nimic, ți-o spun cu.

Și iată că le văd. chiar acum, de la fereastra mea, coborînd din omnibus. Jcanne sare ca o pisică, iar domnișoara Prelere se lasă pe brațul zdravăn al conductorului, cu sclifoseli pudice de Virginie 1 scăpată din naufragiu și care se supune fără a cîrti celui ce-o scoate la mal. Jcanne înaltă capul, mă zărește și îmi face un semn abia văzul, de prietenie și încredere. îmi dau scama că e frumușică. Nu chiar atît de frumoasă, cum fusese bunică-sa. Dar în gratia ci află bucurie și mîngîicre bătrînul smintit ce sînt. Cîl despre smintiții cei tineri (se mai găsesc și dc-accștia) nu știu ce vor gîndi văzînd-o. Nu-i treaba mea… Mai e nevoie însă, Bonnard, prietene, să-ți rcpetcă jupîneasa ta nu s-a dat jos din pat și că trebuie să te duci singuri să le deschizi ușa?

Deschide, unchiașulc Iarnă… Primăvara bate la ușă…

E Jcanne într-adevăr, Jcanne îmbujorată pînă-n vîrful urechilor. Domnișoara Prefere mai arc de urcat uirctaj ca să ajungă în capul scării, foarte supărată și abia trăgîndu-și sufletul. Lc explic în ce hal

c jupîneasa mea, propunînd să luăm masa la un restaurant, dar Tereza, încă atotputernică pe palul ci de suferință, hotărăște că trebuie să prinzim acasă. Oamenii cumsecade, după părerea ci, n-au ce căuta prin restaurante. De alunintcri, se gîndise la toate. Cumpărase ca dc-alc gurii; portăreasa ni lc va găti.

Jcanne se încumetă să se ducă s-o vadă pe bătrînă bolnavă, întrebînd-o dacă nu-i lipsește nimic. Așa cum vă puteți lesne închipui, Tereza îi făcu vînt să se întoarcă în salon, nu însă cu alîta asprime la cîlă mă puteam aștepta.

’ Aluzie la cartea plină de episoade romanțioase a lui Bernardin de Saint-Pierre (17371814) intitulată Paul și Virginia (n.r.).

— Dacă aș avea nevoie, ferească Dumnezeu! să fiu servilă, îi răspunse dînsa, aș găsi cu pe careva mai zdravăn ca mătăluță. Odihnă, iacă ce-mi trebuie mic. Nu ții dumneata în iarmaroc dugheană cu așa marfă la firma „SSSt-Nici o vorbă!” Mergi de te joacă și nu mai sta aici. Nu-ți priește; bătrînctca c molipsitoare.

După ce ne repetă întocmai vorbele acestea, Jeanne mai spuse că-i place grozav graiul bălrînci Tereza. Auzind una ca asta, domnișoara Prefere o dojeni, zicînd că arc gusturi nu prea alese. încerc s-o apăr aducînd pilda atîtor vrednici meșteri și rostului strămoșesc, care mărturiseau că dascălii lor intr-ale graiului au fost hamalii din obor și băirînele spălătorese. Domnișoara Prefere însă avea gusturi prea simandicoase, ca să-mi poată da dreptate.

înuc timp, Jeanne luase o mutră rugătoare, cerîndu-mi un hatîr: s-o las să-și pună șort alb și să se ducă la bucătărie ca să vadă de prînz.

— Jeanne. răspunsei cu cu ifosul unui belfer, dacă e vorba de spart farfuriile, de ciuntit castroanele. de strîmbat crăiiple și de găurit fundul oalelor, cred că făptura pe care Tereza a adus-o în bucătărie poate dovedi și singură treaba asta, căci mi se pare că aud

chiar venind dintr-acolo zvon de prăpăd. Te învoiesc, totuși. Jeanne. să ai în grija ta prăjiturile. Du-tede-ti caută un șorț alb; li-1 voi pune chiar eu.

După ce i-am înnodat într-adevăr, la spate, în chip solemn;, șortul de pînză, o văzui avîntîndu-sc spre bucătărie ca să pregătească, cum a flatăm mai pe urmă, niște feluri delicate.

N-am avut a mă lăuda de cum potrivisem lucrurile, căci domnișoara Prefere, rămînînd singură cu mine, începu să iaca urît. Mă privi cu ochi aprinși, plini de lacrimi și scoase niște ofuri uriașe.

— Te plîng, domnule, îmi zise, un om ca dumneata, un om de scamă, să trăiască singur cu o mojică de servitoare (căci c mojică, nu poți tăgădui asta!). Ce viață cumplită! Dumneata ai nevoie de odihnă, de cineva care să te îngrijească și să vegheze asupra dumitalc, căci tc-ai putea îmbolnăvi. Și nu cred să se găscscă o femeie care să nu rîvncască la cinstea de a purta numele dumitalc și dca-și duce viața alături de dumneata. Nu! Nu cred să se găsească. Mi-o spune inima! Și își apăsă cu amîndouă mîinilc inima, gata-gata să-i iasă din piept.

Eram cu totul deznădăjduit. încercai s-o fac să priceapă pe domnișoara Prefere că, la anii mei, n-aveam de gînd să aduc nici cea mai mică schimbare în felul meu de viață și că mă socoteam atît de fericit cît mi-o îngăduiau firea și soarta mea.

— Nu! Nu ești fericit, izbucni dînsa. Ceea ce-ți lipsește c un suflet care să te poată înțelege. Trczcștc-tc din amorțire, domnule, aruncă-ți ochii împrejur. Ai multe legături, cunoști lume aleasă. Cînd ești membru al Institutului, trebuie să te arăți în societate. Privește, chibzuiește, pintărcștc. O femeie cu scaun la cap n-o să-ți refuze mîna ci. Sînt femeie, domnule, și instinctul meu nu mă înșală. E ceva în mine care îmi spune că, însurîndu-tc, vei afla fericirea. Femeile sînt atît dc supuse, aiît dc iubitoare (nu toate, bineînțeles,

dar unele)! Și-apoi clc-saiîtdc simțitoare la glorie! Bucătăreasa dumitalc nu mai arc pic dc vlagă și pe deasupra c surdă și bctcagă. Dacă ți se face rău în toiul nopții! Uite, doar gîndindu-mă la asta, mă cutremur! Și se cutremură de-a binclca. închidea ochii, strîngca din pumni, iropăia fără astîmpăr. Mă simțeam cum nu se poale mai nenorocii. O auzii pornindu-sc iar, încă și mai cu foc: Sănătatea dumitalc! Neprețuita dumitalc sănătate! Mi-aș da bucuroasă tot sîngcle pentru viața unui savant, a unui scriitor, a unui bărbat cu faimă, a unui membru al Institutului! Și pe femeia care n-ar face ca mine aș disprețui-oî lată, nu mai departe, am cunoscut, domnule, pe soția unui marc matematician, un om care mîzgălea caiete întregi cu calcule, de umpluse toate dulapurile din casă. Marele matematician avea o boala de inimă și se topea văzînd cu ochii. Și o vedeam pe nevastă-sa că stă lingă el liniștită. Nu mă mai puteam stăpîni, i-am zis-o întro zi: „Draga mea. n-ai inimă. în locul dumitalc aș face… aș face… nu știu ceas face!" Se opri istovită. Cumplită situație pentru mine! Să-i spun domnișoarei Prc/-cy.c. ⌈tie Tra: pbj; a/f fceea ce credeam despre sfaturile ci, nici gînd. Căci, strieîndu-mă cu dînsa, însemna s-o pierd pe Jcannc. Afară dc asta se află în casa mea, împrejurare dc care ținînd scama, trebuia să mă port cu oareșicare politețe. O luai deci cu binișorul.

— Sînt foarte bătrîn, domnișoară, i-am răspuns, și tare mi-i teamă că poveștele dumitalc vin cam tîrziu. Mă voi gîndi totuși la ce mi-ai spus. Pînă unaalta însă, vino-ți în fire. Un pahar cu apă îndulcită ți-ar face bine. Spre marca mea mirare, cuvintele acestea o potoliră numaidccît și o văzui așczîndu-se liniștită în colțișorul ci, lîngă dulăpiorul ci, pe scaunul ci, cu picioarele pe taburclul ci.

Prînzul a fost ca vai dc lume. Domnișoara Prefere, visînd la ale ci, nici nu luă în scamă ce duce la gură. Dc obicei, cînd scîntîmplă o boroboață dc acest fel, îmi face marc supărare, dar dc data asta,

văzînd cum se bucura Jcanne, sfîrșii cu însumi prin a mă înveseli. Nu aflasem încă, lavîrslamea, că puiul ars pe o parte și crud pe cealaltă c un lucru dc haz. Jcanne, cu rîsul ci limpede, mă lămuri. Puiul acesta stîmi nenumărate vorbe duhlii pe care le-am uitat și, pînă la urmă, îmi păru bine că nu fusese fript cum trebuie. Prînzul își avu farmecul tocmai la sfîrșit, cînd fata cu șorț alb, zvclță și subțirică? aduse pe o tavă laptele de pasăre pregătit de dînsa. în baia lor de aur palid, ouăle îți luau ochii cu strălucirea lor curată, împrăștiind o gingașă mireasmă de vanilie. Și ca le puse pe masă cu încruntarea, copilărească a unei gospodine de felul celor zugrăvite de Chardin \

în fundul sufletului, eram foarte neliniștit. Mi se părea aproape cu neputință să mă am bine multă vreme cu domnișoara Prefere, ale cărei năbădăi de măritiș izbucniseră. Și o dală ce profesoara pleacă, s-a dus și școlărița! Mă folosii de clipa cînd această ființă milostivă se dusese să-și pună mantoul, ca s-o întreb] >c Jcanne cîți ani arc. Avea optsprezece și o lună. Am socotit pe degete și am văzut că n-arc să fie majoră decîl peste doi ani și unsprezece luni. Cum să a jungem pînă acolo?

Din ușă. domnișoara Prelere îmi aruncă o uitătură atît de galeșă, că prietenul tău c bătrîn și s-ar putea să se prăpădească intr-o zi: Făgăduiește-mi că niciodată n-ai să faci un lucru de care să-li fie rușine și voi fi liniștit. Domnul să te aibă în paza lui! Am închis ușa în urma ci și am deschis fereastra ca s-o văd plccind. Era o noapte neagră și n-am pulul zări decîl umbre nedeslușite lunecînd pe cheiul întunecat. Vuietul ncsfifșiî al orașului ajungea1 înhji'frfat'pțn^ktiWilțd, și simții atunci cum mi se strîngc inima.

15 decembrie

Regele din Tulc păstra o cupă de aur pe care i-o lăsase iubita lui, ca amintire. Văzîndtfrsc în pragul morții și simțind că băuse pentru

cea din urmă oară din cupa ceea, o aruncă în marc. Păstrez și cu acest caiet de amintiri, așa cum bătrînul domn al mărilor ncguroascîși păstra cupa dăltuită și, tot ca dînsul, care a zvîrlit valurilor giuvaerul cc-i amintea de dragostea lui, voi da flăcărilor acest catastif cu însemnări. Desigur, nu o calicie fudulă și nici o egoistă trufie m-ar împinge să nimicesc acest monumet al unei vieți umile, ci teama ca toate cîtc îmi sînt sfinte și dragi să nu pară, povestite fără meșteșug, doar lucruri de rînd și caraghioase. Nu spun asta, gîndind la cele ce vor urma. Caraghios eram, Iară îndoială, atunci cînd, poftit să iau masa la domnișoara Prefere, m-am așezat într-un jilț cu speteaza înaltă la dreapta acestei făpturi neliniștitoare. Masa fusese pusă într-un mic salon. Farfurii cu marginile ciuntite, pahare desperecheate, cuțite care jucau în prăscaua lor, furculițe cu dinții îngălbeniți, nimic din ceea ce laic pofta de mîncarc a unui om cumsecade nu lipsea. Mi se șopti în taină că prînzul era pregătit pentru mine, numai pentru mine, cu toate că maestrul Mouchc se alia și dînsul acolo. Domnișoara Prefere și-a închipuit, pesemne, că în ce privește untul am gusturi de sarmat \ căci cel cu care mă îmbia era cum nu se poate mai rînccd. Friptura m-a dat gata. Am avut însă plăcerea să ascult pe maestrul Mouchc și pe domnișoara Prefere vorbind despre virtute. Zic plăcerea, cînd ar trebui să zic rușinea, căci simțămintele pe care le exprimau erau mai presus de firea mea cam din topor. Spusele lor îmi dovedeau, limpede ca bună ziua, că devotamentul le era pîinca cea de toate zilele și că nevoia de a se jertfi pentru cineva îi muncea tot așa de aprig, ca nevoia de apă și de aer. Răgind de scamă că nu mîncam, domnișoara Prefere își dădu toate silințele să învingă ceea ce, în bunătatea ci, numise cumpătarea mea. Jcannc nu fusese poftită la ospăț, deoarece, mi se spuse, prezența ci, potrivnică rinduielilor scolii, ar fi știrbit egalitatea ce trebuia neapărat păstrată

ut mire atiica tinere școlărițe.

Slujnica ne aduse amărîtă o sărăcie de desert și pieri ca o umbră.

Atunci, domnișoara Pretereîi povesti maestrului Mouchc, înir-o pornire năvalnică, 101 ce-mi spusese în cetatea cărților, pe cînd jupîncasa mea era bolnavă. Admirația ci pentru un membru al Institutului, temerile ci de a mă vedea bolnav si singur, convingerea nestrămutată Ia care ajunsese cum că o femeie deșteaptă ar fi mîndră și fericită să-și ducă viața cu mine, nimic nu ascunse, ci dimpotrivă, adăugă alte sminteli noi. Maestrul Mouchc încuviința dînd din cap, în timp ce sfarîma alune. Apoi, după polologhia asta, o întrebă, zîmbind mulțumii, care a fost răspunsul meu. Domnișoara Prefere, cu o mînă pe inimă și cu cealaltă întinsă spre mine, izbucni:

—E așa de simțitor, așa de superior, așa de bun și așa de marc! A răspuns… Dar cum aș putea cu, care nu-sdccîl o femeie, să repet cuvintele unui membru

’ Grosolane, nepretențioase (n.r.). al Institutului! Ajunge să le redau pe scurt. A răspuns: „Da, te înțeleg și primesc”. Nu sfîrși vorba și îmi prinse mîna într-a ci. Maestrul Mouchc se ridică, foarte mișcat, și îmi prinse cealaltă mînă.

— Vă felicit, domnule, îmi zise el.

Am simții uneori în viața mea ce c frica, dar n-am încercat niciodată o spaimă atît dc cumplită. Mi-am tras îndărăt mîinilc amîndouă și m-am ridicat dc pe scaun, ca să dau spuselor mele toată greutatea dc care eram în stare.

— Doamnă, i-am zis, ori n-am vorbit destul dc lămuritcînd ai fost la mine, ori tc-am înțeles rău acum. în ambele cazuri, o declarație limpede c necesară, îngăduic-mi, doamnă, s-o fac pe șleau. Nu, nu le-am înțeles, nu, n-am zis că primesc. Habar n-am cu cine le-ai gîndil să mă însori, dacă totuși te-ai gîndil la cineva.

Oricum ar fi. nu vreau dc fel să mă căsătoresc. La vîrsta mea ar fi o nebunie de neiertat și nu pot încă. în clipa asta, să-mi închipui că o persoană cu judecată, ca dumneata, m-ar fi putut povățui să mă însor. Cred mai degrabă că m-am înșelat și că nici nu mi-ai vorbit de așa ceva. Dacă lucrurile stau astfel, scuză te rog pe un bătrîn dezvălui dc lume, nedeprins cu vorbirea doamnelor și tare mîhnit dc greșeala lui.

Maestrul Mouchc se așează iar. Ioane liniștit la locul său. unde, neavînd la indemînă alune, se apucă să taie un dop.

Domnișoara Prefere, după cc mă cercetă cîtcva clipe cu niște ochi mici, rotunzi și reci, pe care nu-i văzusem încă pînă atunci la dînsa. își regăsi blîndetca si bunătatea din totdeauna. Vocea i se făcu mieroasă, cînd izbucni din

> jPxui irJni; Vite nou:

— Savanții ăștia! Bărbați care trăiesc cu riasu-n cărți! Sînt toți ca niște copii! Da, domnule Bonnard, ești un adevărat copil! Se întoarse apoi către notar, care tăcea mîlc, cu ochii la dop. Oh, să nu-1 învinuiești! zise ca cu glas rugător. Să nu-1 învinuiești! Sănu-ți fac i o părere rea despre d în sul, te rog! Nu i-o lua în nume dc rău! Trebuie oare să te rog în genunchi?

Maestrul Mouchc întoarse dopul pe toate fețele, ccrcctîndu-1 cu luarcaminte, Iară a se rosti în vreun fel.

Fierbeam dc mînic; judccînd după căldura pe care o simțeam la cap, trebuie să fi fost grozav dc aprins la față. Această stare în care eram mă făcu să înțeleg cuvintele cc auzii alunei, deși urechile îmi vîjîiau:

— Mă sperie sărmanul nostru prieten. Domnule Mouchc, fii așa dc bun și deschide fereastra. Cred că o compresă cu amică i-ar face bine.

Am lual-o Ia fugă pînă în stradă cu un simțămînt de nespusă

spaimă și scîrbă. 1

20 decembrie

Opt zile n-am mai auzit vorbindu-sc dc pensionul Prefere. Ncputînd să rămîn mai departe fără vești despre Jcanne și, fără dc asta, gîndind că eram dator față dc mine însumi să nu mă dau bătut, pomii iar spre mahalaua Temes.

Sala vorbitorului mi se păru și mai rece, și mai umedă și mai neprimitoare, și mai dușmănoasă, iar slujnica mai înfricoșată și mai tăcută ca orieînd. întrebai de Jcanne și, după o așteptare destul dc lungă, se ivi domnișoara Prelere, încruntată, palidă, cu buzele strînsc și ochii ncînduplccați.

— Domnule, spuse dîtTsa, încrucișindu-și brațele sub pelerină, îmi parc I oane rău că nu pol îngădui s-o vezi astăzi pe domnișoara Alexandre, dar acest lucru e imposibil.

— Și pentru ce, mă rog?

— Domnule, motivele care mă silesc să-ți cer să rărești \ i/. itele dumitalc atei sini prin însăși firea lor deosebit dc gingașe și te rog să-mi cruți neplăcerea de a ti le spune.

— Doamnă, i-am răspuns, am încuviințarea tutorelui de a o vedea pe Jcanne în orice zi. Ce motive ai putea avea să te pui de-a curmezișul acestei hotărîri a maestrului Mouchc?

f/>^, T [iibreJbk^Winișoarei Alexandre (și apăsă pe cuvîntul tutore, cape un punct de; spfijiritemeinic) dorește la fel ca și mine să vadă curmate aceste vizite prea stăruitoare.

— Dacă astfel stau lucrurile, fii atît dc bună și arată-mi care sînt motivele lui și ale dumitalc.

Privi la mica spirală dc hîrtic și răspunse cu o liniște aspră:

— Vreți să Ic cunoașteți, domnule? Cu toate că o asemenea explicație c penibilă pentru o femeie, mă plec înaintea pretențiilor dumitalc. Această casă, domnule, este o casă onorabilă. Și cu

răspund pentru asta: trebuie să veghez ca o mamă asupra fiecăreia dintre elevele mele. Vizitele prea bătătoare la ochi pe care Ic faci domnișoarei Alexandre n-ar putea să se prelungească fără să-i dăuneze fetei. Datoria mea c să lc pun capăt.

— Nu înțeleg, bîgui cu. Și era foarte adevărat.

Ea se întoarse asupra celor spuse, rostind clar:

— Persoanele cele mai respectuoase și cele mai puțin bănuitoare dau un

asemenea tîlc vizitelor dumitalc, îneît trebuie, în interesul acestui aşczămînt și în interesul domnișoarei Alexandre, să le fac să înceteze cîl mai repede.

— – Doamnă, izbucnii cu, mi-a fost dat să aud multe prostii în viața mea, dar ca cea pe care o spuscsci acum, n-am mai auzit încă!

Ea nu-mi răspunse dccît atîta:

— Insultele dumitalc nu mă pol stinge. Te simți foarte tare, cînd îți faci datoria. Și duse palma la pelerină, în dreptul inimii, dar de data asta nu ca să împiedice mărinimoasa inimă de-a ieși din piept, ci ca s-o mîngîic.

— Doamnă, i-am zis cu degetul întins amenințător, ai stîrnit mînia unui moșneag. Fă în așa fel ca moșneagul acesta să te uite și nu mai adăuga alic răutăți la cele pe care le știu. îți pun în vedere că nu voi înceta să veghez asupra domnișoarei Alexandre. Dacă aflu că i-ai făcui cel mai mic rău. va fi vai de dumneata!

Ea devenea 101 mai liniștită, pe măsură ce cu mă înfierbîntam. iar cînd îmi răspunse, făcu dovada unui minunai sînge rece:

— Domnule, prea văd limpede ce anume ie face să porii de grijă acestei tinere fete, ca să n-o feresc de supravegherea cu care mă amenințî. Văzînd intimitatea mai mult dccît tulbure în care trăiești

cu jupîneasa dumitalc. ar fi trebuit s-o feresc pe această copilă nevinovata de orice legătură cu dumneata. O voi face în viitor. Dacă am fost pînă acum prea încrezătoare, nu dumneata, ci domnișoara Alexandre îmi poate cerc socoteală. Ea înșă c prea, naivă., prea curată, datorită mie, ca să bănuiască măcar ce fel de prip^itjjcnpîpîndca din partea dumitalc. N-ai să mă silești, cred, sfpi dc, ș£hid ochii vorbindu-i despre asta.

" Na, îmi zisei, ridicînd din umeri, trebuia să fi trăit pînă azi, bietul meu Bonnard, ca să afli întocmai ce va să zică o muiere afurisită. Acum ești pe deplin lămurit în această privință".

Plecai dc-acolo Iară să-i mai răspund, avînd plăcerea dea vedea, după cum se roșise toată pe neașteptate, că tăcerea mea o tulburase mult mai tare dccît cuvintele mele. Am străbătut curtea privind în toate părțile, doar – doar voi zări-o pe Jcannc. Ea stătea la pîndă, să mă vadă trccînd, căci alegă spre mine.

—Dacă se atinge cineva de un fir de păr din capul tău, să-mi scrii, Jcannc. Adio.

— Nu! Nu adio!

— Nu, ai dreptate, nu adio, răsp. unsci. Să-mi scrii.

Pomii glonț spre doamna de Gabry.

— Doamna sc află la Roma, cu domnul, mi sc spuse. Domnul nu știa de asta?

Ba da, fac cu, doamna îmi scrisese că pleacă. îmi scrisese într-adevăr și sc vede că îmi pierdusem nițel capul, dc-am putut uita. Asta fu și părerea servi torul ui, căci privirea lui părea să zică: „Domnul Bonnard a dat în mintea copiilor" și sc aplecă peste balustradă uitîndu-sc după mine și vrînd să vadă, pesemne, dacă nu fac cine știe ce năzbîlic. Am coborît cuminte pe scară și el sc trase îndărăt foarte dezamăgii.

Abia întors acasă, aflai că domnul Gcclis mă aștepta în salon.

Tînărul atesta vine des pe la mine. Părerile lui nu sînt, fără îndoială, cele mai potrivite, dar n-are o minte de rînd. De dala asia vizita lui mă puse în încurcătură. Am să-i spun tînărului meu prieten, vreo nerozie, mă gîndii, și are să creadă și dînsul. vai! că-spe ducă. Nu-i pol explica, lotuși, că am fosi cerul în căsătorie și luat drept un dcsfrînat, că Tereza c bănuită și că Jcanne rămînc la cheremul celei mai nelegiuite femei de pe pămînt. Nici că-mi mai lipsea altceva – în halul în care mă aflu – decîl să stau la taifas cu un tînăr și răutăcios învălui. despre mănăstirile dc la Citeaux. Să încerc totuși, să încerc!…

Mă opri însă Tereza:

— Ce roșu sînteți, domnule! îmi spuse dînsa cu glas dc dojană.

— Primăvara c dc vină, răspunsei.

Tereza izbucni:

— – Pfipiăviuă îh luna lui decembrie?

Sîntem într-adevăr în decembrie. Ah! Ce mai cap am și ce mai sprijin a găsit la mine sărmana Jcanne!

— Tereza, ia-mi bastonul și punc-1, dacă sc poate, într-un loc unde să -l pot găsi.

— Bună ziua, domnule Gelis. Ce mai faci?

Fără dată

A doua zi, unchiașul vru să se scoale; n-a fost chip. Era grea mîna nevăzută cc-1 ținea lungit în pat. Unchiașul, țintuit în lege, sc resemnă să nu mai miște, dar gîndurilc îi alergau prin cap. Trebuie să-1 fi prins niște friguri strașnice, căci domnișoara Prefere, stareții dc la mănăstirea Saint – Gcrmain – des – Preș și servitorul doamnei dc Gabry i sc arătau toți cu fețe de neînchipuit. Servitorul, mai ales, i se arăta mereu, strîmbîndu-sc ca o dihanie sculptată pe burlanele unei catedrale. Mi se părea că era foarte multă lume, prea multă lume în odaia mea.

Odaia asta c mobilată după moda veche. Portretul tatei în uniforma lui de zile mari și cel al mamei, în rochie de cașmir, atîrnă în perete, pe hîrtia zugrăvită cu lot felul de crengi, flori și frunze verzi. Le știu și mai știu că toate acestea s-au vestejit de mult. Dar odaia unui bătrîn n-arc nevoie să fie cochetă; ajunge să fie curată și Tereza arc grijă de asta. A mea c pe deasupra îndeajuns de plină de chipuri zugrăvite și cioplite, ca să placă firii melc rămase cam copilăroasă și îndrăgostită de toate flcacurijc. Sînt pe mobile și pe pereți tot soiul de lucruri care, de obicei, îmi vorbesc și mă înveselesc. Dar ce au cu mine astăzi, toate lucrurile astea? Vczi-Ic cum țipă, se strîmbă și amenință. Statueta asta, turnată după chipul unei făpturi îngerești de la biserica Notre Dame de Brou, aiît de naivă și de grațioasă de felul ci, se scălîmbăiește și scoale limba la mine. Și această frumoasă miniatură în care unul dintre ucenicii cei mai sua*'i ai lui Jehan Fouquet60 s-a zugrăvii pe sine, încins cu brîul călugărilordin tagma sfîntului Franc isc dăruind în genunchi o carte vrednicului duce d' Angoulcme – t ine oare l-a scos din cadra lui ca să pună în Ioc un cap mare de pisoi care mă privește cu ochi fosforcsccnți? Frunzele și florile din perete s-au prefăcut și ele încăpățîni verzi și pocite. Dar nu. astăzi, ca și acum douăzeci de ani, nu-sdccîl frunze zugrăvite și nimic altceva… Nu c așa cum ziceam, sînt capete cu ochi, un nas, o gură, capete!… înțeleg acum: sînt totodată cqpcftQtșj {ljup^qqAș vrea bucuros să nu le mai văd. Acolo, în dreaptajpca, frumoasa miniatură a călugărului franciscan s-a întors la locul ei, dar mi se pare că o reține pr intr-o istovitoare opintire a voinței și că, dacă mă dau bătut, urîciosul cap de pisoi vine iar. Nu aiurez; o văd bine pe Tereza lîngă pat. O aud bine că îmi vorbește și i-aș răspunde cu o desăvîrșită limpezime, dacă nu

---

[60] Pictor și miniaturist francez (1415-1480) (n.r.)

in-aș osteni să țin în loc înfățișarea adevărată a tuturor lucrurilor care mă înconjoară.

Iată că vine doctorul. Nu l-am chemat; îmi face însă plăcere să-1 văd. E vechiul meu vecin, căruia nu prea i-am adus cîștig, dar pe care îl iubesc foarte mult. Dacă nu-i spun marc lucru, cel puțin îmi păstrez toată judecata, ba sînt chiar mai viclean ca oricînd, căci îi pîndcsc mișcările, privirile și cele mai neînsemnate încrețituri ale obrazului. E șiret doctorul și nu știu într-adevăr ce crede de starea în care mă aflu. Vorba adîncă a lui Goethe îmi vine în minte și zic:

— Doctore, moșneagul a consimțit să fie bolnav, dar de dala asta, nu va da naturii mai mult.

Nici doctorul, nici Tereza nu fac haz de gluma mea. Pesemne n-au înțeles-o.

Doctorul pleacă, se înserează, și umbre de lot felul se strîng și se împrăștie ca norii în cutele perdelelor. Trec umbre, puzderie, pe dinaintea mea; printre ele văd chipul nemișcat al credincioasei mele slujitoare. Deodată, un țipăt ascuțit, un țipăt de deznădejde îmi sparge urechile. Ești tu oare, Jcannc, cea care mă chemi?

S-a întunecat de-a binclca și umbrele se așează la căpătîiul meu pentru iot timpul nopții.

în zori, simt o pace, o nesfîrșită pace, împresurîndu-mă tot.

Februarie 1876

Doctorul e numai zîmbet. S-ar părea că îi fac mare cinste ținîndu-mă în picioare. După cum zice, boli nenumărate s-au grămădit laolaltă, în trupul meu bătrîn. Bolile acestea, spaima omului, au nume care sînt spaima filologului. Sînt niște corcituri de nume, jumătate grecești, jumătate latinești, avînd în coală /7ă cînd c să arate o umflătură și *algic,* cînd arată durere. Doctorul mi le înșiră til un belșug de adjective ce sfirșesc în *ic,* făcute anume ca să scoală la iveală urîcioasclc lor însușiri. Pe scurt, o întreagă coloană a

Dicționarului medical.

— Pipăie aici, doctore. M-ai redat vieții, te iert; m-ai redat prieteni lor mei, îți mulțumesc. Zici că sînt zdravăn. Sînt, Iară îndoială, dar am trăit foarte mult. Sînt o veche mobilă foarte asemănătoare cu jilțul tatălui meu. Era un jilț pe care acest om de treabă îl moștenise și în care ședea de dimineața pînă scara. Băiețaș fiind, mă cocoțam de douăzeci de ori pe zi pe brațul acestui scaun străvechi. Cîl se ținuse teafăr, nimeni nu-1 băga în scamă. Iată însă că se pomi să șchioapele de un picior și numaidccît. înccpură toți să spună ce bun jilț era. Mai pe urmă îi șchiopătau trei picioare, al patrulea îi scîrțiia și ajunse aproape ciung de amîndouă brațele. Alunei abia izbucniră toți: „Ce jilț trainic!" Se minunau că deși nu-i mai rămăsese nici un braț zdravăn și nici un picior teafăr, semăna lotuși a jilț, ținîndu-sc aproape drept și aducînd încă oarecare folos. Din trupul

săuînccpură să iasăcîlții și, în cclcdin urmă, își dădu sufletul. Iar cînd Ciprycn, senatorul nostru, sc apucă să-l taie cu ferăstrăul ca să-l arunce în foc, strigătele dc admirație nu mai conteniră: „Ce jilț vrednic, ce jilț minunat! S-a slujit deci Picrrc-Sylvcstrc-Bonnard, postăvarul, apoi fiu-său, Epimenide Bonnard și Jcan – Baptiste – Bonnard, comandantul divizei a treia maritime și filozof pironian '. Ce jilț tare, ce jilț venerabil!" în realitate era un scaun mort. Ei bine, doctore, cu sînt jilțul acela. Mă socoți zdravăn, fiindcă am ținut piept unor asalturi care ar fi doborît pe mulți alții, iar pe mine nu m-au ucis decîl pe trei sferturi. Foarte mulțumesc. Am rămas totuși o vechitură stricată pe care n-o mai poți drege.

Doctorul vru să-mi dovedească, cu ajutorul unor vorbe umBate grecești și latinești, că sînt sănătos. Franțuzeasca o prea limpede pentru o demonstrație de acest fel. Mă las totuși convins și îl

însoțesc pînă la ușă.

— Minunat! îmi zice Tereza. iată cum trebuie să te scapi de doctori. Dacă îl mai luați așa doar dc două-trei ori. nu mai dă el pc-aici. Așa-i și trebuie!

— Ei, acum că m-am înzdrăvenit. dă-mi scrisorile care mi-au sosit, Tereza. Trebuie să se l i strîns un maldăr și ar fi o cruzime din partea ta să mă mai împiedici de a le cili.

După cîteva mofturi, Tereza îmi dădu scrisorile. La ce hun insă? Am cercetat toate plicurile, dar nici unul nu e scris de mîna micuță pe care aș vrea s-o văd aici, răsfoind cartea lui Vecellio. Zvîrlii tot vraful care nu-mi mai spunea nimic.

*b huit jio'j 9izm ii • jmn f;? o hrib f. n k;? •

97

aprilie – iunie

Lupta a fost dîrză.

—O clipă, domnule, îmi spune Tereza, numai săpun pe mine o țoală mai curățică și vă însoțesc și astăzi. Iau cu mine scaunul dumneavoastră strîns la subsuoară, cum am făcut zilele astea și mergem să ne așezăm la soare. întradevăr, Tereza mă crede betegit rău. Am fost bolnav, fără îndoială, dar toate au un sfîrșit. Doamna Boală s-adus demult și iată trei luni dc cînd Convalescența, domnișoara ci de companie, cu chipul blînd și. palid, și-a luat frumușel rămas bun dc la mine. Dacă aș sta s-o ascult și pe jupîneasa mea, aș fi curat domnul Argant61 și n-aș mai umbla pînă la sfîrșitul zilelor mele dccît cu scufia dc noapte în cap… Asta nu! înțeleg să ies singur. Tereza nu înțelege așa. Stă cu scaunul meu în mînă și vrea să mă însoțească.

61 Adept al lui Pyrrhon, filozof sceptic grec din secolul IV î.e.n. (n.t).

—Tereza, îi zic, ne vom așeza mîine, lipiți ca vița de zidul micii grădinițe și vom sta acolo cîl poftești. Astăzi însă am treburi care-mi dau zor. Treburi! Ea își închipuie că c vorba de bani și îmi arată că nu-i nici o grabă. Cu atîl mai bine, dar sînt și alte treburi în lumea asta. Mărogdcdînsa, fycgurăși, în sfîrșit, scap.

Vremea c destul de frumoasă. Cu o birjă și cu ajutorul lui Dumnezeu, am s-o scot la capăt.

Iată zidul pe care se văd scrise cu slove albastre aceste cuvinte: *Pensionat de domnișoara ținut de domnișoara VirginiaPrefere.* Iată poarta zăbrelită, care s-ar putea deschide larg înspre curtea de onoare, dacă s-ar deschide vreodată. Rugina i-a înțepenit balamalele, iar bucăți de tablă bătute între gratii feresc de priviri necuviincioase sufletele fragede pe care domnișoara Prefere le învață, Iară îndoială, ce înseamnă cumpătarea, sinceritatea, dreptatea și uitarea de sine. Iată o fereastră cu gratii, ale cărei geamuri mînjite arată că acolo c bucătăria, spălătoria sau cămara, ca qn ochi tulbure, singurul deschis spre lumea de afară.

Cîl despre ușa prin care intrasem de atîtea ori și care mi-c de aci înainte interzisă, o regăsesc cu ferestruica ci zăbrelită. Treapta de piatră din față c tocită și. cu toate că n-am ochi buni sub ochelari, văd pe piatră urmele albe lăsate de talpa țintuită a botinelor școlărești. N-aș putea oare intra și cu pc-acolo?

Mi se pare că Jeannc suferă în casa asta posomorită și că o aud chcmîndu-mă'în șoaptă. Nit mă pot depărta. Cuprins de neliniște, sun. Slujnica înfricoșata vi ne. sa-mi deschidă, mai înfricoșata ca onsicind. Porunca c data: nu pot s-o văd pe Jcînnc' Cer să. mi se dea măcar știri despre dînsa. Slujnica, după ce privește în dreapta și-n sting, îmi zice că c sănătoasă și-m i trîntcșic ușa în nas. Ială-mă iar în stradă.

Și dc-atunci, de cile ori am dat tîrcoalc acestor ziduri și de cîtc

ori am trecut prin fața porții, rușinat, deznădăjduit că sînt mai neputincios dccîtcopila care nu arc alt sprijin în lumea asta afară de mine…

10 iunie

Mi-am biruit scîrba și m-am dus să-1 văd pe maestrul Mouchc. Bag de scamă de cum intru că biroul c mai colbăit și mai mucegăit ca anul trecut. Notarul îmi iese înainte cu mișcările lui măsurate, pe cînd ochii îi joacă pe sub ochelari. îi spun păsul meu. îmi răspunde… La ce bun oare să aștern pe hîrtic, fie și într-un caiet care trebuie ars, amintirea unui ticălos de rînd? El îi dă dreptate domnișoarei Prefere, a cărei inteligență și al cărei caracter le prețuiește de multă vreme. Cu toate că nu vrea să se rostească asupra fondului dezbaterii, cum se exprimă, e nevoit să-mi spună că aparențele sînt împotriva mea. Puțin îmi pasă de asta. Adaugă apoi (și asta mă atinge mai mult) că puținii bani pe care îi avea în mînă pentru creșterea pupilei sale s-au isprăvit și că, așa stînd lucrurile, admiră foarte mult mărinimia domnișoarei Prefere, care consimte s-o țină la dînsa pe domnișoara Jcannc.

O minunată lumină, lumina unei zile frumoase, își revarsă unda neîntinată pe locul acesta scîmav și pe omul din fața mea. Afară, își împrăștie strălucirea pe toate necazurile unui cartier roind de lume. Cît de blîndă e lumina asta care de atîta amar de vreme îmi umple ochii și de care în curînd n-am să mă mai bucur. Merg de-a lungul fortificațiilor, gînditor. cu mîinile la spate, și mă pomenesc deodată, fără să știu cum am ajuns acolo, în mahalalele depărtate, printre grădini sărăcăcioase. La marginea unui drum prăfos. dau de o plantă a cărei floare, întunecată și strălucitoare deopotrivă, pare făcută ca să ia parte la cel mai nobil și neprihănit doliu. Eocaldărușă. Străbunii noștri îi ziceau mănușa Maicii Domnului. Numai o Maica a Domnului care s-ar face mică de tot ca să se arate copiilor și-ar

putea strecura degetele micuțe în tocile acestei flori, lată un bondar mos care se vîră în ea mojiceste. Gura lui nu poate ajunec pînă la \…. ^.. a'j'H; ';. a 11/ efr.

nectar st pofticiosul se străduiește zadarnic. În cele din urma se lașa pamibas si iese înmiit tot. de polen. Și-a reluat zborul greoi, dar florile sînt rare în mahalaua asta înnegrită de funinginea fabricilor. Se întoarce la căldărușă și de data asta, îi găurește corola și suge nectarul prin deschizătura făcută. N-aș fi crczulca un bondar să aibă atîta minte. Ai de ce te minuna. Gîngăniilc și florile mă minunează tot mai mult, pe măsură ce le cercetez mai cu luare-aminte. Sînt ca bunul Rollin 1 pe care îl îneîntau florile piersicilor săi. Tare aș vrea să am o grădină frumoasă și să trăiesc la marginea unei păduri.

August – septembrie

Mă gîndii să viu într-o dimineață de duminică, să pîndesc

11storic și pedagog francez (1661-1741) (n.r.). clipa cînd elevele domnișoarei Prelere se duc încolonate la biserică. Lc văzui trccînd două cîlc două, cele mici în frunte, cu mutre serioase. Erau printre ele trei îmbrăcate la fel, scunde, bondoacc, plinedeifos, pccarc le-am recunoscut a fi domnișoarele Mouton. Cea mai marc dintre surori este artista care a desenat crînccnulcapalluiTatius, regele sabinilor. Pe marginea coloanei, suplinitoarea cu o carte dc rugăciuni în mînă, umblă fără astîmpăr dc colo pînă colo, încruntîndu-și sprîncenclc. Cele mijlocii, apoi cele mari trecură șușotind, dar pe Jcanne n-o zării.

Am întrebat Ministerul Instrucțiunii Publice dacă nu sc află în fundul vreunei arhive rapoarte privind instituția dc pe strada Demours. Am obținut să sc trimită acolo niște inspectoare. Ele s-au întors aducînd cele mai bune note. Pensionul Prelere este, după a lor părere, un model dc pension. Dacă aș face să se pornească o cercetare, c sigur că domnișoara Prelere va căpăta palmele

academice ’.

3 octombrie

Joia asia, fiind zi de ieșire pentru elevele pensionului, în preajma străzii Demours dădui cu ochii de cele trei domnișoare Mouton. După ce salutai pe mama lor. mă apropiai de cea mai mare dintre ele (să lot fi avut doisprezece ani) și o întrebai ce face domnișoara Jcanne Alexandre, prietena ci.

Mica domnișoară Mouton mi-o reteză scurt:

— Jcanne Alexandre nu este prietena mea. Ea c ținută în pension de milă, așa că o pune să măture clasa. Asta ne-a spus-o chiar domnișoara.

Cele trei domnișoare mititele au pornit mai departe și doamna Mouton după dînsclc, aruneîndu-mi peste umărul lat o căutătură bănuitoare.

Sîntnevoit, vai, să fac tot felul dc demersuri suspecte. Doamna deGabry nu sc întoarce la PariS dccît cel mai devreme peste trei luni. Fără dînsa, nu mai sînt bun dc nimic, nu știu nici să judec, nici să mă descurc. Nu-s dccît o mașină greoaie și vătămătoare care sc mișcă anevoie. Și cu toate acestea, nu potîndura gîndul că Jcanne, slugă la pension, să rămînă la cheremul domnului Mouchc și să-i sufere jignirile.

Distincție academică ce se conferea corpului didactic (n.r.)..

28 decembrie

Vremea era mohorîtă și rea. Se înnoptase. Am sunat la ușă cu liniștea omului care nu se mai teme de nimic. îndată ce slujnica sfioasă îmi deschise, îi strccurai în palmă o monedă de aur, făgăduindu-i încă una, dacă îmi înlesnește s-o văd pe domnișoara Alexandre. îi auzii răspunsul:

— Peste un ceas, la fereastra cu gratii. îmi trînti ușa în nas cu așa putere, mai-mai să-mi sară pălăria din cap. – Așteptai în mijlocul

vîrtejurilor de zăpadă să treacă acest ceas care nu se mai slîrșea, apoi mă apropiai de fereastră. Nimic! Vîntul urla și zăpada cădea fără încetare. Lucrătorii care treceau pe alături, cu sculele în spinare și capetele plecate sub ninsoarea deasă, se ciocneau de mine. La fereastră, nimeni. Mi-era teamă că s-ar putea să nu mă vadă. Știam ca nu făcusem frumos mituitul o slujnică, dar nu-mi părea rău de fel. Acela doar c vrednic de dispreț care nu știe să iasă, la nevoie, din deprinderile obișnuite. Trecu un sfert de ceas. Nimic. în ^firșit. fereastra se întredeschise.

— Dumneavoastră, sînteți, domnule Bonnard?

— Tu ești. Jeanne? Spune-mi repede ce faci?

— Fac bine, foarte bine! hjqoiqn nm rs-han.

— Nu, zău? 1 >i> '/aJ *jj* it/Lmm

— M-au dat la bucătărie și mătur sălile. omoL' – . ■ hi'Z

— La bucătărie! Măturătoare! Tu! Dumnezeule marc!

— Asta, fiindcă tutorele nu mai plătește întreținerea mea.

— Tutorele tău e un ticălos.

— Ați aflat deci?…

—Ce?

— Oh, nu mă siliți să vorbesc despre asta. Dar mai bine să mor, dccît să mă găsesc singură cu dînsul.

— Și de ce nu mi-ai scris?

— Fiindcă eram supravegheată.

în clipa aceea holărîrea mea era 1 uată și nimic n-ar mai fi putul-o schimba, îmi trecu într-adevăr prin minte că s-ar putea să n-am legea de partea mea, dar puțin mă sinchiseam de una ca asta. Fiind hotărît, am fost și prevăzător. Le-am

pus toate la calc cu o liniște care m-a mirat.

— Jcannc, o întrebai, odaia în care le afli dă în curte?

—Da.

— Ai putea tu singură să tragi de funia care deschide ușa?

— Da, cînd nu c nimeni în odăița portăresei.

— Du-ic de te uită și caută să nu te vadă cineva.

Am așteptat cu ochii la ușă și la fereastră. Jcannc se ivi iar în dosul gratiilor, după cinci sau șase secunde. în sfîrșit!

— Portăreasa c în odaia ci, îmi zise.

— Bine. Ai un loc și cerneală?

— N-am.

— Un creion?

— Da.

— Dă-mi-1. Scosei din buzunar o gazetă veche și în ciuda vîntului care sufla – dc-ar fi pulul stinge felinarele! — și a zăpezii care mă orbea, potrivii în jurul gazetei o banderolă cu adresa domnișoarei Prefere. Pe cînd o scriam, am întrebat-o pe Jcannc:

— Factorul cînd trece pune scrisorile și gazetele în cutie, apoi sună, nu-i așa? Portăreasa deschide cutia și duce numaidccît domnișoarei Prefere cca găsit în ea. nu? Așa se întîmplă ori de cîtc ori trece factorul?

Jcannc îmi spune că ca crede că așa se întîmplă.

— Bine, vom vedea. Acum, Jcannc, rămîi la pîndă și, de îndată ce portăreasa iese din odăița ci, trage de funie și vino afară. După care, am vîrît gazeta în cutie, am sunat o dată scurt și m-am grăbit să mă ascund în pervazul unei uși de alături. Eram acolo de cîtcva minute cînd văzui ușa crăpîndu-sc, apoi dîndu-sc binișor deoparte și lăsînd să treacă un chip tînăr. Am apucat-o pe Jcannc și am tras-o spre mine. Vino, Jcannc, vino.

Ea mă privea neliniștită. Nuîncapcîndoialăcă se temea să nu fi înnebunit. Aveam, dimpotrivă, judecata limpede.

— Vino, vino, copila mea.

— Unde?

— La doamna de Gabry.

Abia cînd auzi asta îmi luă brațul. Alergarăm cîtva timp ca niște hop. Fuga nu-i tocmai potrivită la greutatea mea. Oprindu-mă cu răsuflarea tăiată, m-am sprijinit de ceva care se nimerise a fi plita unui negustor de castane așezat lîngă o crîșmă unde veneau să bea birjarii. Unul dintre ci ne întreabă dacă nu nc trebuie o trăsură. Cum să nu! Ne trebuia. Omul cu bici, după ce puse paharul pe tejgheaua dc zinc, sc sui pe capră și își pomi calul. Eram salvați.

— Uf! răsuflai cu ștcrgîndu-mi fruntea îmbrobonită, căci, în ciuda frigului, eram numai o apă. Și, ciudat lucru, Jcanne părea să-și dea scama mai mult dccît mine dc fapta ce săvîrșisem. Ședea încruntată și sc vedea bine că era muncită dc neliniște.

— Auzi, la bucătărie, izbucnii cu, mînios.

Ea clătina din cap, vrînd parcă să zică: „în bucătărie sau aiurea, lot aia cî" Și, la lumina slabă a felinarelor, băgai de scamă cu o suîngcrc dc inimă că chipul îi era tras. Nu-i mai găseam acea vioiciune, acele avînluri neașteptate și acea uitătură vioaie care îmi plăcuseră atît dc mult la dînsa. Privirea îi era moale, gesturile silite, înfățișarea mohorîtă. îi luai mîna: o mînă aspră, chinuită și rece. Biata copilă. îndurase multe, l-am pus întrebări; îmi povesti pe un ton așezat că domnișoara Prefere o chemase intr-o zi și-i zvîrlise în obraz că e un monstru și o mică viperă, fără ca ea să știe pentru ce.

— Domnișoara Prelere mi-a mai spus: „N-ai să-1 mai vezi de azi înainte pe domnul Bonnard. care te învață la rele și care s-a purtat Ioane urii cu mine…" l-am răspuns: „Asta, domnișoară, n-am s-o cred niciodată". Domnișoara mi-a tras atunci o palmă și m-a trimis la loc. în sala de meditație. Vestea că n-am să vă mai văd a Ibst peniru mine ca noaptea ce se lasă dintr-o dală. Știți serile acelea în care ești trist și cînd te împresoară întunericul – ei bine,

închipuiți-vă o asemenea clipă ținînd săptămîni și luni întregi. Jntr-o zi, aflînd că sînteți în vorbitor împreună, cu directoarea, v-am pîndit. Nc-am spus atunci „la revedere" și asta a fost pentru mine o mîngîicrc. După cîlva timp, era o joi, tutorele veni să mă ia. N-am vrut să ies cu dînsul. Mi-a spus foarte liniștit că sînt o mică mofturoasă și m-a lăsat în pacCy A treia zi însă, domnișoara Prefere îmi ieși înainte cu o mutră atît de răutăcioasă, că mi sc făcu frică, ținea în mînă o scrisoare. „Domnișoară, îmi zise, tutorele dumitalc mă înștiințează că a terminat toți banii ce-ți aparțineau. Să n-ai teamă: nu vreau să te arunc pe drumuri. Vei pricepe însă că sc cuvine ca de azi încolo să-ți cîștigi punea". Din ziua aceea m-a pus să curăț prin casă și uneori mă închidea într-un pod zile întregi. Iată, domnule, ce s-a întîmplat citați lipsit. Să fi putut să vă scriu și nu știu dacă aș fi făcut-o, deoarece nu credeam că v-ar fi cu putință să mă scoateți din pensionul acela, și apoi, fiindcă nu mă sileau să merg să-I văd pe domnul Mouchc, nimic nu mă zorea. Puteam să aștept în pod și la bucătărie.

— Jcanne, strigai, chiar dc-ar trebui să fugim pînă în Oceania și tot nu te

mai prinde îngrozitoarea domnișoară Prefere. Ți-o jur. Și de ce nu nc-am duce în Oceania? Clima c sănătoasă și văzui deunăzi într-o gazetă că se găsesc și piane acolo. Pînă una – alta, haidem la doamna de Gabry, care, spre norocul nostru, s-a întors la Paris de vreo trei sau patru zile, căciintern amîndoi niște prostănaci, și avem marc nevoie de ajutor. îhîimpiacfvoiibfeam-, o văd pălind la față și întunccîndu-sc; privirea i se înccțoșă, gura întredeschisă i se zgîrci într-o strîmbălură dureroasă. își plecă deodată capul pe umărul meu, cuprinsă de un leșin. Am luai-o în brațe și am urcat așa scara doamnei de Gabry, dueînd-o pe sus, ca pe un copilaș adormit.

Doborît de oboseală și emoție, m-am prăbușii cu dînsa pe banca îngustă ce se găsea în capul scării. Acolo, după puțin timp, își veni în fire.

— Dumneavoastră sînteți aici, îmi zice dînsa, deschizînd ochii. Ce bine îmi parc!

în halul în care eram, băturăm la ușa prietenei noastre. Se făcuse ora opi. Doamna de Gabry primi moșneagul și copila cu bunătate. Era mirată, fără îndoială, văzîndu-ne. dar nu ne întrebă de nimic.

— Doamnă, ii zic. venim să ne punem sub ocrotirea dumitale, și mai înainte de orice, venim să vă cerem de mîncare. măcar pentru Jeanne. care slăbită cum e. a leșinat adineauri în trăsură. Cit despre mine, n-aș putea lua ceva în gură la ceasul acesta lîrziu fără să-mi pregătesconoaptede agonie. Sper că domnul de Gabry c sănătos. \u/pb iu

— E aici. îmi spuse dînsa. Și trimise numaidccît să-l cheme.

Era o plăcere pentru mine să-i văd fața sinceră și să strîng mîna lui voinică. Trecurăm tuspatru în sufragerie și în vreme ce Jeanne era servilă cu fript ură rece, de care nici nu se atinse, m-am apucat să povestesc toată tărășenia noastră. Paul de Gabry îmi ceru voie să-și aprindă pipa, apoi mă ascultă fără să scoală o vorbă. Cînd sfîrșii de povestit, țl văzui scărpinîndu-sc ușor în barba scurtă și deasă de pe pomeții obrajilor.

— Să fiu al naibii, strigă el, dar mi tc-ai vîrîl într-o dandana afurisită, domnule Bonnardî Apoi, văzînd-opcJcannccarcîși întorcea ochii înspăimîntați de la dînsul la mine, îmi spuse: Hai dincolo.

L-am urmat în biroul său, unde la lumina lămpilor strălucc; puști și cuțite de vînătoarc atîrnatc pe pereții de culoare închisă. Acolo, după ce îmi făcu loc pe o canapea de piele, vorbi iar:

— Cc-ai lacul, Dumnezeule marc, cc-ai făcut? Ademenire de minore și răpire! Frumoasă belea ți-ai luat pe cap. Te așteaptă, nici

mai mult nici mai puțin, ca între cinci și zece ani de închisoare.

—Doamne, Dumnezeule! izbucnii cu, zece ani dcînchisoarc pentru că am salvat o copilă nevinovată!

— Asta-i legea! răspunsedomnul de Gabry. Cunosc destul de bine codul, după cum veziviubîtcxtomnulD.BonnLird, și asta nu pentru că am făcut și cu dreptul, ci pentru că, primar fiind la Lusancc, trebuia să mă luminez pe mine, ca să pot lumina pe cetățenii mei. Mouche o un ticălos. Prefere c o tîrla, iar dumneata un… nici nu găsesc un cuvînt destul de tare. Deschizînd biblioteca în care se vedeau zgărzi de cîini, cravașe, scări de călărie, pintenii, cutii de țigări și cîteva căni cu sfaturi bune la toate, domnul de Gabry scoase un cod și începu să-l frunzărească: Crim*e și delicte… sechestrare de persoane… nu-i cazul* dumitale… ^îpfrc de minori, asta *e. Articol*ul 354: *– Oricine, prin fraudă sau violență, va răpi sau pune să se răpească minori, sau îi va fi ademenit, duce cu sine și scoate din Jocul în care se află, sau va pune pe alții să-i ademenească, să-i ducă și să-i scoată din locui în care se găseau din voința celor sub a căror autoritate sau conducere erau, va suferi pedeapsa recluziunii. Vezi Codul Pena*l 21 și 28…21 – Durata recluziunii v*a li de cei puțin cinci ani. 28; – Condamnarea la recluziune aduce și pierderea drepturilor cetățenești. destul de limpede,* nu-i așa, domnitlciBionrțard? t

— Cum nu se poale mai. limpede.

— Să vedem mai departe: *Articolul 356: – Dacă răpitorul nu va avea vîrsta de douăzeci și unu decarii. ci nu va fi pedepsit decît cu… Ast*a nu ne prive*ște… ARTICOLUL 357: – în cazul în care ademenitorul se va fi căsătorit cu fata pe care a răpit-o, el nu va putea li urmărit decît pe temeiul plîngerii persoanelor care, după codul ci vil, au dreptul să ceară anularea căsătoriei și nu va puica fi condamnat decît după ce va fi pronunțată anularea căsătoriei. Nu ști* u dacă ai de gînd să te căsătorești cu domnișoara Alexandre. Vezi dar că legea e drăguță

și-ți lasă o portițăde scăpare. N-ar trebui să glumesc însă căci situația dumilale c grea. Cum putea un om ca dumneata să-și închipuie că în Parisul veacului al nouăsprezecelea poți răpi o fală, fără pedeapsă? Nu mai sîntem în Evul Mediu și răpirea nu mai c îngăduită.

— Să nu-ți închipui, i-am răspuns, că în legile noastre cele vechi, răpirea era îngăduită. Vei găsi în privința asta în Baluze un decret dat de regele Childelert la Colonia, prin anul 593 sau 94. Cine nu știe, de altminteri, că vestita ordonanță de la Blois, din mai 1579, hotărcșic limpede că aceia care se vor dovedi că au ademenit băiat sau fată, mai tineri de douăzeci și cinci de ani,

131

pentru a sc căsători sau pentru oricare altă pricină, fără dorința, voia și învoirea tatălui, mamei și turorilor vor fi osîndiți la moarte? Și dc *asemenea,* adaugă ordonanța, *și de asemenea vor fi pedepsiți, pe deasupra, toți aceia care vor fi luat parte la răpire sau care vor fi sfătuit la aceasta" Vorfidîtfiîfesniri și ajutor de orice fel.* Acestea sînt, sau cam acestea, clhăFtWnîijî'tt^drranțci. în ceea ce privește articolul din codul Napoleon pe cafC îhî l-îfiitît aduncauri și care ferește dc pedeapsă pe ademenitorul căsătorit cu domnișoara răpită dc dînsul, acest articol îmi amintește că în Brctania, după legea locului, răpirea caic sc sfîrșca cu căsătorie nu era pedepsită. Obiceiul acesta însă, fiind pricină dc nedrepte încălcări, a fost desființat către anul 1720. Zic 1720, dars-ar putea să fie cu zece ani mai devreme sau mai tîrziu. Memoria mea nu mai c așa dc bună și cu nu mai sini la vîrsta cînd eram în stare să spun pc dinafară, fără a mă opri, o mic cinci sute de versuri din *Girări dcRousillon1.* Cîl despre condica dc rînduicli. a lui Carol Magnul. în care sini hotărîte despăgubirile ce sc cuvin a fi plătite pentru ademenire. nu-|i mai vorbesc dc ea, și asta fiindcă nu mă îndoiesc că n-ai uitat-o. Vezi bine dar. dragă

domnule dc Gabry, că răpirea a fost socotită ca o nelegiuire vrednică de osîndă sub cîteștrelc dinastiile vechii Frînte. Greșesc cei care cred că Evul Mediu era o vreme dc haos. Fii dumneata convins Că… L.

Domnul dc Gabry îmi tăie vorba: i z cizf; cjftiiob f; >i.

— Văd că cunoști ordonanța dc la Blois, cimoștjipclBialiuzc, pcChildebcrt și condicile vechilor rînduicli, dar habar n-ai dc codul Napoleon!

I-am răspuns că într-adevăr nu citisem niciodată acest cod și ci sc arată mirat.

— Îți dai scama, acum, mă întreabă, dc gravitatea faptei cc-ai săvîrșit?

Ca sa spun drept, nu-mi dădeam încă scama. încetul cu încetul însă, auzind mustrările foarte chibzuite ale domnului Paul, am ajuns să pricep că voi fi judecat, nu pentru gîndul meu care era curat, ci pentru fapta mea, care sc cerea osîndită. Mă cuprinse atunci deznădejdea și începui să mă vaiet:

— Ce mă fac? Ce mă fac? Sînt deci pierdut Iară scăpare și o dala cu mine am dus-o la pierzanie și pe sărmana copilă pc care am vrut s-o salvez?

Domnul dc Gabry își umplu pipa (ară a răspunde și și-o aprinse cu atîla încetineală, că obrazul său bun și lat rămase două sau trei minute roșu ca al unui

Epopeea medievală franceză din secolul al Xll-lea (n.r.). fierar luminai de flacăra cuptorului. Apoi vorbi:

— Mă întrebi ce să faci, nu fă nimic, dragă domnule Bonnard. Pentru numele lui Dumnezeu și în interesul dumitale, să nu faci nici atîtica. Dandanaua în care le-ai jderul, dc marc. Las-o încurcată, ca să nu dai într-alta boroboață, f^^igș^-țijț^^ăGă te învoiești cu lot cc-am să fac. Mă voi duce chiar mîinc dimineață sări văd pe

maestrul Mouchc și dacă c într-adevăr ceea ce gîndim noi, adică un mișel, întîmplc-se orice, tot am să găsesc cu ac de cojocul lui. Căci în mîna lui ești. Deoarecec prea tîrziu ca s-o mai ducem astăzi pe domnișoara Jeanne la pensionul ci, ncvastă-mca o va tine în noaptea asta pe lingă dînsa. E delictul de complicitate, întocmai cum serie la carte, dar așa, îndepărtăm orice bănuială în privința fetei. Cîl despre-dumneata, dragă domnule, întoarcc-ic iute acasă, iar dacă 'cumva ar veni s-o caute pe Jeanne. iii va fi ușor să dovedești că nu e la dumneata.

în timp ce noi ne sfătuim astfel, doamna de Gabry poruncise să se pregătească paiul musafirului. Văzui în coridor pe camerista ei ducînd pe brat cearceafuri mirosind a levăniică.

— Iată, zic, o mireasmă curată și plăcută.

— Ce vrei? Sîntem țărani. îmi răspunse doamna de Gabry.

— Ah! oftai eu. de-aș ajunge și eu un țăran î De-aș putea și eu respira intr-ozi, ca voi la Lusancc, miresmele cimpului, pe prispa unei căsuțe ascunse în frunziș, și dacă dorința asta e prea îndrăzneală din partea unui moșneag a cărui viațăc pe slăișiîbxp^x^JOiințăcar, giulgiul să-mi fie ca așternutul acesta: parfumat cu lcvănțieîUuL '

Ncîntclcserăm să viu laipasă a doua zi, dar mi se spune cu tot dinadinsul să nu mă arăt înainte de amiază. Îmbrățișîndu-mă, Jeanne mă rugă din nou să n-o mai duc la pension. Ne despărți răm înduioșați și tulburați.

In capul scării o găsii pe Tereza în prada unei neliniști care o făcea furioasă. Spunea, nici mai mult nici mai puțin, că pe viitor va trebui să mă țină în casă, sub cheie.

Ce noapte am petrecut! N-am închis ochii nici o singură clipă. Ba rîdcam ca un ștrengar, bucurîndu-mă de succesul aventurii mele, mă vedeam, cu o spaimă nepusă, lîrîi înaintea judecătorilor și

răspunzînd de pe banca acuzaților de crima ce săvîrșisem cu atîia naivitate. Eram îngrozit și cu toate acestea nu simțeam nici părere de rău, nici căință. Cînd soarele pătrunsese în camera mea, mîngîind vesel piciorul palului, rostii această rugăciune: "Doamne, tu care ai făcut cerul și rouă, așa cum scris este în Trislan1, judeeîndu-mă în dreapta la

1 Tristan și Isolda, celebră epopee din secolul al Xll-lea (n.r.)

nu după faptele mele, ci după gîndurilc mele, care au fost drepte și curate; și voi zice atunci: slavă țic în ceruri și pe pămînt pace oamenilor de omenie, încredințez mîinilor talc copila pe care am furat-o! Fă, doamne, ce n-am știut să fac cu: ferește-o de toți cc-i sînt vrăjmași, iar numele ț^u fip biflccuvîntatî" ăm jăzu oq inimi m. --

29 decembrie

Întrînd la doamna de Gabry, am dat de o altă Jcannc. aiîi era de schimbată, surîsul îi arăm pacea dulce a sufletului.

Doamna de Gabry o chemă iarăși ca s-o termine de pieptănat, căci binevoitoarea gazdă ținuse săpiptenccu mînaci părul copilei cei se încredințase. Venind cu puțin înainte de ora hotărîtă. întrcrupcscscm această grațioasă ăieală. Drept pedeapsă, am fost lăsat să aștept singur în salon. Nu trecu mult > domnul de (îabry veni și dinsul acolo. Se vedea numaidecîl că vine de-afiră. aci I tunica lut mai păstra urma pălăriei. Obrazul ii strălucea de bucurie. N-am. ic/ut potrivit să-i pun vreo întrebare și nc-am așezat toii la masă. Cînd crvitorii își isprăviră slujba și rămaseserăm singuri.,. domnul Paul, care ăst rase povestea sa ca să ne-o spună la cafea, zise:..,.

— Ei bine, am fost la Lcvallois.

—1. —ai văzui pe maestrul Mouchc? întrebă cu vioemne doamna de Gabry.

— Nu. făcu el, privind la chipurile noasue care arătau

dezamăgirea. După c bucură cîtcva clipe de neliniștea ce ne cuprinsese, minunatul om adaugă: estrul Mouchc numai e la Lcvallois. Maestrul Mouchc a părăsit Franța. Vor oimîine opt zile de cînd a spălat putina ducînd cu el și banii clicnților săi, urnă destul de frumușică. Am găsit biroul închis. O vecină mi-a povestit mplarca. lăcîndu-1 pe maestrul Mouchc cu ou și cu oțet. Notarul nu s-a suit ur î ■ trenul de 7 și 55, a luat cu el pe fala unui bărbier din Lcvallois. ni arul de poliție ini-a confirmat faptul. Nu, zău. ar fi pulul oare maestrul: uchc -< > șteargă mai Ia țanc? Numai cu o săptămînă să-și fi întîrziat lovitura ca reprezentant al societății, le-ar fi lîrît, domnule Bonnard, ca pe un ninal în fața judecătorilor. Acum nu mai avem a ne teme de nimic. în ătatca maestrului Mouchc! strigă el, lurnînd coniac în pahare.

Aș vrea să trăiesc mult ca să-mi amintesc multă vreme de dimineața ea. Eram strînși tuspatruîn marca sufragerie albă, împrejurul mesei de stejar ccruit. Domnul Paul rîdca tare, ba chiar cam gălăgios și dădea pc gît armagnac-ul trăgînd una după alta cîtc o dușcă zdravănă, drăguțul deci! Doamna dc Gabry și domnișoara Alexandre îmi zîmbeau și zîmbctclc lor mă răsplăteau pentru toate necazurile.

Dc cum intrai pe ușă, mă luă în primire cu cele mai aspre mustrări, Tereza, care nu mai pricepea nimic din noul meu fel dc trai. După părerea ci, domnul își pierduse mințile.

— Da, Tereza, sînt un bătrîn smintit și dumneata ești o bătrînă smintită. Asia o sigur. Bunul Dumnezeu ne binecuvîntează, Tereza, și ne dă noi puieri, căci avem noi îndatoriri. Dar lasă-mă să mă întind pc canapeaua asia, căci nu mă mai pol line pe picioare.

15 ionuctie 18/7

• Bună ziua, domnule. îmi spuse Jcanne dcschizîndu-mi ușa. în timpo leie/a. rămasă în spatele copilei, bodogănea în umbra

coridorului.

— Domnișoară, ie rog samă numești solemn cunoul meu titlu și să-mizici: Bună ziua, tutore".

— S-a făcut va sfuzică? Ce fericire! strigă Jcanne bălind din palme.'

— Asta s-a lacul, domnișoară, dc față cu țoală lumea înaintea judecătorului dc pace și de azi încolo trebuie să ie supui autorității mele… îți vine a rîde? Citesc în ochii lăi că îți trece vreo poznă prin cap. Iar vreo năzbîiicî

— O, nu, domnule… întorc. Mă uitam la părul dumneavoastră alb. Cum sc încolăcește pe marginea pălăriei, asemeni capri foiului pc un balcon. E lare frumos părul dumneavoastră și mi-c drag.

— Așază-lc aici, pupila mea și dacă sc poate, nu mai spune năzbîti. Am să-ți vorbesc dc lucruri serioase. Asculiă-mă: cred că nu ții neapărat să le întorci la domnișoara Prefere?… Nu. Cc-ai zice să le opresc la mine ca să-ți termini educația și să rămîi aici pînă ce… știu cu? Pentru totodcauna, cum sc zice.

— O, domnule! izbucni ca roșie dc fericire.

— Acolo, în spatele acestei încăperi, urmai cu mai departe, c o cămăruță pc care jupîneasa mea a pregătit-o pentru tine. Vei lua locul tcrfcloagclor, așa cum ziua ia locul nopții. Du-lc cu Tereza și vezi dacă această odaie c de locuit M-am înțeles cu doamna de Gabry să rămîi aici chiar din scara asta. Ea o și pornise într-acolo. Am chemat-o îndărăt: Jcannc, mai am să-ți spun ceva. Ți-ai cîștigat deocamdată simpatia jupîncsci mele care ca toți bătrînii c destul de morocănoasă de felul ci. Ia-o cu binișorul. Și cu iriă port bine cu dînsa și-i îndur toate toanele. Ți-aș spune chiar s-o rcsțțC (! p, ^'cahn^'^c cuvine să-i respecți bălrîncța și inima credincioasă. E o făptură umila, caro a trăit mult fără să se abată din calea cea bună și asta a înrăit-o. Du-tc, fetița mea, dc-ți aranjează odaia și fă-o cît mai

potrivită pentru lucrul tău și pentru odihna la.

După ce am îndemnat-o pe Jcannc cu povețe de acestea pe drumul ci de vrednică gospodină, m-am apucat să citesc o revistă care, deși condusă, de niște tineri, c foarte bună. Tonul e aspru, dar o simți plină de rîvnă. Articolul pe care îl citii întrece. ca preciziunc și curaj, tot ce se făcea în tinerețea mea. Autorul acestui articol, domnul Paul Mcycr, scoate la iveală fiecare greșeală, tăind în carne vie. Noi, ceilalți, nu judecam cu atîta ncînduplccarc. Indulgența noastră era largă. Ea băga în aceeași oală pe învățat și pe ageamiu, lăudîndu-i deopotrivă. Trebuie să știi totuși să scuturi pe cineva și este o aspră datorie să faci acest lucru cînd e nevoie. Mi-aduc aminte de mititelul Raymond (aș>i se zicea). Nu știa nimic și judecata îi era tare mărginită, darîșsi iubea foarte mult mama. Noi ne feream să dăm în vileag neștiința de cane și tîmpenia unui fiu atîl de iubitor și mititelul Raymond ajunse, datorita budăvoinței noastre îngăduitoare. membru al Institutului. Mamă-sa murise și bnlifiirile plouau asupră-i. Era atotputernic, spre marea pagubă a confraților și'așiiiiiței. Iată-1 însă venind pe lînărul meu prieten din grădina Luxembourg:

— Bună seara, Gelis. Pariat fi astăzi foarte bucuros. Ce ți s-a întîmplai?

I s-a întîmplai că își susținuse așa cum trebuie teza și că fusese admis cu o notă bună. Asta mi-o spuse, adăugînd că lucrările mele, de care venise vorba întîmplălor în timpul examenului, s-au bucurat din partea profesorilor de o prețuire Iară margini. Mi-ajunge atîta și sînt fericit, Gesis, văzînd faima mea bătrîncască legală de tînăra dumitalc glorie. Mă interesam foarte mult, după cum știi, de teza dumitalc, dar niște treburi familiale m-au iacut să uit că o susții azi.

Domnișoara Jcannc veni tocmai Ia timp ca să-l lămurească despre ce fel de treburi fusese vorba. Zănatica intră ca o adiere

ușoară în cetatea cărților, strigînd din ușă că odaia ci era o minunăție. Se făcu toată roșie văzîndu-1 pe domnul Gelis. Nimeni însă nu se poate feri de ceea cc-i este scris. Băgai de scamă că de astă dală îi cuprinse sfiala pe amîndoi și că nu schimbară nici o vorbă între dînșii. Ia-o mai încet, Sylvcstrc Bonnard. Uilîndu-lc la pupila ta, uiți că îi ești tutore. Ii ești, începînd din dimineața asta, și această nouă slujbă îți impune dc pc acum îndatoriri gingașe. Ar trebui, Bonnard, să-l îndepărtezi

… w • > *Ui (j; ’; aÎ1 w"■ ’L • t-*? • , • wr Q

cu dibacia pc acest unar, ar trcpui… Ei, știu cu cc-ar mai trebui sa lac?…

Domnul Qclis ia note. după exemplarul meu, singurul care exista dm *Ginevera delle clare donne*[62]. Am tras la întîmplarc o carte din raftul cel mai apropiat; o deschid și pătrund cu respect în toiul unei tragedii a lui Sofoclc. Îmbălrînind, am prins dragoste de cele două antichități și de -aici încolo, în cetatea cărților, poeții Greciei și Italiei se află la îndemîna mea. Citesc acest cor suav și luminos care-și desfășoară frumoasa melopec tocmai cînd se întîmplă năprasnice lucruri, corul bătrînilortcbani;” Neînvinsă dragoste, o, tu care te năpustești asupra palatelor, care te odihnești pc obrazul gingaș al fecioarei, care străbați mările și poposești în staul, nici nemuritorul nu se poate feri de tine nici omul cu zile numărate: iar cine te slăpîncștc își pierde mințile”. Si după ce recitii acest cînt fermecător, chipul Antigonei îmi apăru în neschimbăloarea lui puritate. Ce imagini, voi, zei și zeițe, care plutiți în cel mai curat dintre ceruri! Moșneagul orb. regele cerșetor care rătăci multă vreme condus dc Antigona. a căpătat acum un mormînt simt, iar

[62] în limba italiană în text: Ginevera înaltelor doamne- soția legendarului rege Artur, eroul vechilor povestiri populare celte (n.r.).

fiică-sa. frumoasă, cum sini cele mai Iju. inoașe iipu^ini închipuite vreodată de sufletul omenesc, se împotrivește tiranuiiți și își, îngroapă fratele. Ea iubește pc fiul tiranului și acest fiu o iubește. Șițpcpnd ea sc îndreaptă spre locul supliciului unde a dusodragostea de ai săi. bătrînii cîntă: „Neînvinsă dragoste, ^o tu. care te năpustești asupra palatelor, tu caic te odihnești pe obrazul gingaș al fecioarei…"

Nu sînt un egoist. Sînt cuminte; trebuie s-o cresc pe această copilă încă prea tînără ca s-o mărit. Nu! Nu sînt egoist, dar trebuiuc s-o păstrez să rămîic cîțiva ani cu mine, cu mine singur. La urma urmei, n-ar putea să aștepte pînă voi muri? Fii liniștită Antigona; bătrînul Ocdip își va găsi la timp locul sfînt al mormîntului.

Deocamdată, Antigona ajută jupîncsci noastre la curățatul napilor. Ea zice că treaba asta îi place, fiind tot un fel dc sculptură.

Mai

■ 9? t19dgfIdZ i?. riOEfTli ■î aZOflOg iî owiolho.t

Cine ar mai recunoaște cetatea cărți lor? Vezi acum Hori pe toate mobilele. Jcannc arc dreptate: trandafirii ăștia sînt foarte frumoși în vaza de faianță albastră. Ea o însoțește pe Tereza în fiecare zi la piață și vine de acolo cu fiori. Florile sînt intr-adevăr niște ființe fermecătoare. într-o zi va trebui totuși să fac ceea ce am plănuit, dueîndu-mă să le studiez la ele acasă, adică Ia țară, cu tot simțul de măsura și de rînduială de care sînt în stare. La ce să mai stau aici? Pentru ce să-mi prăpădesc ochii pe vechi pergamente care nu-mi mai spun nimic? Le descifram odinioară, scrierile astea vechi, cu o marin imoasă rîvnă. Ce nădăjduiam oare pe atunci să aflu în ele? Data întemeierii unui așezămint pios, numele vreunui călugăr iconar sau grămătic, prețul uncipîini. al unui bou sau al unui cimp. o hotărîrc administrativă sau judecătorească, toate acestea și încă ceva, ceva tainic, nedeslușit și sublim care îmi stîrnea entuziasmul.

Am căutat însă șaizeci de ani fără să dau de acest ceva. Iar cei mai vrednici ca mine, maeștrii, mai – marii, cum au fost Fauriel1 și Thierrv. cărcau descoperit aiîtea lucruri, au murit la datorie, fără să fi descoperit nici dînșii acel ceva, care neavînd trup n-arc nume și fără de care totuși Pici o OjXTă a spiritului n-ar fi întreprinsă în lumea aceasta. Astăzi, cînd nu caut decîtcceacc mintea îmi spune că poate găsi, nu mai găsesc nimic și după cum se arată, nu voi mai apuca să duc la capăt istoria stareților de la Saint – Germain – des – Preș.

— Ghicești, tutore, ce am în batistă?

— După cum s-ar părea sînt fiori, Jcanne.

— O, nu, nu sînt fiori, la te uită.

Mă uit și văd un căpșor cenușiu care iese din batistă. E al unui pisoi cenușiu. Cînd Jcannc desface batista, animalul sare pe covor, se scutură, ciulește o ureche, apoi cealaltă și cercetează cu băgare de scamă locul și persoanele de față.

Cu panerul sub braț sosește și Tereza, gîfîind, abia ținîndu-și răsuflarea. Nu c cusurul ci să-și ascundă gîndul; îi trage un frecuș domnișoarei, învi-

2 Istoric francez (1772 – 1844) (n.r.)

3 'storic progresist francez (1795 -1856) (n.r.) nuind-o că aduce în casă un pisoi pc care nici nu-1 cunoaște. Jcannc, ca să se apere, povestește ce s-a întîmplai. Trccînd cu Tereza prin fața unei farmacii, vede un ucenic care zvîrlc în stradă un pisoi cu o lovitură zdravănă de picior. Pisoiul, buimăcit și stingher, se întreabă dacă trebuie să rămînă în stradă, în ciuda trecătorilor care îl gonesc încoace și încolo înspăimîntîndu-1, sau să intre iar în farmacie, chiar dc-ar fi să iasă din nou în vîrful unui pantof. Jcannc socoatc că pisoiul se află la marc ananghie și înțelege de ce. Mîțul are aerul lîmpii și Jcannc crede că ncholărîrca îi dă un asemenea aer. îl ia în

brațe. Și, nefiind în largul său nici afară, nici înăuntru, consimte să rămînă în aer. Pc cînd încearcă să-1 liniștească mîngîindu-1, se întoarce către ucenicul farmacist:

— Dacă nu-ți place pisoiul, nu trebuie să-l bați, n-ai dccîl să mi-1 dai mic.

— Ia-1. răspunse spiierul.

— Așa a fost… adaugă Jcannc închcindu-și povestirea. își pitigăise apoi glasul, ca să Tăgăduiască pisoiului tot felul de bunătăți.

— E tare jigărit. îi zic, uilîndu-mă mai bine la falnicul animal: și pe deasupra c foarte urii. u

Jcannc nu-1 găsește urii, dai recunoaște eă arc un aer mai timpii ea otieînd. De data asta nu c ncholărîrca. ci uluiala care, după a ei părere. îi dă această supărău^ijvyjo^afișqHVuF^^ă am fi în pielea lui. crede Jcannc. ne am da seama căci nu Mpcdincc i ș-a întîmplai. Ridem în nasul bietului pisoi care își pășt^/fb^r^fipasa lui încruntare. Jcannc vrea să-l ia în brațe, dar el se ascunde sub masași nu iese de acolo nici cînd vede o farfurioară plină cu lapte. Ne depărtăm și numaidccîl farfurioara c goală.

— Jcannc, zic. protejatul tău arc o mutră posomorită. E o l ire ascunsă. Aș dori să nu facă în cetatea cărților stricăciuni care nc-ar sili să-l trimitem îndărăt la farmacia lui. Deocamdată se cuvine să-i dăm un nume. îți propun să-i zicem Dom Gris de Goullicrc/dcși mi se parc nițel cam lung, Hap, Drog sau Ricin sună mai scurt și i-ar aduce aminte de spițeria în care a slujit.

— Hap, ar merge, îmi răspunse Jcannc, dar mă întreb, c oare omenește să-i dăm un nume ce i-ar aminti mereu de necazurile din care abia l-am scăpat? Ar fi să-i iasă pc nas găzduirea noastră. Să fim mai milostivi și să-i dăm un nume drăguț, în nădejdea că se va arăta vrednic de el. Vczi-1 cum se uită la noi, pricepe că de dînsul c

vorba. E mai puțin prost de cînd nu mai c nenorocit. Nenorocirea te prostește, asta am de unde s-o știu.

—Ei bine, Jcannc, dacă vrei, o să-i zicem Anibal. E un nume potrivit, deși nu parc cînd îl auzi întîia oară. Pisoiul de angora care locuia în cetatea cărților înaintea acestuia și căruia eram deprins a-i spune ce aveam pe inimă, căci era o persoană cuminte și tăcută, se numea Amilcar. Firesc mi se parc ca din acest nume să se nască ccstălali, iar Anibal să ia locul lui Amilcar. Căzurăm la învoială asupra acestui punct.

….. *… H1HI» HI E1EO3 03011 fr

— Anibal, strma Jcannc, vino aici!

.. ’ ■

Anibal, înfricoșat de sonoritatea stranie a propriului său nume, fugi să se pitească pe sub o bibliotecă, într-un locșor atîl. de mic, înеît nici un șoarece n-ar fi putut sta. Iată ce înseamnă a purta cu cinste un nume marc!

Aveam în ziua ceea chef de lucru și tocmai muiasem pana în călimară, cînd auzii sunînd. Dacă unii ce n-ar avea altceva de lacul vor cili cîndva filele acestea mîzgălite, de un moșneag cam mărginii, cc-au să mai rîdă de clopoțelul de la ușă, care suna netam-nesam în fiece clipă, de-a lungul povestirii mele, fără să vestească vreodată un personaj nou, nici să pregătească vreo scenă neașteptată. Altfel se petrec lucrurile la teatru. Domnul Scribc1 nu deschide ușa decît cu socoteală și ca să facă plăcere doamnelor și domnișoarelor. Asta zic și eu că e ană. Mai degrabă m-aș spînzura decît să scriu un vodevil și nu fiindcă disprețuiesc viața, ci din pricină că nu m-aș pricepe să născocesc vreun lucru de haz. Să născocești! Pentru așa ceva trebuie să fi primit harul lainic. Darul acesta mi-ar aduce nenorocire, la închipuiți-.}) ^ in. ijS|prkpmca cu privire la mănăstirea Saini-Germain-dcs-Pres ar născp}; ji; y/>? |^jC91pgărașî

Ce-ar zice învățatii cei tineri? Ce mai tărăboi la școală! Cit d^spre-JLp^tjiy 1. nimic n-ar zice, dar nici nu și-ar bate capul cu asta. Confrații tpei „c^adeA'ărat, mai scriu cîte ceva, de citit însă nu mai citesc de fel. Ei sînt de părerea lui Pamy,[63] [64]care zicea:

Virturca ucu mai înțeleaptă
E-o liniștită nepăsare.

Să fii cît se poate de neînsemnat, ca să-ți fie cît se poate mai bine, la asta tind budiștii Iară s-o știe. Dacă aflu mai înțeleaptă înțelepciune, mă voi duce s-o spun la Roma. Toate acestea îmi veniră în minte, fiindcă a sunat la ușă domnul Gclis.

Tînărul nostru și-a schimbat felul de a fi în toate privințele. Acum c atîl de mohorît, pe cîte era înainte de vioi și atîl de tăcut, pe cît era înainte de vorbăreț. Jcanne îi urmează pilda. Ne găsim în faza dragostei înfrînatc. Căci, așa bătrîn cum sînt, nu măînșcl; copiii aceștia sc iubesc tare și temeinic. Jcanne sc ferește acum să dea ochii cu el. Sc ascunde în camera ci cînd intră el în bibliotecă. Dar ce frumos știe să-I găsească îndată ce rămînc singură! Singură, îi vorbește în fiece scară în graiul muzicii, cîntînd la pian cu un năvalnic și tremurat accent, care este fața nouă a sufletului ci nou. Ei bine! Dc ce n-aș spune-o? Dc ce nu mi-îș mărturisi slăbiciunea? Egoismul meu, dacă mi l-aș ascunde mic însumi, ar fi oare mai puțin vrednic dc mustrare? Am s-o spum deci! Da, așteptam altceva! Da, gîndcam s-o păstrez numai pentru mine, cape copilul meu, ca pc fetița mea, nu pentru totdeauna, nici măcar pentru multă vreme, dar măcar cîțiva ani încă. Sînt bătrîn. N-ar putea să aștepte? Și, cine știe? Cu ce m-ar mai ajuta artrita și podagra cred că n-am să-i pun răbdarea la grea încercare. Ena dorința, era speranța mea.

---

[63] Dramaturg francez (1791-1861). Intrigile abile ale numeroaselor sale piese nu suplinesc lipsa de profunzime a caracterelor (n.r.).

[64] Poet francez (1753-1814) autorul Poeziilor erotice (n.r.).

îmi făcusem socoteala fără s-o întreb pe dînsa. nici pe tînărul zănatic. Iar dacă socoteala a fost greșită, dezamăgirea nu-i mai puțin dureroasă. Dar separe că prea ie judeci cu ușurință, prietene Svlvestre Bonnard. Dacă ai x rut s-o iii la tine pe această tată cîțiva ani încă, te gîndeai nu numai la bucuria ta. ci și la interesul ei. Arc încă multe de învățul și tu nu ești un dascăl de lepădat. Cînd chițibușarul de Mouche, care s-a xîrît pe urmă intr-o potlogărie venită cum nu se. poate mai la timp. îți făcuse cinstea unei vizită 'lil'f-fi? înfățișai sistemul tău de educație, cu căldura unui suflet îndrăgosiiWbiîtJSWtWa G năzuia să aplice acest sistem. Jcanne e o ingrată și Gelis un adethViiilkbl/Dă^?} în's1îrșit. dacă nu-1 dau afara, ceea ce ar fi necuviincios și tirîtdih^ărtc-mi, secuvinesă-1 primesc. E mult de cînd așteaptă în salonul col mic. îrifaia x a^ck^r de Sevres, care mi-au fost cu atîta mărinimie dăruite dc regele Louis-Philippe *Seceră lorii și Pescarii* lui Lcopold Robert2 sînt zugrăviți pe aceste vaze de porțelan, pe care Gelis și Jcanne într-un glas le găsesc înfiorătoare. •

— Băiete dragă, să mă ierți ca nu le-am primit numaidccîl. Tocmai terminasem o lucrare. Adevăr zic; meditația c o lucrare, dar Gelis înțelege altceva. El crede că c vorba dc arheologic și îmi urează să termin curînd istoria stareților de la Saini-Gcrmain-dcs-Prcs. Numai după ccîmi arată astfel interesul ce mi-1 poartă mă întreabă ce mai face domnișoara Alexandre. La care răspund: „Foarte bine" pc un ton rece, menit să dovedească autoritatea mea morală de tutore. Și, după o clipă dc tăcere, aducem vorba dc școală, despre noile

' Rege al Franței de la 1830 la 1848 (n.r.)

2 Pictor francez (1794-1835) (n.r.). publicații și despre progresele științelor istorice. Intrăm în generalități. Generalitățile te scapă de orice încurcătură. încerc să-i vîrîn cap lui Gelis nițel respect pentru

generația de istorici căreia îi aparțin. îi spun: istoria, pînă ieri o artă care suferea de pc urma tuturor născocirilor imaginației „ayjuns în zilele noastre o știință, care se cerc tratată cu o mpio^jrigytp^Șnnoi;

Gelis îmi cerc voie să fie de altă părere. îmi declară. că nu crede că istoria este o știință, nici că ar putea deveni vreodată.

—Șimaiîntîi, zicccl, ce este istoria? Reprezentarea scrisă a evenimentelor trecute. Dar ce-i aceea un eveniment? E un fapt oarecare? Nu, spuneți dumneavoastră, c un fapt vrednic de-a fi reținut. însă cum judecă istoricul dacă un fapt merită sau nu să fie reținui? Judccă după bunu-i plac, după pofta și toana lui. așa cum ii vine. în sfîrșit. ca artist, căci faptele nu se împart prin natura lor proprie în fapte istorice și fapte ncistorice. De altfel, un fapt este ceva foarte complex. Istoricul va înfățișa oare faptele în complexitatea lor? Nu. aceasta e cu neputință. 1 e va înfățișa despuiate de aproape toate particularitățile din care sini alcătuite, prin m inare ciuntite și trunchiate, adicăaltfel de cum au l'oxi. Cit despre legătura faptelor intre ele. mai bine să nu vorbim. Dacă un fapt zis istoric s-a piodus. ceea ce c posibil, datorită unuia sau mai multor fapte ncistorice și ca atare, necunoscute, cum va putea, mă rog. istoricul, șă însemne legătura acestor f apte intre ele? Și. în tot ce spun aici „domnule Bipnnard. eu pornesc de la presupunerea că istoricul are sub ochii săi înăriiV'iT-II^Vldpichnce.] X' cînd în realitate, el dă crezare cutărui sau cutărui martordupă ctjțn îl laie capul sau după pofta inimii. Istoria nu eo știință, ci o artă în care nu reușești dccîl cu imaginația.

în clipa asta, domnul Gelis îmi amintește de un anume june smintit pc care l-am auzit, într-o zi oarecare vorbind alandala în grădina Lu. xcmbourg, la picioarele statuii Margaretei de Navarra. Și iată că la o cotitură a conversației, ncîntîlnim nas în născu Waltcr Scoți1, despre care disprețuitorul meu june zice că arc un aer rococo

și trubadurcsc și că miroase a naftalină. Sînt chiar cuvintele lui.

— Dar, zic cu înficrbîntîndu-mă, deodată, ca să-l apăr pc părintele strălucit al *Luciei de Lammermoor* și al *Frumoasei fete din Pcrtli,* tot trecutul trăiește în minunatele sale romane. Asta e istoric, c adevărată epopee!

— Niște vechituri, îmi răspunde Gelis.

îți vine oare să crezi că băiatul ăsta țîcnit îmi spune că nu poți, oricît de

Romancier englez (1771-1832), a evocat în operele sale trecutul medieval (n.r.). învățat ai fi, să-ți închipui cum trăiau oamenii acum cinci sau șase veacuri, deoarece numai cu marc greutate ți-i poți închipui cum erau acum zece sau cincisprezece ani? Pentru dîn$ul, poemul istoric, romanul istoric, pictura scenelor istoricG sînt genuri îngrozitor de false.

— În toaicarteî^; >îdătigSdl' artistul nu zugrăvește decît sufletul său, opera lui, orice vcștmînt ărtrrlbrîcva', 'b, prin spiritul ci, contemporană cu dînsul. Ce admirăm noi în *Divina Comedie,* dacă nu sufletul mare al lui Dame? Și statuile lui Michcl-Angclo1 ce altceva neobișnuit ne înfățișează, dacă nu chiar pe Michcl-Angclo însuși? Cînd ești artist, dai plăsmuirilor talc propria ta viață sau. de nu, croiești marionete și îmbraci păpuși.

Ce mai paradoxuri și necuviințe! îndrăznelile însă nu-mi displac la un tînăr. Gelis se ridică și se așează iar: știu bine la ce se g înde șic și pe cine așteaptă. knă-1 că îmi vorbește de cei o mie cinci suie de lîanci. cît cîșligă pe an. la care se cuvine a se adăuga, o mică rentă de două mii de franci dintr-o moștenire. Știu eu unde baie cu destăinuirile lui. Slin bine că îmi face aceste mici socoteli ca să aflu căe un om chivernisii, căpătuit și înstării, inii-un cuvînt. bun de însurat. Ceea ce era de demonstrai, cum spun geometrii. S-a ridicai și s-a așezai de douăzeci de ori. Se ridică pentru a douăzeci și una

oară și. fiindcă n-a văzul-o pe Jcannc, pleacă foarte mîhnii.

Nici n-apucă să i: Wă și1'Jcanne intră în cetatea cărților, chipurile, ca să vadă de Anibal. Eline ăbăihră și parcă se lînguie cînd îl cheamă jv Anibal, ca să-i dea lapte. Privcșfd. Bombard. accsi chip întristai! Asupritorule. privește-ți opera! Tu i-ai ținui despărțiti, dar iată că pe obrazul lor o aceeași tristețe și tu îți dai seama după înfățișarea lorasemănătoare, că, fără voia ta. eisîni uniți într-un gînd. Bucură-ic, Casandru 65Î Bartholo poți fi încîniatî Ce va să zică să fii tutore! O vezi acum îngenuncheată pe covor, cu capul pisoiului în mîini? Așa! Mîngîieaniinalul acesta lîmpitî Plîngc-i de milă! Suspină lîngăclî Știu cu, și reală mică, pentru cine suspini și de ce oftezi. Mă uit multă vreme la scena asta, apoi, după ce arunc o privire asupra bibliotecii, zic:

— Jcannc, mi s-a urît cu cărțile astea, o să le vindem.

20 septembrie

Gaia: s-au logodii. Gelis, care c orfan întocmai ca și Jcanne, mi-a ccrut-o printr-unul din profesorii săi, coleg dc-al meu, foarte prețuit pentru știința și firea lui. Dar ce mai sol al dragostei. Dumnezeule! Un urs, nu un urs din Pirinci, ci unul dc bibliotecă, și speța asta a doua e cu mult mai cumplită dccît cea dinții.

— Pe drept sau pc nedrept (pc nedrept, după mine) Gelis nu ține la zestre. Iii ia pupila numai cu cămașa dc pc dînsa. Zi da. și afacerea s-a lacul. Grăbește-te, aș vrea să-li arăt două sau trei medalii dc Lorcna, destul de curioase și pc care nu lc cunoști, sini sigur.

Acestea sini, cuv'mt cu cuvînt. spusele lui. 1 am răspuns că o voi întreba pc Jcanne și nu mică mi a fost plăcerea să-l anunț că. pupila

---

65 Personaj din commedia dell'arte, în care actorii își improvizau rolul, fiecare spe- cializîndu-se într-un tip propriu; îndrăgostitul, pedantul etc. Casandru era tipul bătrînului credul, veșnic păcălit (n.r.).

mea avea zestre. Zestrea, iat-o! E biblioteca mea. Henri și Jcanne habar n-au dc așa ceva și adevărat este că lumea mă crede mai bogat decîl sînt. Am înfățișarea unui bătrîn zgîrie-brînză. lată, iară îndoială, o înfățișare Ioane mincinoasă și care mi-a adus multă considerație. Nu c neam dc om mai respectat în lume, ca bogătașul cîrpănos.

Am întrebat-o pc Jcanne, dar mai era nevoie să-i aud răspunsul, ca să-l înțeleg? S-a isprăvit: Sînt logodiți. Nu-i nici de mutra nici de firea mea să pîndesc pc cei doi tineri, ca să însemn apoi cuvintele și gesturile lor. *Noii mc tangere* E legea dragostei adevărate. îmi cunosc datoria: să respect taina sunetului neprihănit asupra căruia veghez. Să-și vadă de dragostea lor, copiii ăștia! Bătrînul tutore a cărui autoritate a fost blîndă și n-a durat mult nu va încredința acestui caiet nimic din lungile lor dezmierdări, nimic din nevinovatele lor giugiuleli! Dealtfel, nici cu nu stau degeaba, iar dacă dînșii își au treburile lor, lc am și cu pc ale melc. întocmesc cu însumi catalogul bibliotecii, în vederea unei vînzări la licitație. E o treabă care mă întristează și mă înveselește în același timp. O lungesc mai mult dccît c nevoie, răsfoind aceste cărți pc care mintea mea, mîinilc melc și ochii mei le cunosc mai bine ca pc toate lucrurile folositoare. E un rămas bun și dc cînd lumea c în firea omul ui să facă despărțirea

1 în limba latină în original – nu mă atinge (n.r.).

cît mai lungă. Mă pol oare depărți de cartea asta groasă care m-a slujii aiîl de bine vreme de treizeci de ani, fără vorba bună ce se cuvine unui servilor credincios? Și pe astălallă, care m-a îmbărbătat cu învățatul ci sănătos, nu trebuie oare s-o salut pentru ultima oară ca pe un dascăl al meu? De cîtc ori însă îmi cade în mînă o carte care m-a amăgii, care m-a intristat cu datele ci false, cu lipsurile, minciunile și celelalte năpaste ale arheologului, – pleacă! îi spun cu o bucurie amară, plcacădcaici, înșelătoareo, viclcano, martoră

mincinoasă, pici din fața mea, *vade retro* 1 și facă soarta ca, plătită fără să meriți cu aur, datorită nedreptei laic faime și hainei laic de marochin, să a jungi în biblioteca vreunui agent de bursă îndrăgostii de cărți, pe care n-ai să-l poți amăgi așa cum m-ai amăgii pe mine, fiindcă nu ie va cili niciodată. Puneam deoparte, ca să le păstrez cîi voi trăi, cărțile ce mi-au fost dale drepi aduceri-aminic. Cînd am așezai în acel vraf manuscrisul *Legendei dauri le,* îmi venea să-l sărut, în amintirea doamnei Trepov, care a rămas recunoscătoare, cu toate că se săltase la mărire și bogăție și care, vrînd să-și plătească daioria față de mine, devenise binefăcătoarea mea.

Pusesem deci unele cărți deoparte. Alunei încolți în mine gîndul. crimei. Ispitele mă încercau în ceasurile nopții, iar în zori ajungeau neînduplecate. Alunei, pe cînd toată casa mai dormea încă, mă sculam și ieșeam din odaia mea pe ascuns.

Puteri ale întunericului, voi. năluci ale nopții, dacă zăbovind în prea jma meadupăcîmareacocoșului, mă văzurățialunei furișîndu-măîn vîrfulpicioarelor pînă în cetatea cărților, voi n-ați strigat, desigur, ca domna Trepov la Napoli: „Moșneagul ăsia arc o spinare de om cumsecade". Intrai. Anibal, cu coada în sus, torcea frecîndu-sc de picioarele mele. Apucam o carte din raftul ci, vreo venerabilă tipăritură gotică sau vreo culegere dintr-un nobil poet al Renașterii, giuvaerul, comoara la care visasem toată noaptea, o luam de acolo și o slrccuram printre cărțile puse deoparte în fundul dulapului, gata să plesnească de plin ce ajunsese. E îngrozitor s-o spun: furam zestrea copilei. Și cînd crima era săvîrșită, mă apucam iar vîrtos de catalog, pînă ce Jcannc venea să-mi ceară părerea despre cutare amănunt privind rochia sau rufăria ci de mireasă. Nu pricepeam niciodată bine de cc era vorba, fiindcă nu cunosc vocabularul de astăzi al croitoriei și lenjeriei. A, să fi venit, prin minune, o logodnică din veacul al paisprezecelea să-mi vorbească

de zorzoane femeiești, aluneca da,

' în limba latină în original: îndărăt, pleacă (n.r.).

puteam sta de vorbă! Jcannc însă nu-i din vremea mea și o trimit la doamna de Gabry, care în clipa asta îi ține loc de mamă.

Noaptea vine, noaptea a venit! Cu coatele rezemate de fereastră, privim ncmărginitaîntindcrcîntunccatăspuzită de lumini. Jcannc, aplecată pe vergeaua de fier, își ține fruntea în palmă și parc mîhnilă. Mă uit la ea cu coada ochiului, zicînd în sinea mea: „Orice schimbări, chiar acelea pe care le-am dorit mai mult, au melancolia lor, căci cceaccpărăsimcopărticică din noi înșine; trebuie să mori într-o viață ca să intri în alia".

Răspunzînd parcă gîndului meu, fata îmi spune:

— Tutorele meu, sînt foarte fericită și totuși îmi vine să plîng.

sotn
o'r/ atheoI îikhov obnJz
. rmcc joi onij. nqilo n?
um okd

ULTIMA PAGINA

21 august 1882

Pagina optzeci și șapte… încă vreo douăzeci de rînduri și canea mea despre insecte și flori va fi terminată. Pagina optzeci și șapte și ultima… „Așa cum *am arătat. vizitele insectelor au o mare însemnătate pentru plante; înlradevăr. ele își iau sarcina să ducă pistilului polenul staminelor. Se pare că floarea este pregătită și împodobită în așteptarea acestei vizite nupțiale. Cred a fi demonstrat că nectarul fiorii distilează o licoare dulce ca zahărul care astrage insecta, silind-o să opereze, fără să știe, fecundarea directă sau încrucișată. Acest din urmă mod c mai răspîndit. An\ arătat că florile sini colorate și parfumate anume ca să atragă insectele și în așa fel făcute înlăuntrul lor, spre a lăsa acestor*

vizitatori pe unde să pătrundă în corolă și să depună pe stigmat polenul de care sînt încărcate. Sprengel, veneratul meu profesor, zicea, vorbind de puful care acoperă corola mușcatei:" înțeleptul făuritorul naturii n-a voit să creeze nici un singur fir de păr fără rost „. Zic, la rîndul meu: dacă crinul cîmpiilor, de care vorbește evanghelia, a înveștmîntat cu mai mare strălucire ca regele Solomon, mantia lui de purpură e o mantie de nuntă și această găteală bogată este o nevoie a vieții sale veșnice".66

. U29VOCI iuq?

Brolles, 21 august 1882

B rol Ies! Casa mea c ultima de care dai pe ulița salului, cînd mergi în pădure. E o casă cu creasta de zid, al cărei acoperiș de olane capătă în lumina soarelui culorile curcubeului, ca un gît de porumbel. Sfîrleaza ce se înalță pe acest acoperiș îmi aduce mai multă considerație în sal decît toate lucrările mele dc istoric și filologic. Nu-i [înc care să nu știe de sfîrleaza domnului Bonnard. E ruginită și cînd o bate vîntul scîrțîicascuțit. Cîlcodală nu mai c bună de nimic, întocmai ca Tereza. care, bodogănind într-una. se lasă ajutată de o fată din sat. Casa nu e marc, dar trăiesc în tihnă aici. Odaia mea are două ferestre și soarele intră în ca de cum răsare. Deasupra c odaia copiilor. Jcannc și Henri vin să stea în ea dc două ori pc an. Acolo își avea leagănul micul Sylvcstrc. Era un copil «drăguț, dar tare palid. Cînd sc juca în iarbă, mamă-sa îl urmărea cu o privire neliniștită și lăsa mereu acul din mină, ca să-l ia pc genunchi. Biciul micuț nu voia să doarmă. Zicea că atunci cînd doarme sc duce departe, foarte departe, unde e întuneric și unde vede lucruri care îl înfricoșează și pc care nu mai vrea să le vadă.

---

[66] Domnul Sylvestre Bonnard nu știa că foarte iluștri naturaliști făcuseră înaintea sa cercetări asupra raporturilor dintre insecte și plante. El nu cunoștea lucrările domnului Darwin, pe acelea ale doctorului Hermann Mullerși nici observațiile lui Sir John Lubbock. E de remarcat că concluziile domnului Sylvestre Bonnard se apropiau foarte mult de ale celor trei savanți. E de mai puțin folos, dar poate că destul de interesant, să remarcăm că sir John Lubbock este, ca și domnul Bonnard, un arheolog venit tîrziu de tot la științele naturale. (Nota editorului)

Mamă-sa mă chema atunci pe mine și cu mă așezam lingă leagănul lui: îmi lua un deget în mînuta lui caldă și uscată, zicînd:

— Nașule, trebuie să-mi spui o poveste.

îi spuneam povești de tot felul, pc care le asculta cu un aer serios. Toate îl interesau, dar mai ales una îi îneînta suflcțclul: era *Pasărea albastră.* Cînd o isprăveam, îmi zicea:

— Mai spunc-oî Mai spunc-o!

O luam de la capăt și fețișoara lui palidă, brăzdată dc vine, cădea pc pernă.

La toate întrebările noastre, doctorul răspundea:

— N-arc nimic neobișnuit!

Nu! Micul Sylvcstrc n-avea nimic neobișnuit! Anul trecut lală-său mă chemă într-o scară.

— Vino, îmi zise. Copilul sc prăpădește.

M-am apropiat dc leagănul lîngă care mama sc ținea nemișcată, parcă țintuită acolo dc toate puterile sufletului ei.

Micul Sylvcstrc întorcea încet sprcminc ochii care seduceau în sus, sub

pleoape, și nu mai voiau să vină la loc.

— Nasule, nu mai c nevoie să-mi spui povești.

Nu, nu mai era nevoie să-i spun povești!

Sărmana Jcannc, sărmană mamă! Sîntpreabătrîncasămăpicrdcu firea, dar moartea unui copil a într-adevăr o taină dureroasă.

Astăzi, tatăl și mama s-au întors pentru șase săptămîni sub acoperișul moșneagului, lată-i că vin din pădure ținîndu-sc de mînă. Jcannc c înfășurată în vălul ci de doliu, iar Henri poartă zăbranic negru la pălăria de pai; sînt însă amîndoi strălucitori de tinerețe și își surîd blînd unul altuia, surîd pămîntului care îi ține, aerului care îi scaldă, luminii pe care fiecare din ci o vede lucind în ochii

celuilalt. Le fac semn de la fereastra mea cu batista și ei surîd bătrînceții melc. Jcannc urcă cu pași sprinteni scara, mă îmbrățișează și-mi șoptește la ureche cîtcva cuvinte pe care mai mult le ghicesc dccît le înțeleg. Și îi răspund:

— Dumnezeu să vă binecuvîntczc, Jcannc, pe tine, pe soțul tău și pc urmașii urmașilor tăi. D *nune dimitlis servum luum, Domine*

— JlJ? — ijipic'!' ■'

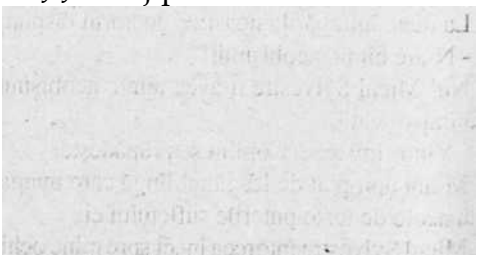

1 în limba latină în original: Și acum, sloboade-l, doamne, pe robul tău (n. r).

CUPRINS

Partea întîi

Bușteonul 7

Partea a douo

Jeanne Almexandre 50